PETRONII ARBITRI

SATIRARVM RELIQVIAE

PETRONII ARBITRI

SATIRARVM RELIQVIAE

PETRONII ARBITRI

SATIRARVM RELIQVIAE

ADIECTVS EST LIBER PRIAPEORVM

BEROLINI
APVD WEIDMANNOS
MDCCCLXII

FRANCISCVS BVECHELER
ANTONIO KLETTIO BONNENSI
S.

Voluit librarius honestissimus, qui saturas Petronii ex mea recensione exscribendas typis curavit, simul minoris et formae et pretii exemplar prodire in publicum; praesertim cum hic liber diu neglectus a multis hodie ignoretur aut certe non ita diligenter evolvatur et lectitetur, ut convenit studiis litterarum antiquarum et historiarum atque ipsius Petronii ingenio. erat enim homo quamvis in vitiis luxus atque ignaviae fastidiose versatus, liberalibus tamen doctrinis omnibusque artibus eximie eruditus, magna facultate oratoria et poetica instructus, acri subtilique iudicio et lepore ac sale urbano plane incomparabilis: ad summam, ingeniosa et eleganti nequitia nemo eum unquam superavit. talem igitur Tibi scriptorem mitto, qui etiam si verecundiam Tuam non nunquam laeserit, Tibi tamen pro nostra amicitia vel ideo retractandus videatur quod eum ego non aversabar. conspirat autem hoc exemplar utpote eadem confectum typorum compositione tantum non in omnibus cum editione maiori. nempe aliquotiens, quo melius usibus prospicerem legentium, arcessere visum est ex notis alterius editionis emendationes aliorum, quae quidem verae aut admodum veri similes viderentur, et meas non nullas adsensu approbatas Ottonis Iahnii, qui vir libentissime recordor quanto opere novam hanc et ut spero praestabiliorem conformationem Petronii adiuverit. pauca etiam secundum libros manuscriptos mutavi quae vel potiora esse vel tolerabilia postmodum intellexeram, velut dupunduarius *pro* duponduarius *congruere mihi nunc persuasi in rusticum colliberti Trimalcionis sermonem. nolui tamen longius progredi quam cauta et cogitata ratio postularet, quia multo periculosius arbitrabar errare qui exemplaria scriptoris communi usui destinata interpolarent coniecturis incertis quam qui unam*

et alteram certam negligerent. itaque plurimis locis qui vitium fecerunt vetustate, bona fide servandam duxi codicum memoriam, donec aut aliis aut nobismet ipsis pristinam formam ut restituamus contigerit. illud unum doleo quod in pagina 33 *versu* 9 *malum Reiskii commentum* ecraginavi *legitur, ubi rogo Te ut rescribas* [egi] aginavi.

Quod proprosueram mihi subiungere Petronianis ceteras Menippeae apud Romanos saturae reliquias, hoc consilium differendum in aliud tempus idcirco putavi, quod litem quae agitur de Varronianis ut non lite sed iudicio resolverem, amplioribus opus erat commentariis. itaque nunc non adieci nisi carmina Priapea eandem ob causam quam olim Pithoeus indicavit, 'ne quis desideraret potius' quae in omnibus fere exemplaribus circumferuntur una cum Petronio, 'quam quod eius esse viderentur'. immo enim haec epigrammata P. Vergilii Maronis nomine in libris inscripta, quorum duo imitando Catullum ludunt, unum esse constat Ovidii, nullum aut antiquius esse Augusti temporibus aut posterius demonstrari potest, ne aetate quidem comparia videntur saturae Petronianae verum finitima tantummodo argumentorum lascivia: 'sermonis puri non tristis gratia ridet, quodque facit populus, candida lingua refert'. servarunt autem illa codices satis multi neque bonitate insignes neque vetustate, sine dubio ex uno expressi archetypo qui circiter nono saeculo scriptus fuerit litteris Langobardicis. magnam partem eorum Burmannus secundus in libro VI et Meyerus numeris 1616—1694 anthologiarum Latinarum adhibuere, neque novi mihi libri praesto erant qui quidem archetypon accuratius imitarentur aut certius emendatori adiumentum praeberent. ceterum communem ego codicum memoriam secutus reieci carmina quae his Priapeis solebant adiungere Catulli, Tibulli, aliorum poetarum, quorum illud quod incipit vere rosa, autumno pomis, aestate frequentor (*Meyeri n. 1697*) *etiam propter artis negligentiam separari debebat a libro Priapeorum. de ipsis autem his carminibus quae adnotanda mihi videbantur — nam alia secundum libros mutavi, alia secundum coniecturas — ea cum excedant spatium huic praefatiunculae concessum a librario, inserenda propediem curabo Welckeri et Ritschelii museo Rhenano. Tu tamen interim, vir amicissime, 'haec, quaeso, consule missa boni'.*

Dabam Friburgi Brisigavorum kalendis Maiis MDCCCLXII.

Tacitus annalium XVI 17: anno 66 eodem agmine Annaeus Mela, Cerialis Anicius, Rufius Crispinus ac Petronius cecidere. *tum in capite 18:* de C. Petronio pauca supra repetenda sunt. nam illi dies per somnum, nox officiis et oblectamentis vitae transigebatur; utque alios industria, ita hunc ignavia ad famam protulerat, habebaturque non ganeo et profligator ut plerique sua haurientium, sed erudito luxu. ac dicta factaque eius quanto solutiora et quandam sui neglegentiam praeferentia, tanto gratius in speciem simplicitatis accipiebantur. proconsul tamen Bithyniae et mox consul vigentem se ac parem negotiis ostendit. dein revolutus ad vitia seu vitiorum imitatione inter paucos familiarium Neroni adsumptus est, elegantiae arbiter, dum nihil amoenum et molle affluentia putat nisi quod ei Petronius adprobavisset. unde invidia Tigellini quasi adversus aemulum et scientia voluptatum potiorem. ergo crudelitatem principis, cui ceterae libidines cedebant, adgreditur amicitiam Scaevini Petronio obiectans corrupto ad indicium servo ademptaque defensione et maiore parte familiae in vincla rapta. forte illis diebus Campaniam petiverat Caesar, et Cumas usque progressus Petronius illic attinebatur. nec tulit ultra timoris aut spei moras. neque tamen praeceps vitam expulit sed incisas venas, ut libitum, obligatas aperire rursum et alloqui amicos, non per seria aut quibus gloriam constantiae peteret. audiebatque referentes nihil de immortalitate animi et sapientium placitis, sed levia carmina et faciles versus. servorum alios largitione, quosdam verberibus affecit. iniit epulas, somno indulsit, ut quamquam coacta mors fortuitae similis esset. ne codicillis quidem, quod plerique pereuntium, Neronem aut Tigellinum aut quem alium potentium adulatus est, sed flagitia principis sub nominibus exoletorum feminarumque et novitatem cuiusque stupri perscripsit atque obsignata misit Neroni; fregitque anulum,

ne mox usui esset ad facienda pericula. ambigenti Neroni, quonam modo noctium suarum ingenia notescerent, offertur Silia matrimonio senatoris haud ignota et ipsi ad omnem libidinem adscita ac Petronio perquam familiaris. agitur in exilium, tamquam non siluisset quae viderat pertuleratque, proprio odio.

Macrobius in somnium Scipionis I 2, 8: fabulae auditum mulcent velut comoediae quas Menander eiusve imitatores agendas dederunt, vel argumenta fictis casibus amatorum referta quibus vel multum se Arbiter exercuit vel Apuleium nonnunquam lusisse miramur.

PETRONII ARBITRI

SATIRARVM

EXCERPTA EX LIBRIS XV ET XVI

*

ʿnum alio genere furiarum declamatores inquietantur, qui cla- 1
mant: "haec vulnera pro libertate publica excepi; hunc oculum pro
vobis impendi: date mihi ducem, qui me ducat ad liberos meos, nam
succisi poplites membra non sustinent"? haec ipsa tolerabilia essent,
si ad eloquentiam ituris viam facerent. nunc et rerum tumore et
sententiarum vanissimo strepitu hoc tantum proficiunt, ut cum in
forum venerint, putent se in alium orbem terrarum delatos. et
ideo ego adulescentulos existimo in scholis stultissimos fieri, quia
nihil ex his, quae in usu habemus, aut audiunt aut vident, sed pira-
tas cum catenis in litore stantes, sed tyrannos edicta scribentes,
quibus imperent filiis ut patrum suorum capita praecidant, sed re-
sponsa in pestilentiam data, ut virgines tres aut plures immolentur,
sed mellitos verborum globulos et omnia dicta factaque quasi pa-
pavere et sesamo sparsa. qui inter haec tantum nutriuntur, non 2
magis sapere possunt, quam bene olere, qui in culina habitant.
pace vestra liceat dixisse, primi omnium eloquentiam perdidistis.
levibus enim atque inanibus sonis ludibria quaedam excitando effe-
cistis, ut corpus orationis enervaretur et caderet. nondum iuvenes
declamationibus continebantur, cum Sophocles aut Euripides inve-
nerunt verba, quibus deberent loqui. nondum umbraticus doctor
ingenia deleverat, cum Pindarus novemque lyrici Homericis versi-
bus canere timuerunt. et ne poetas solum ad testimonium citem,
certe neque Platona neque Demosthenen ad hoc genus exercitationis
accessisse video. grandis et ut ita dicam pudica oratio non est
maculosa nec turgida, sed naturali pulchritudine exsurgit. nuper
ventosa istaec et enormis loquacitas Athenas ex Asia commigravit
animosque iuvenum ad magna surgentes veluti pestilenti quodam
sidere adflavit, semelque corrupta regula eloquentia stetit et obmu-
tuit. ad summam, quis postea Thucydidis, quis Hyperidis ad fa-
mam processit? ac ne carmen quidem sani coloris enituit, sed
omnia quasi eodem cibo pasta non potuerunt usque ad senectutem

canescere. pictura quoque non alium exitum fecit, postquam Aegyptiorum audacia tam magnae artis compendiariam invenit.’

3 non est passus Agamemnon me diutius declamare in porticu, quam ipse in schola sudaverat, sed ‘adulescens’ inquit ‘quoniam sermonem habes non publici saporis et, quod rarissimum est, amas bonam mentem, non fraudabo te arte secreta. *nihil* nimirum in his exercitationibus doctores peccant, qui necesse habent cum insanientibus furere. nam nisi dixerint quae adulescentuli probent, ut ait Cicero, “soli in scholis relinquentur”. sic ut ficti adulatores cum cenas divitum captant, nihil prius meditantur quam id quod putant gratissimum auditoribus fore: nec enim aliter impetrabunt quod petunt, nisi quasdam insidias auribus fecerint: sic eloquentiae magister, nisi tanquam piscator eam imposuerit hamis escam, quam scierit appetituros esse pisciculos, sine spe praedae morabitur in
4 scopulo. quid ergo est? parentes obiurgatione digni sunt, qui nolunt liberos suos severa lege proficere. primum enim sic ut omnia, spes quoque suas ambitioni donant. deinde cum ad vota properant, cruda adhuc studia in forum propellunt et eloquentiam, qua nihil esse maius confitentur, pueris induunt adhuc nascentibus. quod si paterentur laborum gradus fieri, ut studiosi iuvenes lectione severa inrigarentur, ut sapientiae praeceptis animos componerent, ut verba atroci stilo effoderent, ut quod vellent imitari diu audirent, ... sibi nihil esse magnificum, quod pueris placeret: iam illa grandis oratio haberet maiestatis suae pondus. nunc pueri in scholis ludunt, iuvenes ridentur in foro, et quod utroque turpius est, quod quisque perperam didicit, in senectute confiteri non vult. sed ne me putes improbasse schedium Lucilianae humilitatis, quod sentio, et ipse carmine effingam:

5 artis severae si quis amat effectus
mentemque magnis applicat, prius mores
frugalitatis lege poliat exacta.
nec curet alto regiam trucem vultu
cliensve cenas inpotentium captet,
nec perditis addictus obruat vino
mentis calorem; neve plausor in scaenam
sedeat redemptus, histrioniae addictus.
sed sive armigerae rident Tritonidis arces,
seu Lacedaemonio tellus habitata colono
Sirenumve domus, det primos versibus annos
Maeoniumque bibat felici pectore fontem.
mox et Socratico plenus grege mittat habenas
liber et ingentis quatiat Demosthenis arma.

hinc Romana manus circumfluat et modo Graio
exonerata sono mutet suffusa saporem.
interdum subducta foro det pagina cursum
et fortuna sonet celeri distincta meatu.
dent epulas et bella truci memorata canore
grandiaque indomiti Ciceronis verba minentur.
his animum succinge bonis: sic flumine largo
plenus Pierio defundes pectore verba.’

dum hunc diligentius audio, non notavi mihi Ascylti fugam 6

et dum in hoc dictorum aestu in hortis incedo, ingens scho-
lasticorum turba in porticum venit, ut apparebat, ab extemporali
declamatione nescio cuius, qui Agamemnonis suasoriam exceperat.
dum ergo iuvenes sententias rident ordinemque totius dictionis infa-
mant, opportune subduxi me et cursim Ascylton persequi coepi. sed
nec viam diligenter tenebam quia . . . . . nec quod stabulum esset, scie-
bam. itaque quocunque ieram, eodem revertebar, donec et cursu fati-
gatus et sudore iam madens accedo aniculam quandam, quae agreste
holus vendebat, et ‘rogo’ inquam ‘mater, numquid scis ubi ego habi- 7
tem?’ delectata est illa urbanitate tam stulta et ‘quidni sciam?’
inquit, consurrexitque et coepit me praecedere. divinam ego puta-
bam et . . . . . subinde ut in locum secretiorem venimus, centonem
anus urbana reiecit et ‘hic’ inquit ‘debes habitare’. cum ego nega-
rem me agnoscere domum, video quosdam inter titulos nudasque
meretrices furtim conspatiantes. tarde, immo iam sero intellexi me
in fornicem esse deductum. execratus itaque aniculae insidias ope-
rui caput et per medium lupanar fugere coepi in alteram partem,
cum ecce in ipso aditu occurrit mihi aeque lassus ac moriens Ascyl-
tos; putares ab eadem anicula esse deductum. itaque ut ridens eum
consalutavi, quid in loco tam deformi faceret quaesivi. sudorem ille 8
manibus detersit et ‘si scires’ inquit ‘quae mihi acciderunt’. ‘quid
novi?’ inquam ego. at ille deficiens ‘cum errarem’ inquit ‘per to-
tam civitatem nec invenirem, quo loco stabulum reliquissem, acces-
sit ad me pater familiae et ducem se itineris humanissime promisit.
per anfractus deinde obscurissimos egressus in hunc locum me per-
duxit prolatoque peculio coepit rogare stuprum. iam pro cella
meretrix assem exegerat, iam ille mihi iniecerat manum, et nisi
valentior fuissem, dedissem poenas

*

adeo ubique omnes mihi videbantur satyrion bibisse

*

iunctis viribus molestum contempsimus

*

9 quasi per caliginem vidi Gitona in crepidine semitae stantem et in eundem locum me conieci

cum quaererem num quid nobis in prandium frater parasset, consedit puer super lectum et manantes lacrimas pollice extersit. perturbatus ego habitu fratris quid accidisset quaesivi. at ille tarde quidem et invitus, sed postquam precibus etiam iracundiam miscui, ‘tuus’ inquit ‘iste frater seu comes paulo ante in conductum accucurrit coepitque mihi velle pudorem extorquere. cum ego proclamarem, gladium strinxit et “si Lucretia es” inquit “Tarquinium invenisti”

quibus ego auditis intentavi in oculos Ascylti manus et ‘quid dicis’ inquam ‘muliebris patientiae scortum, cuius ne spiritus *quidem* purus est?’ inhorrescere se finxit Ascyltos, mox sublatis fortius manibus longe maiore nisu clamavit: ‘non taces’ inquit ‘gladiator obscoene, quem de ... ruina arena dimisit? non taces, nocturne percussor, qui ne tum quidem, cum fortiter faceres, cum pura muliere pugnasti, cuius eadem ratione in viridario frater fui, qua nunc in deversorio puer est?’ ‘subduxisti te’ inquam ‘a praeceptoris col-
10 loquio.’ ‘quid ego, homo stultissime, facere debui, cum fame morerer? an videlicet audirem sententias, id est vitrea fracta et somniorum interpretamenta? multo me turpior es tu hercule, qui ut foris cenares, poetam laudasti’

itaque ex turpissima lite in risum diffusi pacatius ad reliqua secessimus

*

rursus in memoriam revocatus iniuriae ‘Ascylte’ inquam ‘intelligo nobis convenire non posse. itaque communes sarcinulas partiamur ac paupertatem nostram privatis quaestibus temptemus expellere. et tu literas scis et ego. ne quaestibus tuis obstem, aliud aliquid promittam; alioqui mille caussae quotidie nos collident et per totam urbem rumoribus different’. non recusavit Ascyltos et ‘hodie’ inquit ‘quia tanquam scholastici ad cenam promisimus, non perdamus noctem. cras autem, quia hoc libet, et habitationem mihi prospiciam et alium fratrem’. ‘tardum est’ inquam ‘differre quod placet’

*

hanc tam praecipitem divisionem libido faciebat; iam dudum enim amoliri cupiebam custodem molestum, ut veterem cum Gitone meo rationem reducerem

*

postquam lustravi oculis totam urbem, in cellulam redii, oscu- 11
lisque tandem bona fide exactis alligo artissimis complexibus pue-
rum fruorque votis usque ad invidiam felicibus. nec adhuc qui-
dem omnia erant facta, cum Ascyltos furtim se foribus admovit dis-
cussisque fortissime claustris invenit me cum fratre ludentem.
risu itaque plausuque cellulam implevit, opertum me amiculo evol-
vit et ‘quid agebas’ inquit ‘frater sanctissime? quid? vesticontuber-
nium facis?’ nec se solum intra verba continuit, sed lorum de
pera solvit et me coepit non perfunctorie verberare, adiectis etiam
petulantibus dictis: ‘sic dividere cum fratre nolito’

*

veniebamus in forum deficiente iam die, in quo notavimus 12
frequentiam rerum venalium, non quidem pretiosarum sed tamen
quarum fidem male ambulantem obscuritas temporis facillime tege-
ret. cum ergo et ipsi raptum latrocinio pallium detulissemus, uti
occasione opportunissima coepimus atque in quodam angulo laci-
niam extremam concutere, si quem forte emptorem splendor vestis
posset adducere. nec diu moratus rusticus quidam familiaris oculis
meis cum muliercula comite propius accessit ac diligentius conside-
rare pallium coepit. invicem Ascyltos iniecit contemplationem...
super humeros rustici emptoris ac subito exanimatus conticuit. ac
ne ipse quidem sine aliquo motu hominem conspexi, nam videbatur
ille mihi esse, qui tuniculam in solitudine invenerat. plane is ipse
erat. sed cum Ascyltos timeret fidem oculorum, ne quid temere fa-
ceret, prius tanquam emptor propius accessit detraxitque humeris
laciniam et diligentius tentavit. o lusum fortunae mirabilem. nam 13
adhuc nec suturae quidem attulerat rusticus curiosas manus, et tan-
quam mendici spolium etiam fastidiose venditabat. Ascyltos post-
quam depositum esse inviolatum vidit et personam vendentis con-
temptam, seduxit me paululum a turba et ‘scis’ inquit ‘frater, redi-
isse ad nos thesaurum, de quo querebar? illa est tunicula adhuc,
ut apparet, intactis aureis plena. quid ergo facimus, aut quo iure
rem nostram vindicamus?’

exhilaratus ego non tantum quia praedam videbam, sed etiam
quod fortuna me a turpissima suspitione dimiserat, negavi circuitu
agendum, sed plane iure civili dimicandum, ut si nollet alienam rem
domino reddere, ad interdictum veniret. contra Ascyltos leges ti- 14
mebat et ‘quis’ aiebat ‘hoc loco nos novit, aut quis habebit dicenti-
bus fidem? mihi plane placet emere, quamvis nostrum sit, quod
agnoscimus, et parvo aere recuperare potius thesaurum, quam in
ambiguam litem descendere:

quid faciant leges, ubi sola pecunia regnat,
aut ubi paupertas vincere nulla potest?
ipsi qui Cynica traducunt tempora pera,
non numquam nummis vendere vera solent.
ergo iudicium nihil est nisi publica merces,
atque eques in causa qui sedet, empta probat.’

sed praeter unum dipondium, quo cicer lupinosque destinaveramus mercari, nihil ad manum erat. itaque ne interim praeda discederet, vel minoris pallium addicere placuit, ut pretium maioris compendii levior faceret iactura. cum primum ergo explicuimus mercem, mulier operto capite, quae cum rustico steterat, inspectis diligentius signis iniecit utramque laciniae manum magnaque vociferatione ‘latrones: tenete’ clamavit. contra nos perturbati, ne videremur nihil agere, et ipsi scissam et sordidam tenere coepimus tunicam atque eadem invidia proclamare, nostra esse spolia quae illi possiderent. sed nullo genere par erat caussa nostra, et cociones qui ad clamorem confluxerant, nostram scilicet de more ridebant invidiam, quod pro illa parte vindicabant pretiosissimam vestem, pro hac pannuciam ne centonibus quidem bonis dignam. hinc Ascyltos bene risum discussit, qui silentio facto ‘videmus’ inquit ‘suam cuique rem esse carissimam; reddant nobis tunicam nostram et pallium suum recipiant.’ etsi rustico mulierique placebat permutatio, advocati tamen iam paene nocturni, qui volebant pallium lucri facere, flagitabant uti apud se utraque deponerentur ac postero die iudex querellam inspiceret. neque enim res tantum, quae viderentur, in controversiam esse, sed longe aliud quaeri, *quod* in utraque parte scilicet latrocinii suspitio haberetur. iam sequestri placebant, et nescio quis ex cocionibus, calvus, tuberosissimae frontis, qui solebat aliquando etiam caussas agere, invaserat pallium exhibiturumque crastino die affirmabat. ceterum apparebat nihil aliud quaeri nisi ut semel deposita vestis inter praedones strangularetur, et nos metu criminis non veniremus ad constitutum

idem plane et nos volebamus. itaque utriusque partis votum casus adiuvit. indignatus enim rusticus, quod nos centonem exhibendum postularemus, misit in faciem Ascylti tunicam et liberatos querella iussit pallium deponere, quod solum litem faciebat

*

et recuperato, ut putabamus, thesauro in deversorium praecipites abimus praeclusisque foribus ridere acumen non minus cocionum quam calumniantium coepimus, quod nobis ingenti calliditate pecuniam reddidissent

nolo quod cupio, statim tenere,
nec victoria mi placet parata

*

sed ut primum beneficio Gitonis praeparata nos implevimus 16
cena, ostium non satis audaci strepitu impulsum exsonuit

cum et ipsi ergo pallidi rogaremus, quis esset, ‘aperi’ inquit
‘iam scies’. dumque loquimur, sera sua sponte delapsa cecidit
reclusaeque subito fores admiserunt intrantem. mulier autem erat
operto capite, illa scilicet quae paulo ante cum rustico steterat, et
‘me derisisse’ inquit ‘vos putabatis? ego sum ancilla Quartillae, cu-
ius vos sacra ante cryptam turbastis. ecce ipsa venit ad stabulum
petitque ut vobiscum loqui liceat. nolite perturbari. nec accusat
errorem vestrum nec punit, immo potius miratur, quis deus iuve-
nes tam urbanos in suam regionem detulerit.’ tacentibus autem ad- 17
huc nobis et ad neutram partem adsentationem flectentibus intravit
ipsa, una comitata virgine, sedensque super torum meum diu flevit.
ac ne tunc quidem nos ullum adiecimus verbum, sed attoniti ex-
pectavimus lacrimas ad ostentationem doloris paratas. ut ergo tam
ambitiosus detonuit imber, retexit superbum pallio caput et mani-
bus inter se usque ad articulorum strepitum constrictis ‘quaenam
est’ inquit ‘haec audacia, aut ubi fabulas etiam antecessura latroci-
nia didicistis? misereor medius fidius vestri; neque enim impune
quisquam quod non licuit, adspexit. utique nostra regio tam prae-
sentibus plena est numinibus, ut facilius possis deum quam homi-
nem invenire. ac ne me putetis ultionis causa huc venisse, aetate
magis vestra commoveor quam iniuria mea. imprudentes enim,
ut adhuc puto, admisistis inexpiabile scelus. ipsa quidem illa nocte
vexata tam periculoso inhorrui frigore, ut tertianae etiam impetum
timeam. et ideo medicinam somno petii iussaque sum vos perqui-
rere atque impetum morbi monstrata subtilitate lenire. sed de re-
medio non tam valde laboro; maior enim in praecordiis dolor sae-
vit, qui me usque ad necessitatem mortis deducit, ne scilicet iuvenili
impulsi licentia quod in sacello Priapi vidistis, vulgetis deorumque
consilia proferatis in populum. protendo igitur ad genua vestra su-
pinas manus petoque et oro, ne nocturnas religiones iocum risum-
que faciatis, neve traducere velitis tot annorum [consilia] secreta,
quae vix mille homines noverunt.’

secundum hanc deprecationem lacrimas rursus effudit gemiti- 18
busque largis concussa tota facie ac pectore torum meum pressit.
ego eodem tempore et misericordia turbatus et metu, bonum ani-

mum habere eam iussi et de utroque esse securam: nam neque sacra quemquam vulgaturum, et si quod praeterea aliud remedium ad tertianam deus illi monstrasset, adiuvaturos nos divinam providentiam vel periculo nostro. hilarior post hanc pollicitationem facta mulier basiavit me spissius, et ex lacrimis in risum mota descendentes ab aure capillos meos lenta manu duxit et ‘facio’ inquit ‘indutias vobiscum, et a constituta lite dimitto. quod si non adnuissetis de hac medicina quam peto, iam parata erat in crastinum turba, quae et iniuriam meam vindicaret et dignitatem:

contemni turpe est, legem donare superbum;
hoc amo, quod possum qua libet ire via.
nam sane et sapiens contemptus iurgia nectit,
et qui non iugulat, victor abire solet’

*

complosis deinde manibus in tantum repente risum effusa est, ut timeremus. idem ex altera parte et ancilla fecit, quae prior venerat,
19 nerat, idem virguncula, quae una intraverat. omnia nimio risu exsonuerant, cum interim nos, quae tam repentina esset mutatio animorum facta, ignoraremus ac modo nosmet ipsos modo mulieres intueremur

*

‘ideo vetui hodie in hoc deversorio quenquam mortalium admitti, ut remedium tertianae sine ulla interpellatione a vobis acciperem.’ ut haec dixit Quartilla, Ascyltos quidem paulisper obstupuit, ego autem frigidior hieme Gallica factus nullum potui verbum emittere. sed ne quid tristius expectarem, comitatus faciebat. tres enim erant mulierculae, si quid vellent conari, infirmissimae, scilicet contra nos, *qui* si nihil aliud virilis sexus esset, [et] praecincti certe altius eramus. immo ego sic iam paria composueram, ut si depugnandum foret, ipse cum Quartilla consisterem, Ascyltos cum ancilla, Giton cum virgine

*

tunc vero excidit omnis constantia attonitis, et mors non dubia miserorum oculos coepit obducere

*

20 ‘rogo’ inquam ‘domina, si quid tristius paras, celerius confice; neque enim tam magnum facinus admisimus, ut debeamus torti perire’

*

ancilla quae Psyche vocabatur, lodiculam in pavimento diligenter extendit

*

sollicitavit inguina mea mille iam mortibus frigida

*

operuerat Ascyltos pallio caput, admonitus scilicet periculosum esse alienis intervenire secretis

*

duas institas ancilla protulit de sinu alteraque pedes nostros alligavit, altera manus

*

Ascyltos iam deficiente fabularum contextu 'quid ergo' inquit 'non sum dignus qui bibam?' ancilla risu meo prodita complosit manus et 'apposui quidem ... adulescens; solus tamen medicamentum ebibisti.' 'itane est?' inquit Quartilla 'quicquid satyrii fuit, Encolpius ebibit?'

*

non indecenti risu latera commovit

*

ac ne Giton quidem ultimo risum tenuit, utique postquam virguncula cervicem eius invasit et non repugnanti puero innumerabilia oscula dedit

*

volebamus miseri exclamare, sed nec in auxilio erat quisquam, 21
et hinc Psyche acu comatoria cupienti mihi invocare Quiritum fidem malas pungebat, illinc puella penicillo, quod et ipsum satyrio tinxerat, Ascylton opprimebat

*

ultimo cinaedus supervenit myrtea subornatus gausapina cinguloque succinctus ... modo extortis nos clunibus cecidit, modo basiis olidissimis inquinavit, donec Quartilla balenaciam tenens virgam alteque succincta iussit infelicibus dari missionem

*

uterque nostrum religiosissimis iuravit verbis, inter *nos* duos periturum esse tam horribile secretum

*

intraverunt palaestritae complures et nos legitime perfusos oleo refecerunt. utcunque ergo lassitudine abiecta cenatoria repetimus et in proximam cellam ducti sumus, in qua tres lecti strati erant et reliquus lautitiarum apparatus splendidissime expositus. iussi ergo discubuimus, et gustatione mirifica initiati vino etiam Falerno inundamur. excepti etiam pluribus ferculis cum laberemur in somnum, 'itane est?' inquit Quartilla 'etiam dormire vobis in mente est, cum sciatis Priapi genio pervigilium deberi?'

*

cum Ascyltos gravatus tot malis in somnum laberetur, illa 22
quae iniuria depulsa fuerat ancilla totam faciem eius fuligine longa per-

fricuit et non sentientis labra humerosque sopiti ... onibus pinxit. iam ego etiam tot malis fatigatus minimum veluti gustum hauseram somni; idem et tota intra forisque familia fecerat, atque alii circa pedes discumbentium sparsi iacebant, alii parietibus appliciti, quidam in ipso limine coniunctis marcebant capitibus; lucernae quoque humore defectae tenue et extremum lumen spargebant: cum duo Syri expilaturi [lagoenam] triclinium intraverunt, dumque inter argentum avidius rixantur, diductam fregerunt lagoenam. cecidit etiam mensa cum argento, et ancillae super torum marcentis excussum forte altius poculum caput tetigit. ad quem ictum exclamavit illa pariterque et fures prodidit et partem ebriorum excitavit. Syri illi qui venerant ad praedam, postquam deprehensos se intellexerunt, pariter secundum lectum conciderunt, ut putares hoc convenisse, et stertere tanquam olim dormientes coeperunt.

iam et tricliniarches experrectus lucernis occidentibus oleum infuderat, et pueri detersis paulisper oculis redierant ad ministerium,
23 cum intrans cymbalistria et concrepans aera omnes excitavit. refectum igitur est convivium et rursus Quartilla ad bibendum revocavit. adiuvit hilaritatem comissantis cymbalistria

*

intrat cinaedus, homo omnium insulsissimus et plane illa domo dignus, qui ut infractis manibus congemuit, eiusmodi carmina effudit:

'huc huc convenite nunc, spatalocinaedi,
pede tendite, cursum addite, convolate planta,
femore facili, clune agili et manu procaces,
molles, veteres, Deliaci manu recisi.'

consumptis versibus suis immundissimo me basio conspuit. mox et super lectum venit atque omni vi detexit recusantes. super inguina mea diu multumque frustra moluit. profluebant per frontem sudantis acaciae rivi, et inter rugas malarum tantum erat cretae, ut
24 putares detectum parietem nimbo laborare. non tenui ego diutius lacrimas, sed ad ultimam perductus tristitiam 'quaeso' inquam 'domina, certe embasicoetan iusseras dari'. complosit illa tenerius manus et 'o' inquit 'hominem acutum atque urbanitatis vernaculae fontem. quid? tu non intellexeras, cinaedum embasicoetan vocari?' deinde ne contubernali meo melius succederet, 'per fidem' inquam 'vestram, Ascyltos in hoc triclinio solus ferias agit?' 'ita' inquit Quartilla 'et Ascylto embasicoetas detur'. ab hac voce equum cinaedus mutavit transituque ad comitem meum facto clunibus eum basiisque distrivit. stabat inter haec Giton et risu dissolvebat ilia sua. itaque conspicata eum Quartilla, cuius esset puer, diligentis-

sima sciscitatione quaesivit. cum ego fratrem meum esse dixissem,
‘quare ergo’ inquit ‘me non basiavit?’ vocatumque ad se in osculum adplicuit. mox manum etiam demisit in sinum et pertrectato
vasculo tam rudi ‘haec’ inquit ‘belle cras in promulside libidinis nostrae militabit; hodie enim post asellum diaria non sumo.’

cum haec diceret, ad aurem eius Psyche ridens accessit, et cum 25
dixisset nescio quid, ‘ita, ita’ inquit Quartilla ‘bene admonuisti. cur
non, quia bellissima occasio est, devirginatur Pannychis nostra?’
continuoque producta est puella satis bella et quae non plus quam
septem annos habere videbatur, [et] ea ipsa quae primum cum Quartilla venerat in nostram cellam. plaudentibus ergo universis et postulantibus nuptias [fecerunt] obstupui ego et nec Gitona, verecundissimum puerum, sufficere huic petulantiae adfirmavi, nec puellam eius aetatis esse, ut muliebris patientiae legem posset accipere.
‘ita’ inquit Quartilla ‘minor est ista, quam ego fui, cum primum
virum passa sum? Iunonem meam iratam habeam, si umquam me
meminerim virginem fuisse. nam et infans cum paribus inquinata
sum, et subinde procedentibus annis maioribus me pueris adplicui,
donec ad hanc aetatem perveni. hinc etiam natum puto proverbium
illud, [ut dicatur] posse taurum tollere, qui vitulum sustulerit.’ igitur ne maiorem iniuriam in secreto frater acciperet, consurrexi ad
officium nuptiale. iam Psyche puellae caput involverat flammeo, iam 26
embasicoetas praeferebat facem, iam ebriae mulieres longum agmen
plaudentes fecerant thalamumque incesta exornaverant veste, cum
Quartilla quoque iocantium libidine accensa et ipsa surrexit correptumque Gitona in cubiculum traxit.

sine dubio non repugnaverat puer, ac ne puella quidem tristis expaverat nomen nuptiarum. itaque cum inclusi iacerent, consedimus ante limen thalami, et in primis Quartilla per rimam improbe diductam adplicuerat oculum curiosum lusumque puerilem libidinosa speculabatur diligentia. me quoque ad idem spectaculum lenta manu traxit, et quia considerantium cohaeserant vultus, quicquid a spectaculo vacabat, commovebat obiter labra et me tamquam furtivis subinde osculis verberabat

*

abiecti in lectis sine metu reliquam exegimus noctem

*

venerat iam tertius dies, id est expectatio liberae cenae, sed tot vulneribus confossis fuga magis placebat, quam quies. itaque cum maesti deliberaremus, quonam genere praesentem evitaremus procellam, unus servus Agamemnonis interpellavit trepidantes et

‘quid? vos’ inquit ‘nescitis, hodie apud quem fiat? Trimalchio, lau-
tissimus homo, horologium in triclinio et bucinatorem habet sub-
ornatum, ut subinde sciat quantum de vita perdiderit.’ amicimur
ergo diligenter obliti omnium malorum, et Gitona libentissime ser-
27 vile officium tuentem usque hoc iubemus in balneo sequi. nos in-
terim vestiti errare coepimus

immo iocari magis et circulis ludentum accedere, cum subito
videmus senem calvum, tunica vestitum russea, inter pueros ca-
pillatos ludentem pila. nec tam pueri nos, quamquam erat operae
pretium, ad spectaculum duxerant, quam ipse pater familiae, qui
soleatus pila prasina exercebatur. nec amplius eam repetebat quae
terram contigerat, sed follem plenum habebat servus sufficiebatque
ludentibus. notavimus etiam res novas. nam duo spadones in di-
versa parte circuli stabant, quorum alter matellam tenebat argen-
team, alter numerabat pilas, non quidem eas quae inter manus lusu
expellente vibrabant, sed eas quae in terram decidebant. cum has
ergo miraremur lautitias accurrit Menelaus et ‘hic est’ inquit
‘apud quem cubitum ponetis, et quidem iam principium cenae vide-
tis’. et iam non loquebatur Menelaus cum Trimalchio digitos
concrepuit, ad quod signum matellam spado ludenti subiecit. exo-
nerata ille vesica aquam poposcit ad manus, digitosque paululum
adspersos in capite pueri tersit

28 longum erat singula excipere. itaque intravimus balneum, et
sudore calfacti momento temporis ad frigidam eximus. iam Tri-
malchio unguento perfusus tergebatur, non linteis, sed palliis ex
lana mollissima factis. tres interim iatraliptae in conspectu eius Fa-
lernum potabant, et cum plurimum rixantes effunderent, Trimal-
chio hoc suum propinasse dicebat. hinc involutus coccina gausa-
pa lecticae impositus est praecedentibus faleratis cursoribus quat-
tuor et chiramaxio, in quo deliciae eius vehebantur, puer vetulus,
lippus, domino Trimalchione deformior. cum ergo auferretur, ad
caput eius symphoniacus cum minimis tibiis accessit et tamquam
in aurem aliquid secreto diceret, toto itinere cantavit.

sequimur nos admiratione iam saturi et cum Agamemnone ad
ianuam pervenimus, in cuius poste libellus erat cum hac inscri-
ptione fixus: ‘quisquis servus sine dominico iussu foras exierit, ac-
cipiet plagas centum.’ in aditu autem ipso stabat ostiarius prasi-
natus, cerasino succinctus cingulo, atque in lance argentea pisum
purgabat. super limen autem cavea pendebat aurea, in qua pica va-
29 ria intrantes salutabat. ceterum ego dum omnia stupeo, paene re-

supinatus crura mea fregi. ad sinistram enim intrantibus non longe ab ostiarii cella canis ingens, catena vinctus, in pariete erat pictus superque quadrata littera scriptum 'cave canem'. et collegae quidem mei riserunt, ego autem collecto spiritu non destiti totum parietem persequi. erat autem venalicium *cum* titulis pictum, et ipse Trimalchio capillatus caduceum tenebat Minervaque ducente Romam intrabat. hinc quemadmodum ratiocinari didicisset, denique dispensator factus esset, omnia diligenter curiosus pictor cum inscriptione reddiderat. in deficiente vero iam porticu levatum mento in tribunal excelsum Mercurius rapiebat. praesto erat Fortuna cornu abundanti copiosa et tres Parcae aurea pensa torquentes. notavi etiam in porticu gregem cursorum cum magistro se exercentem. praeterea grande armarium in angulo vidi, in cuius aedicula erant Lares argentei positi Venerisque signum marmoreum et pyxis aurea non pusilla, in qua barbam ipsius conditam esse dicebant

interrogare ergo atriensem coepi, quas in medio picturas haberent. 'Iliada et Odyssian' inquit 'ac Laenatis gladiatorium munus'. non licebat multaciam considerare 30

nos iam ad triclinium perveneramus, in cuius parte prima procurator rationes accipiebat. et quod praecipue miratus sum, in postibus triclinii fasces erant cum securibus fixi, quorum unam partem quasi embolum navis aeneum finiebat, in quo erat scriptum: 'C. Pompeio Trimalchioni, seviro Augustali, Cinnamus dispensator.' sub eodem titulo etiam lucerna bilychnis de camera pendebat, et duae tabulae in utroque poste defixae, quarum altera, si bene memini, hoc habebat inscriptum: 'III. et pridie kalendas Januarias C. noster foras cenat', altera lunae cursum stellarumque septem imagines pictas; et qui dies boni quique incommodi essent, distinguente bulla notabantur.

his repleti voluptatibus cum conaremur in triclinium intrare, exclamavit unus ex pueris, qui super hoc officium erat positus: 'dextro pede'. sine dubio paulisper trepidavimus, ne contra praeceptum aliquis nostrum limen transiret. ceterum ut pariter movimus dextros gressus, servus nobis despoliatus procubuit ad pedes ac rogare coepit, ut se poenae eriperemus: nec magnum esse peccatum suum, propter quod periclitaretur; subducta enim sibi vestimenta dispensatoris in balneo, quae vix fuissent decem sestertiorum. retulimus ergo dextros pedes dispensatoremque in atrio aureos numerantem deprecati sumus, ut servo remitteret poenam. superbus ille sustulit vultum et 'non tam iactura me movet' inquit 'quam ne-

gligentia nequissimi servi. vestimenta mea cubitoria perdidit, quae
mihi natali meo cliens quidam donaverat, Tyria sine dubio, sed iam
semel lota. quid ergo est? dono vobis eum.’

31 obligati tam grandi beneficio cum intrassemus triclinium, oc-
currit nobis ille idem servus, pro quo rogaveramus, et stupentibus
spississima basia impegit gratias agens humanitati nostrae. ad sum-
mam ‘statim scietis’ ait ‘cui dederitis beneficium. vinum domini-
cum ministratoris gratia est’

*

tandem ergo discubuimus pueris Alexandrinis aquam in ma-
nus nivatam infundentibus aliisque insequentibus ad pedes ac paro-
nychia cum ingenti subtilitate tollentibus. ac ne in hoc quidem tam
molesto tacebant officio, sed obiter cantabant. ego experiri volui, an
tota familia cantaret. itaque potionem poposci; paratissimus puer
non minus me acido cantico excepit. et quisquis aliquid rogatus
erat ut daret..... pantomimi chorum, non patris familiae triclinium
crederes. allata est tandem gustatio valde lauta; nam iam omnes
discubuerant praeter ipsum Trimalchionem, cui locus novo more
primus servabatur. ceterum inter promulsidaria asellus erat Corin-
thius cum bisaccio positus, qui habebat olivas in altera parte albas,
in altera nigras. tegebant asellum duae lances, in quarum margini-
bus nomen Trimalchionis inscriptum erat et argenti pondus. pon-
ticuli etiam ferrùminati sustinebant glires melle ac papavere spar-
sos. fuerunt et tomacula super craticulam argenteam fervèntia po-
sita, et infra craticulam Syriaca pruna cum granis Punici mali.

32 in his eramus lautitiis, cum ipse Trimalchio ad symphoniam
allatus est positusque inter cervicalia minutissima expressit impru-
dentibus risum. pallio enim coccineo adrasum incluserat caput
circaque oneratas veste cervices laticlaviam immiserat mappam fim-
briis hinc atque illinc pendentibus. habebat etiam in minimo digito
sinistrae manus anulum grandem subauratum, extremo vero arti-
culo digiti sequentis minorem, ut mihi videbatur, totum aureum,
sed plane ferreis veluti stellis ferruminatum. et ne has tantum
ostenderet divitias, dextrum nudavit lacertum armilla aurea cultum
33 et eboreo circulo lamina splendente conexum. ut deinde pinna
argentea dentes perfodit, ‘amici’ inquit ‘nondum mihi suave erat in
triclinium venire, sed ne diutius absentivos morae vobis essem,
omnem voluptatem mihi negavi. permittetis tamen finiri lusum.’
sequebatur puer cum tabula terebinthina et crystallinis tesseris, no-
tavique rem omnium delicatissimam. pro calculis enim albis ac ni-
gris aureos argenteosque habebat denarios. interim dum ille omnium
textorum dicta inter lusum consumit, gustantibus adhuc nobis

repositorium allatum est cum corbe, in quo gallina erat lignea patentibus in orbem alis, quales esse solent quae incubant ova. accessere continuo duo servi et symphonia strepente scrutari paleam coeperunt erutaque subinde pavonina ova divisere convivis. convertit ad hanc scaenam Trimalchio vultum et ‘amici’ ait ‘pavonis ova gallinae iussi supponi. et mehercules timeo ne iam concepti sint; temptemus tamen, si adhuc sorbilia sunt.’ accipimus nos cochlearia non minus selibras pendentia ovaque ex farina pingui figurata pertundimus. ego quidem paene proieci partem meam, nam videbatur mihi iam in pullum coisse. deinde ut audivi veterem convivam: ‘hic nescio quid boni debet esse’, persecutus putamen manu pinguissimam ficedulam inveni piperato vitello circumdatam.

iam Trimalchio eadem omnia lusu intermisso poposcerat fece- 34
ratque potestatem clara voce, si quis nostrum iterum vellet mulsum sumere, cum subito signum symphonia datur et gustatoria pariter a choro cantante rapiuntur. ceterum inter tumultum cum forte parapsis excidisset et puer iacentem sustulisset, animadvertit Trimalchio colaphisque obiurgari puerum ac proicere rursus parapsidem iussit. insecutus est lecticarius argentumque inter reliqua purgamenta scopis coepit everrere. subinde intraverunt duo Aethiopes capillati cum pusillis utribus, quales solent esse qui harenam in amphitheatro spargunt, vinumque dedere in manus; aquam enim nemo porrexit.

laudatus propter elegantias dominus ‘aequum’ inquit ‘Mars amat. itaque iussi suam cuique mensam assignari. obiter et putidissimi servi minorem nobis aestum frequentia sua facient.’

statim allatae sunt amphorae vitreae diligenter gypsatae, quarum in cervicibus pittacia erant affixa cum hoc titulo: ‘Falernum Opimianum annorum centum.’ dum titulos perlegimus, complosit Trimalchio manus et ‘eheu’ inquit ‘ergo diutius vivit vinum quam homuncio. quare τέγγε πνεύμονας faciamus. vita vinum est. verum Opimianum praesto. heri non tam bonum posui, et multo honestiores cenabant.’ potantibus ergo nobis et accuratissime lautitias mirantibus larvam argenteam attulit servus sic aptatam, ut articuli eius vertebraeque luxatae in omnem partem flecterentur. hanc cum super mensam semel iterumque abiecisset, et catenatio mobilis aliquot figuras exprimeret, Trimalchio adiecit:

‘eheu nos miseros, quam totus homuncio nil est.
sic erimus cuncti, postquam nos auferet Orcus.
ergo vivamus, dum licet esse bene.’

laudationem ferculum insecutum est plane non pro expecta- 35
tione magnum; novitas tamen omnium convertit oculos. rotundum

enim repositorium duodecim habebat signa in orbe disposita, super quae proprium convenientemque materiae structor imposuerat cibum: super arietem cicer arietinum, super taurum bubulae frustum, super geminos testiculos ac rienes, super cancrum coronam, super leonem ficum Africanam, super virginem steriliculam, super libram stateram in cuius altera parte scriblita erat, in altera placenta, super scorpionem pisciculum marinum, super sagittarium oclopetam, super capricornum locustam marinam, super aquarium anserem, super pisces duos mullos. in medio autem caespes cum herbis excisus favum sustinebat. circumferebat Aegyptius puer clibano argenteo panem

atque ipse etiam taeterrima voce de Laserpiciario mimo canticum extorsit. nos ut tristiores ad tam viles accessimus cibos, ‘suadeo’ inquit Trimalchio ‘cenemus; hoc est ius cenae’. haec ut dixit,
36 ad symphoniam quattuor tripudiantes procurrerunt superioremque partem repositorii abstulerunt. quo facto videmus infra [scilicet in altero ferculo] altilia et sumina leporemque in medio pinnis subornatum, ut Pegasus videretur. notavimus etiam circa angulos repositorii Marsyas quattuor, ex quorum utriculis garum piperatum currebat super pisces, qui tamquam in euripo natabant. damus omnes plausum a familia inceptum et res electissimas ridentes aggredimur. non minus et Trimalchio eiusmodi methodio laetus ‘Carpe’ inquit. processit statim scissor et ad symphoniam ita gesticulatus laceravit obsonium, ut putares essedarium hydraule cantante pugnare. ingerebat nihilo minus Trimalchio lentissima voce: ‘Carpe, Carpe’. ego suspicatus ad aliquam urbanitatem totiens iteratam vocem pertinere, non erubui eum qui supra me accumbebat, hoc ipsum interrogare. at ille, qui saepius eiusmodi ludos spectaverat, ‘vides’ inquit ‘illum qui obsonium carpit: Carpus vocatur. itaque quotiescunque dicit “Carpe”, eodem verbo et vocat et imperat.’

37 non potui amplius quicquam gustare, sed conversus ad eum, ut quam plurima exciperem, longe accersere fabulas coepi sciscitarique, quae esset mulier illa quae huc atque illuc discurreret. ‘uxor’ inquit ‘Trimalchionis, Fortunata appellatur, quae nummos modio metitur. et modo, modo quid fuit? ignoscet mihi genius tuus, noluisses de manu illius panem accipere. nunc, nec quid nec quare, in caelum abiit et Trimalchionis topanta est. ad summam, mero meridie si dixerit illi tenebras esse, credet. ipse nescit quid habeat, adeo saplutus est; sed haec lupatria providet omnia et ubi non putes. est sicca, sobria, bonorum consiliorum [tantum auri vides], est tamen malae linguae, pica pulvinaris. quem amat, amat; quem

non amat, non amat. ipse Trimalchio fundos habet, qua milvi volant, nummorum nummos. argentum in ostiarii illius cella plus iacet, quam quisquam in fortunis habet. familia vero babae babae, non mehercules puto decumam partem esse quae dominum suum noverit. ad summam, quemvis ex istis babaecalis in rutae folium coniciet. nec est quod putes illum quicquam emere. omnia domi 38
nascuntur: lana, cerae, piper, lacte gallinaceum, si quaesieris, invenies. ad summam, parum illi bona lana nascebatur; arietes a Tarento emit et testiculavit in gregem. mel Atticum ut domi nasceretur, apes ab Athenis iussit afferri; obiter et vernaculae quae sunt, meliusculae a Graeculis fient. ecce intra hos dies scripsit, ut illi ex India semen boletorum mitteretur. nam mulam quidem nullam habet, quae non ex onagro nata sit. vides tot culcitas: nulla non aut conchyliatum aut coccineum tomentum habet. tanta est animi beatitudo. reliquos autem collibertos eius cave contemnas. valde succossi sunt. vides illum qui in imo imus recumbit: hodie sua octingenta possidet. de nihilo crevit. modo solebat collo suo ligna portare. sed quomodo dicunt — ego nihil scio sed audivi — quom Incuboni pilleum rapuisset, [et] thesaurum invenit. ego nemini invideo, si quid deus dedit. est tamen sub alapa et non vult sibi male. itaque proxime cenaculum hoc titulo proscripsit: "C. Pompeius Diogenes ex kalendis Iuliis cenaculum locat; ipse enim domum emit." quid ille qui libertini loco iacet, quam bene se habuit. non impropero illi. sestertium suum vidit decies, sed male vacillavit. non puto illum capillos liberos habere, nec mehercules sua culpa; ipso enim homo melior non est; sed liberti scelerati qui omnia ad se fecerunt. scito autem: sociorum olla male fervet, et ubi semel res inclinata est, amici de medio. et quam honestam negotiationem exercuit, quod illum sic vides? libitinarius fuit. solebat sic cenare, quomodo rex: apros gausapatos, opera pistoria, avis, cocos, pistores. plus vini sub mensa effundebatur, quam aliquis in cella habet. fantasia, non homo. inclinatis quoque rebus suis, cum timeret ne creditores illum conturbare existimarent, hoc titulo auctionem proscripsit: "*T.* Iulius Proculus auctionem faciet rerum superuacuarum."

interpellavit tam dulces fabulas Trimalchio; nam iam subla- 39
tum erat ferculum, hilaresque convivae vino sermonibusque publicatis operam coeperant dare. is ergo reclinatus in cubitum 'hoc vinum' inquit 'vos oportet suave faciatis. pisces natare oportet. rogo, me putatis illa cena esse contentum, quam in theca repositorii videratis? "sic notus Vlixes?" quid ergo est? oportet etiam inter cenandum philologiam nosse. patrono meo ossa bene quiescant, qui me hominem inter homines voluit esse. nam mihi nihil novi

potest afferri, sicut ille fericulus iam habuit praxim. caelus hic, in quo duodecim dii habitant, in totidem se figuras convertit, et modo fit aries. itaque quisquis nascitur illo signo, multa pecora habet, multum lanae, caput praeterea durum, frontem expudoratam, cornum acutum. plurimi hoc signo scholastici nascuntur et arietilli.’ laudamus urbanitatem mathematici; itaque adiecit: ‘deinde totus caelus taurulus fit. itaque tunc calcitrosi nascuntur et bubulci et qui se ipsi pascunt. in geminis autem nascuntur bigae et boves et colei et qui utrosque parietes linunt. in cancro ego natus sum. ideo multis pedibus sto et in mari et in terra multa possideo; nam cancer et hoc et illoc quadrat. et ideo iam dudum nihil super illum posui, ne genesim meam premerem. in leone cataphagae nascuntur et imperiosi; in virgine mulieres et fugitivi et compediti; in libra laniones et unguentarii et quicunque aliquid expediunt; in scorpione venenarii et percussores; in sagittario strabones, qui holera spectant, lardum tollunt; in capricorno aerumnosi, quibus prae mala sua cornua nascuntur; in aquario copones et cucurbitae; in piscibus obsonatores et rhetores. sic orbis vertitur tanquam mola, et semper aliquid mali facit, ut homines aut nascantur aut pereant. quod autem in medio caespitem videtis et supra caespitem favum, nihil sine ratione facio. terra mater est in medio quasi ovum corrotundata, et omnia bona in se habet tanquam favus.’

40 ‘sophos’ universi clamamus et sublatis manibus ad camaram iuramus Hipparchum Aratumque comparandos illi homines non fuisse, donec advenerunt ministri ac toralia praeposuerunt toris, in quibus retia erant picta subsessoresque cum venabulis et totus venationis apparatus. necdum sciebamus, *quo* mitteremus suspitiones nostras, cum extra triclinium clamor sublatus est ingens, et ecce canes Laconici etiam circa mensam discurrere coeperunt. secutum est hos repositorium, in quo positus erat primae magnitudinis aper, et quidem pilleatus, e cuius dentibus sportellae dependebant duae palmulis textae, altera caryotis, altera thebaicis repleta. circa autem minores porcelli ex coptoplacentis facti, quasi uberibus imminerent, scrofam esse positam significabant. et hi quidem apophoreti fuerunt. ceterum ad scindendum aprum non ille Carpus accessit, qui altilia laceraverat, sed barbatus ingens, fasciis cruralibus alligatus et alicula subornatus polymita, strictoque venatorio cultro latus apri vehementer percussit, ex cuius plaga turdi evolaverunt. parati aucupes cum harundinibus fuerunt et eos circa triclinium volitantes momento exceperunt. inde cum suum cuique iussisset referri Trimalchio adiecit: ‘etiam videte, quam porcus ille silvaticus totam comederit glandem’. statim pueri ad sportellas accesserunt, quae pen-

debant e dentibus, thebaicasque et caryotas ad numerum divisere cenantibus. interim ego, qui privatum habebam secessum, in multas cogitationes deductus sum, quare aper pilleatus intrasset. postquam itaque omnis bacalusias consumpsi, duravi interrogare illum interpretem meum quod me torqueret. at ille: 'plane etiam hoc servus tuus indicare potest; non enim aenigma est, sed res aperta. hic aper, cum heri summa cena eum vindicasset, a convivis dimissus *est;* itaque hodie tamquam libertus in convivium revertitur.' damnavi ego stuporem meum et nihil amplius interrogavi, ne viderer nunquam inter honestos cenasse. 41

dum haec loquimur, puer speciosus vitibus hederisque redimitus, modo Bromium, interdum Lyaeum Euhiumque confessus, calathisco uvas circumtulit et poemata domini sui acutissima voce traduxit. ad quem sonum conversus Trimalchio 'Dionyse' inquit 'liber esto'. puer detraxit pilleum apro capitique suo imposuit. tum Trimalchio rursus adiecit: 'non negabitis me' inquit 'habere Liberum patrem'. laudavimus dictum Trimalchionis et circumeuntem puerum sane perbasiamus.*

ab hoc ferculo Trimalchio ad lasanum surrexit. nos libertatem sine tyranno nacti coepimus invitare convivarum sermones. Dama itaque primus cum pataracina poposcisset, 'dies' inquit 'nihil est. dum versas te, nox fit. itaque nihil est melius quam de cubiculo recta in triclinium ire. et mundum frigus habuimus. vix me balneus calfecit. tamen calda potio vestiarius est. staminatas duxi et plane matus sum. vinus mihi in cerebrum abiit.'

excepit Seleucus fabulae partem et 'ego' inquit 'non cotidie lavor; baliscus enim fullo est. aqua dentes habet, et cor nostrum cotidie liquescit. sed cum mulsi pultarium obduxi, frigori laecasin dico. nec sane lavare potui; fui enim hodie in funus. homo bellus, tam bonus Chrysanthus animam ebulliit. modo, modo me appellavit. videor mihi cum illo loqui. heu, eheu. utres inflati ambulamus. minoris quam muscae sumus. *muscae* tamen aliquam virtutem habent. nos non pluris sumus quam bullae. et quid si non abstinax fuisset. quinque dies aquam in os suum non coniecit, non micam panis. tamen abiit ad plures. medici illum perdiderunt, immo magis malus fatus; medicus enim nihil aliud est quam animi consolatio. tamen bene elatus est, vitali lecto, stragulis bonis. planctus est optime — manumisit aliquot — etiam si maligne illum ploravit uxor. quid si non illam optime accepisset. sed mulier quae mulier milvinum genus. neminem nihil boni facere oportet; aeque est enim ac si in puteum conicias. sed antiquus amor cancer est.' 42

molestus fuit, Philerosque proclamavit: 'vivorum memine- 43

rimus. ille habet, quod sibi debebatur: honeste vixit, honeste obiit. quid habet quod queratur? ab asse crevit et paratus fuit quadrantem de stercore mordicus tollere. itaque crevit, quidquid crevit, tamquam favus. puto mehercules illum reliquisse solida centum, et omnia in nummis habuit. de re tamen ego verum dicam, qui linguam caninam comedi: durae buccae fuit, linguosus, discordia, non homo. frater eius fortis fuit, amicus amico, manu uncta, plena mensa. et inter initia malam parram pilavit. sed recorrexit costas illius prima vindemia; vendidit enim vinum quanti ipse voluit. et quod illius mentum sustulit, hereditatem accepit, ex qua plus involavit, quam illi relictum est. et ille stips, dum fratri suo irascitur, nescio cui terrae filio patrimonium elegavit. longe fugit, quisquis suos fugit. habuit autem oricularios servos, qui illum pessum dederunt. nunquam autem recte faciet, qui cito credit, utique homo negotians. tamen verum quod frunitus est, quam diu vixit..... cui datum est, non cui destinatum. plane fortunae filius, in manu illius plumbum aurum fiebat. facile est autem, ubi omnia quadrata currunt. et quot putas illum annos secum tulisse? septuaginta et supra. sed corneolus fuit, aetatem bene ferebat, niger tanquam corvus. noveram hominem olim oliorum et adhuc salax erat. non mehercules illum puto in domo canem reliquisse. immo etiam puellarius erat, omnis minervae homo. nec improbo; hoc solum enim secum tulit.'

44 haec Phileros dixit, illa Ganymedes: 'narratis quod nec ad caelum nec ad terram pertinet, cum interim nemo curat, quid annona mordet. non mehercules hodie buccam panis invenire potui. et quomodo siccitas perseverat. iam annum esurigo fuit. aediles male eveniat, qui cum pistoribus colludunt "serva me, servabo te". itaque populus minutus laborat; nam isti maiores maxillae semper Saturnalia agunt. o si haberemus illos leones, quos ego hic inveni, cum primum ex Asia veni. illud erat vivere. similia sicilia interiores et larvas sic istos percolopabant, ut illis Iupiter iratus esset. [sed] memini Safinium. tunc habitabat ad arcum veterem, me puero, piper, non homo. is quacunque ibat, terram adurebat. sed rectus, sed certus, amicus amico, cum quo audacter posses in tenebris micare. in curia autem quomodo singulos [vel] pilabat [tractabat], nec schemas loquebatur sed directum. cum ageret porro in foro, sic illius vox crescebat tanquam tuba. nec sudavit unquam nec expuit. puto eum nescio quid asiadis habuisse. et quam benignus resalutare, nomina omnium reddere, tanquam unus de nobis. itaque illo tempore annona pro luto erat. asse panem quem emisses, non potuisses cum altero devorare. nunc oculum bublum vidi maiorem.

heu heu, quotidie peius. haec colonia retroversus crescit tanquam coda vituli. sed quare nos habemus aedilem trium cauniarum, qui sibi mavult assem quam vitam nostram? itaque domi gaudet, plus in die nummorum accipit, quam alter patrimonium habet. iam scio unde acceperit denarios mille aureos. sed si nos coleos haberemus, non tantum sibi placeret. nunc populus est domi leones, foras vulpes. quod ad me attinet, iam pannos meos comedi, et si perseverat haec annona, casulas meas vendam. quid enim futurum est, si nec dii nec homines huius coloniae miserentur? ita meos fruniscar, ut ego puto omnia illa a diibus fieri. nemo enim caelum caelum putat, nemo ieiunium servat, nemo Iovem pili facit, sed omnes opertis oculis bona sua computant. antea stolatae ibant nudis pedibus in clivum, passis capillis, mentibus puris, et Iovem aquam exorabant. itaque statim urceatim plovebat: aut tunc aut nunquam: et omnes redibant udi tanquam mures. itaque dii pedes lanatos habent, quia nos religiosi non sumus. agri iacent' —

'oro te' inquit Echion centonarius 'melius loquere. "modo sic, 45
modo sic" inquit rusticus; varium porcum perdiderat. quod hodie non est, cras erit. sic vita truditur. non mehercules patria melior dici potest, si homines haberet. sed laborat hoc tempore, nec haec sola: non debemus delicati esse: ubique medius caelus est. tu si aliubi fueris, dices hic porcos coctos ambulare. et ecce habituri sumus munus excellente in triduo die festa; familia non lanisticia, sed plurimi liberti. et Titus noster magnum animum habet et est caldicerebrius: aut hoc aut illud erit, quid utique. nam illi domesticus sum, non est miscix. ferrum optimum daturus est sine fuga, carnarium in medio, ut amphitheatrum videat. et habet unde: relictum est illi sestertium tricenties, decessit illius pater male. ut quadringenta impendat, non sentiet patrimonium illius, et sempiterno nominabitur. iam nannos aliquot habet et mulierem essedariam et dispensatorem Glyconis, qui deprehensus est cum dominam suam delectaretur. videbis populi rixam inter zelotypos et amasiunculos. Glyco autem, sestertiarius homo, dispensatorem ad bestias dedit. hoc est se ipsum traducere. quid servus peccavit, qui coactus est facere? magis illa matella digna fuit quam taurus iactaret. sed qui asinum non potest, stratum caedit. quid autem Glyco putabat Hermogenis filicem unquam bonum exitum facturam? ille milvo volanti poterat ungues resecare; colubra restem non parit. Glyco, Glyco dedit suas; itaque quamdiu vixerit, habebit stigmam, nec illam nisi Orcus delebit. sed sibi quisque peccat. sed subolfacio, quod nobis epulum daturus est Mammea, binos denarios mihi et meis. quod si hoc fecerit, eripiat Norbano totum fa-

vorem. scias oportet, plenis velis hunc vinciturum. et revera, quid ille nobis boni fecit? dedit gladiatores sestertiarios iam decrepitos, quos si sufflasses, cecidissent; iam meliores bestiarios vidi. occidit de lucerna equites, putares eos gallos gallinaceos; alter burdubasta, alter loripes, tertiarius mortuus pro mortuo, qui habebat nervia praecisa. unus alicuius flaturae fuit Thraex, qui et ipse ad dictata pugnavit. ad summam, omnes postea secti sunt; adeo de magna turba "adhibete" acceperant, plane fugae merae. "munus tamen" inquit "tibi dedi", et ego tibi plodo. computa, et tibi plus do
46 quam accepi. manus manum lavat. videris mihi, Agamemnon, dicere: "quid iste argutat molestus?" quia tu, qui potes loqui, non loquere. non es nostrae fasciae, et ideo pauperorum verba derides. scimus te prae litteras fatuum esse. quid ergo est? aliqua die te persuadeam ut ad villam venias et videas casulas nostras? inveniemus quod manducemus, pullum, ova: belle erit, etiam si omnia hoc anno tempestas dispare pullavit: inveniemus ergo unde saturi fiamus. etiam tibi discipulus crescit cicaro meus. iam quattuor partis dicit; si vixerit, habebis ad latus servulum. nam quicquid illi vacat, caput de tabula non tollit. ingeniosus est et bono filo, etiam si in aves morbosus est. ego illi iam tres cardeles occidi et dixi quod mustella comedit. invenit tamen alias naenias, et libentissime pingit. ceterum iam Graeculis calcem impingit et Latinas coepit non male appetere, etiam si magister eius sibi placens sit. nec uno loco consistit, sed venit, dem litteras, sed non vult laborare. est et alter non quidem doctus, sed curiosus, qui plus docet quam scit. itaque feriatis diebus solet domum venire, et quicquid dederis, contentus est. emi ergo nunc puero aliquot libra rubricata, quia volo illum ad domusionem aliquid de iure gustare. habet haec res panem. nam litteris satis inquinatus est. quod si resilierit, destinavi illum artificii docere, aut tonstreinum aut praeconem aut certe causidicum, quod illi auferre non possit nisi Orcus. ideo illi cotidie clamo: "Primigeni, crede mihi, quicquid discis, tibi discis. vides Phileronem causidicum: si non didicisset, hodie famem a labris non abigeret. modo, modo collo suo circumferebat onera venalia, nunc etiam adversus Norbanum se extendit. litterae thesaurum est, et artificium nunquam moritur."

47 eiusmodi fabulae vibrabant, cum Trimalchio intravit et detersa fronte unguento manus lavit spatioque minimo interposito 'ignoscite mihi' inquit 'amici, multis iam diebus venter mihi non respondit. nec medici se inveniunt. profuit mihi tamen maleicorium et taeda ex aceto. spero tamen, iam veterem pudorem sibi imponet. alioquin circa stomachum mihi sonat, putes taurum. itaque si quis

3

quemadmodum illi Cyclops pollicem poricino extorsit? solebam haec ego puer aput Homerum legere. nam Sibyllam quidem Cumis ego ipse oculis meis vidi in ampulla pendere, et cum illi pueri dicerent: *Σίβυλλα, τί θέλεις;* respondebat illa: *ἀποθανεῖν θέλω.*

49 nondum efflaverat omnia, cum repositorium cum sue ingenti mensam occupavit. mirari nos celeritatem coepimus et iurare ne gallum quidem gallinaceum tam cito percoqui potuisse, tanto quidem magis, quod longe maior nobis porcus videbatur esse, quam paulo ante aper fuerat. deinde magis magisque Trimalchio intuens eum 'quid? quid?' inquit 'porcus hic non est exinteratus? non mehercules est. voca, voca cocum in medio.' cum constitisset ad mensam cocus tristis et diceret se oblitum esse exinterare, 'quid? oblitus?' Trimalchio exclamat 'putes illum piper et cuminum non coniecisse. despolia.' non fit mora, despoliatur cocus atque inter duos tortores maestus consistit. deprecari tamen omnes coeperunt et dicere: 'solet fieri; rogamus, mittas; postea si fecerit, nemo nostrum pro illo rogabit.' ego, crudelissimae severitatis, non potui me tenere, sed inclinatus ad aurem Agamemnonis 'plane' inquam 'hic debet servus esse nequissimus; aliquis oblivisceretur porcum exinterare? non mehercules illi ignoscerem, si piscem praeterisset.' at non *ita* Trimalchio, qui relaxato in hilaritatem vultu 'ergo' inquit 'quia tam malae memoriae es, palam nobis illum exintera.' recepta cocus tunica cultrum arripuit porcique ventrem hinc atque illinc timida manu secuit. nec mora, ex plagis ponderis inclinatione crescentibus tomacula cum botulis effusa sunt.

50 plausum post hoc automatum familia dedit et 'Gaio feliciter' conclamavit. nec non cocus potione honoratus est, etiam argenteam coronam poculumque in lance accepit Corinthia. quam cum Agamemnon propius consideraret, ait Trimalchio: 'solus sum qui vera Corinthea habeam.' expectabam, ut pro reliqua insolentia diceret sibi vasa Corintho afferri. sed ille melius: 'et forsitan' inquit 'quaeris quare solus Corinthea vera possideam: quia scilicet aerarius, a quo emo, Corinthus vocatur. quid est autem Corintheum, nisi quis Corinthum habeat? et ne me putetis nesapium esse, valde bene scio, unde primum Corinthea nata sint. cum Ilium captum est, Hannibal, homo vafer et magnus stelio, omnes statuas aeneas et aureas et argenteas in unum rogum congessit et eas incendit; factae sunt in unum aera miscellanea. ita ex hac massa fabri sustulerunt et fecerunt catilla et parapsides *et* statuncula. sic Corinthea nata sunt, ex omnibus in unum, nec hoc nec illud. ignoscetis mihi, quod dixero: ego malo mihi vitrea, certe non olunt. quod si non frange-
51 rentur, mallem mihi quam aurum; nunc autem [illegible] fuit ta-

men faber qui fecit phialam vitream, quae non frangebatur. admissus ergo Caesarem est cum suo munere; deinde fecit reporrigere Caesarem et illam in pavimentum proiecit. Caesar non pote validius quam expavit; at ille sustulit phialam de terra. collisa erat tamquam vasum aeneum. deinde marceolum de sinu protulit et phialam otio belle correxit. hoc facto putabat se solium Iovis tenere, utique postquam *Caesar* illi dixit: "numquid alius scit hanc condituram vitreorum?" vide modo. postquam negavit, iussit illum Caesar decollari: quia enim, si scitum esset, aurum pro luto haberemus.
in argento plane studiosus sum. habeo scyphos urnales plus minus 52
C: quemadmodum Cassandra occidit filios suos, et pueri mortui iacent sic ut vivere putes. habeo capides M, quas reliquit patrono *meo* Mummius, ubi Daedalus Niobam in equum Troianum includit. nam Hermerotis pugnas et Petraitis in poculis habeo, omnia ponderosa; meum enim intelligere nulla pecunia vendo.'

haec dum refert, puer calicem proiecit. ad quem respiciens Trimalchio 'cito' inquit 'te ipsum caede, quia nugax es.' statim puer demisso labro orare. at ille 'quid me' inquit 'rogas? tanquam ego tibi molestus sim. suadeo, a te impetres, ne sis nugax.' tandem ergo exoratus a nobis missionem dedit puero. ille dimissus circa mensam percucurrit

et 'aquam foras, vinum intro' clamavit . . . excipimus urbanitatem iocantis, et ante omnes Agamemnon, qui sciebat quibus meritis revocaretur ad cenam. ceterum laudatus Trimalchio hilarius bibit et iam ebrio proximus 'nemo' inquit 'vestrum rogat Fortunatam meam, ut saltet? credite mihi: cordacem nemo melius ducit.' atque ipse erectis supra frontem manibus Syrum histrionem exhibebat concinente tota familia: *Μάδεια, Περιμάδεια.* et prodisset in medium, nisi Fortunata ad aurem accessisset; [et] credo, dixerit non decere gravitatem eius tam humiles ineptias. nihil autem tam inaequale erat; nam modo Fortunatam suam *verebatur*, modo revertebatur ad naturam.

[et] plane interpellavit saltationis libidinem actuarius, qui tan- 53
quam urbis acta recitavit: 'VII. kalendas sextiles in praedio Cumano quod est Trimalchionis: nati sunt pueri XXX, puellae XL; sublata in horreum ex area tritici millia modium quingenta; boves domiti quingenti. eodem die: Mithridates servus in crucem actus est, quia Gai nostri genio maledixerat. eodem die: in arcam relatum est, quod collocari non potuit, sestertium centies. eodem die: incendium factum est in hortis Pompeianis, ortum ex aedibus Nastae villici.' 'quid?' inquit Trimalchio 'quando mihi Pompeiani horti empti sunt?'

‘anno priore’ inquit actuarius ‘et ideo in rationem nondum venerunt.’ excanduit Trimalchio et ‘quicunque’ inquit ‘mihi fundi empti fuerint, nisi intra sextum mensem sciero, in rationes meas inferri vetuo.’ iam etiam edicta aedilium recitabantur et saltuariorum testamenta, quibus Trimalchio cum elogio exheredabatur; iam nomina villicorum et repudiata a circitore liberta in balneatoris contubernio deprehensa et atriensis Baias relegatus; iam reus factus dispensator et iudicium inter cubicularios actum.

petauristarii autem tandem venerunt. baro insulsissimus cum scalis constitit puerumque iussit per gradus et in summa parte odaria saltare, circulos deinde ardentes transire et dentibus amphoram sustinere. mirabatur haec solus Trimalchio dicebatque ingratum artificium esse. ceterum duo esse in rebus humanis quae libentissime spectaret, petauristarios et cornicines; reliqua [animalia] acroamata tricas meras esse. ‘nam et comoedos’ inquit ‘emeram, set malui illos Atellanam facere, et choraulen meum iussi Latine cantare.’

54 cum maxime haec dicente Gaio puer ..... Trimalchionis delapsus est. conclamavit familia, nec minus convivae, non propter hominem tam putidum, cuius et cervices fractas libenter vidissent, sed propter malum exitum cenae, ne necesse haberent alienum mortuum plorare. ipse Trimalchio cum graviter ingemuisset superque brachium tanquam laesum incubuisset, concurrere medici, et inter primos Fortunata crinibus passis cum scypho, miseramque se atque infelicem proclamavit. nam puer quidem, qui ceciderat, circumibat iam dudum pedes nostros et missionem rogabat. pessime mihi erat, ne his precibus periculo *nostro* aliquid catastrophae quaereretur. nec enim adhuc exciderat cocus ille, qui oblitus fuerat porcum exinterare. itaque totum circumspicere triclinium coepi, ne per parietem automatum aliquod exiret, utique postquam servus verberari coepit, qui brachium domini contusum alba potius quam conchyliata involverat lana. nec longe aberravit suspitio mea; in vicem enim poenae venit decretum Trimalchionis, quo puerum iussit liberum esse, ne quis posset dicere tantum virum esse a servo volneratum.

55 comprobamus nos factum et quam in praecipiti res humanae essent, vario sermone garrimus. ‘ita’ inquit Trimalchio ‘non oportet hunc casum sine inscriptione transire’ statimque codicillos poposcit et non diu cogitatione distorta haec recitavit:

‘quod non expectes, ex transverso fit...
.. et supra nos Fortuna negotia curat.
quare da nobis vina Falerna, puer.’

ab hoc epigrammate coepit poetarum esse mentio

‘diuque summa carminis penes Mopsum Thracem morata est’

donec Trimalchio ‘rogo’ inquit ‘magister, quid putas inter Ciceronem et Publilium interesse? ego alterum puto disertiorem fuisse, alterum honestiorem. quid enim his melius dici potest?

“luxuriae rictu Martis marcent moenia.
tuo palato clausus pavo pascitur
plumato amictus aureo Babylonico,
gallina tibi Numidica, tibi gallus spado;
ciconia etiam, grata peregrina hospita,
pietaticultrix gracilipes crotalistria,
avis exul hiemis, titulus tepidi temporis,
nequitiae nidum in caccabo fecit modo.
quo margarita cara tibi, baccam Indicam?
an ut matrona ornata faleris pelagiis
tollat pedes indomita in strato extraneo?
zmaragdum ad quam rem viridem, pretiosum vitrum?
quo Carchedonios optas ignes lapideos?
nisi ut scintillet, probitas est carbunculus.
aequum est induere nuptam ventum textilem,
palam prostare nudam in nebula linea?”

quod autem’ inquit ‘putamus secundum litteras difficillimum 56
esse artificium? ego puto medicum et nummularium: medicus, qui scit quid homunciones intra praecordia sua habeant et quando febris veniat, etiam si illos odi pessime, quod mihi iubent saepe anatinam parari; nummularius, qui per argentum aes videt. nam mutae bestiae laboriosissimae boves et oves: boves, quorum beneficio panem manducamus; oves, quod lana illae nos gloriosos faciunt. et facinus indignum, aliquis ovillam est et tunicam habet. apes enim ego divinas bestias puto, quae mel vomunt, etiam si dicuntur illud a Iove afferre; ideo autem pungunt, quia ubicumque dulce est, ibi et acidum invenies.’

iam etiam philosophos de negotio deiciebat, cum pittacia in scypho circumferri coeperunt, puerque super hoc positus officium apophoreta recitavit. ‘argentum sceleratum’: allata est perna, super quam acetabula erant posita. ‘cervical’: offla collaris allata est. ‘serisapia et contumelia’: aecrophagie saele datae sunt et contus cum malo. ‘porri et persica’: flagellum et cultrum accepit; ‘passeres et muscarium’: uvam passam et mel Atticum. ‘cenatoria et forensia’: offlam et tabulas accepit. ‘canale et pedale’: lepus et solea est allata. ‘muraena et littera’: murem cum rana alligata fascemque

betae *accepit.* diu risimus: sexcenta huiusmodi fuerunt, quae iam exciderunt memoriae meae.

57 ceterum Ascyltos, intemperantis licentiae, cum omnia sublatis manibus eluderet et usque ad lacrimas rideret, unus ex conlibertis Trimalchionis excanduit, is ipse qui supra me discumbebat, et 'quid rides' inquit 'vervex? an tibi non placent lautitiae domini mei? tu enim beatior es et convivare melius soles. ita tutelam huius loci habeam propitiam, ut ego si secundum illum discumberem, iam illi balatum duxissem. bellum pomum, qui rideatur alios; larifuga, nescio quis nocturnus, qui non valet lotium suum. ad summam, si circumminxero illum, nesciet qua fugiat. non mehercules soleo cito fervere, sed in molli carne vermes nascuntur. ridet. quid habet, quod rideat? numquid pater fetum emit lamna? eques Romanus es: et ego regis filius. "quare ergo servivisti?" quia ipse me dedi in servitutem et malui civis Romanus esse quam tributarius. et nunc spero me sic vivere, ut nemini iocus sim. homo inter homines sum, capite aperto ambulo; assem aerarium nemini debeo; constitutum habui nunquam; nemo mihi in foro dixit "redde, quod debes". glebulas emi, lamellulas paravi; viginti ventres pasco et canem; contubernalem meam redemi, ne quis in *sinu* illius manus tergeret; mille denarios pro capite solvi; sevir gratis factus sum; spero, sic moriar, ut mortuus non erubescam. tu autem tam laboriosus es, ut post te non respicias? in alio peduclum vides, in te ricinum non vides. tibi soli ridiclei videmur; ecce magister tuus, homo maior natus: placemus illi. tu lacticulosus *es*, nec mu nec ma argutas, vasus fictilis, immo lorus in aqua, lentior, non melior. tu beatior es: bis prande, bis cena. ego fidem meam malo quam thesauros. ad summam, quisquam me bis poposcit? annis quadraginta servivi; nemo tamen sciit, utrum servus essem an liber. et puer capillatus in hanc coloniam veni; adhuc basilica non erat facta. dedi tamen operam, ut domino satis facerem, homini maiiesto et dignitosso, cuius pluris erat unguis, quam tu totus es. et habebam in domo qui mihi pedem opponerent hac illac; tamen — genio illius gratias — enatavi. haec sunt vera athla; nam [in] ingenuum nasci tam facile est quam "accede istoc". quid nunc stupes tanquam hircus in ervilia?'

58 post hoc dictum Giton, qui ad pedes stabat, risum iam diu compressum etiam indecenter effudit. quod cum animadvertisset adversarius Ascylti, flexit convitium in puerum et 'tu autem' inquit 'etiam tu rides, caepa cirrata? io Saturnalia, rogo, mensis december est? quando vicesimam numerasti? ... quid faciat, crucis offla, corvorum cibaria. curabo, iam tibi Iovis iratus sit, et isti

qui tibi non imperat. ita satur pane fiam, ut ego istud conliberto meo dono; alioquin iam tibi depraesentiarum reddidissem. bene nos habemus, at istic euge qui tibi non imperat. plane qualis dominus, talis et servus. vix me teneo, nec sum natura caldicerebrius, *set* cum coepi, matrem meam dupundii non facio. recte, videbo te in publicum, mus, immo terrae tuber, nec sursum nec deorsum. non cresco, nisi dominum tuum in rutae folium [non] coniecero, nec tibi parsero, licet mehercules Iovem Olympium clames. curabo, longe tibi sit comula ista bessalis et dominus dupunduarius. recte, venies sub dentem; aut ego non me novi, aut non deridebis, licet barbam auream habeas. Athana tibi irata sit, curabo, et qui te primus deuro defecit. non didici geometrias, critica et alogias menias, sed lapidarias litteras scio, partes centum dico ad aes, ad pondus, ad nummum. ad summam, si quid vis, ego et tu sponsiunculam: exi, defero lamnam. iam scies patrem tuum mercedes perdidisse. quamvis et rhetoricam scio. ecce qui de nobis "longe venio, late venio. solve me." dicam tibi, qui de nobis currit et de loco non movetur; qui de nobis crescit et minor fit. curris, stupes, satagis, tanquam mus in matella. ergo aut tace aut meliorem noli molestare, qui te natum non putat; nisi si me iudicas anulos buxeos curare, quos amicae tuae involasti. Occuponem propitium. eamus in forum et pecunias mutuemur. iam scies hoc ferrum fidem habere. vah, bella res est volpis uda. ita lucrum faciam et ita bene moriar aut populus per exitum meum iuret, nisi te ubique toga perversa fuero persecutus. bella res ..... et iste qui te haec docet, mufrius, non magister. didicimus; dicebat enim magister "sunt vestra salva. recta domum; cave, circumspicias; cave, maiorem maledicas. aut numera mapalia: nemo dupondii evadet." ego, quod me sic vides, propter artificium meum diis gratias ago.'

coeperat Ascyltos respondere convitio, sed Trimalchio delectatus colliberti eloquentia 'agite' inquit 'scordalias de medio. suaviter sit potius, et tu, Hermeros, parce adulescentulo. sanguen illi fervet, tu melior esto. semper in hac re qui vincitur, vincit. et tu cum esses capo, cocococo, atque cor non habebas. simus ergo, quod melius est, a primitiis hilares et Homeristas spectemus.' intravit factio statim hastisque scuta concrepuit. ipse Trimalchio in pulvino consedit et cum Homeristae Graecis versibus colloquerentur, ut insolenter solent, ille canora voce Latine legebat librum. mox silentio facto 'scitis' inquit 'quam fabulam agant? Diomedes et Ganymedes duo fratres fuerunt. horum soror erat Helena. Agamemnon illam rapuit et Dianae cervam subiecit. ita nunc Homeros dicit, quemadmodum inter se pugnent Troiani et Parentini. vicit scilicet et Iphi- 59

geniam, filiam suam, Achilli dedit uxorem. ob eam rem Aiax insanit et statim argumentum explicabit.’ haec ut dixit Trimalchio, clamorem Homeristae sustulerunt, interque familiam discurrentem vitulus in lance denaria elixus allatus est, et quidem galeatus. secutus est Aiax strictoque gladio, tamquam insaniret, concidit, ac modo versa modo supina gesticulatus mucrone frusta collegit mirantibusque vitulum partitus est.

60 nec diu mirari licuit tam elegantes strophas; nam repente lacunaria sonare coeperunt totumque triclinium intremuit. consternatus ego exsurrexi et timui, ne per tectum petauristarius aliquis descenderet. nec minus reliqui convivae mirantes erexere vultus, expectantes quid novi de caelo nuntiaretur. ecce autem diductis lacunaribus subito circulus ingens, de cupa videlicet grandi excussus, demittitur, cuius per totum orbem coronae aureae cum alabastris unguenti pendebant. dum haec apophoreta iubemur sumere, respiciens ad mensam .... : iam illic repositorium cum placentis aliquot erat positum, quod medium Priapus a pistore factus tenebat, gremioque satis amplo omnis generis poma et uvas sustinebat more vulgato. avidius ad pompam manus porreximus, set repente nova ludorum missio hilaritatem hic refecit. omnes enim placentae omniaque poma etiam minima vexatione contacta coeperunt effundere crocum, et usque ad os molestus humor accidere. rati ergo sacrum esse peniculum tam religioso apparatu perfusum, consurreximus altius et ‘Augusto, patri patriae, feliciter’ diximus. quibusdam tamen etiam post hanc venerationem poma rapientibus et ipsi mappas implevimus, ego praecipue, qui nullo satis amplo munere putabam me onerare Gitonis sinum. inter haec tres pueri candidas succincti tunicas intraverunt, quorum duo Lares bullatos super mensam posuerunt, unus pateram vini circumferens ‘dii propitii’ clamabat

aiebat autem unum Cerdonem, alterum Felicionem, tertium Lucrionem vocari. nos etiam veram imaginem ipsius Trimalchionis, cum iam omnes basiarent, erubuimus praeterire.

61 postquam ergo omnes bonam mentem bonamque valitudinem sibi optarunt, Trimalchio ad Nicerotem respexit et ‘solebas’ inquit ‘suavius esse in convictu; nescio quid nunc taces nec muttis. oro te, sic felicem me videas, narra illud quod tibi usu venit.’ Niceros delectatus affabilitate amici ‘omne me’ inquit ‘lucrum transeat, nisi iam dudum gaudimonio dissilio, quod te talem video. itaque hilaria mera sint, etsi timeo istos scholasticos, ne me rideant. quid erit? narrabo tamen; quid enim mihi aufert, qui ridet? satius est rideri quam derideri.’ ‘haec ubi dicta dedit’, talem fabulam exorsus est:

'cum adhuc servirem, habitabamus in vico angusto; nunc Gavillae domus est. ibi, quomodo dii volunt, amare coepi uxorem Terentii coponis: noveratis Melissam Tarentinam, pulcherrimum bacciballum. sed ego non mehercules corporaliter eam aut propter res venerias curavi, sed magis quod bene morata fuit. si quid ab illa petii, nunquam mihi negatum; fecit assem, semissem habui; *quicquid habui*, in illius sinum demandavi, nec unquam fefellit ussum. huius contubernalis ad villam supremum diem obiit. itaque per scutum per ocream ecraginavi, quemadmodum ad illam pervenirem: in angustiis autem amici apparent. forte dominus Capuam exierat 62
ad scruta scita expedienda. nactus ego occasionem persuadeo hospitem nostrum, ut mecum ad quintum miliarium veniat. erat autem miles fortis tanquam Orcus. apoculamus nos circa gallicinia, luna lucebat tamquam meridie. venimus intra monimenta. homo meus coepit ad stelas facere, sed ego *eo* cantabundus et stelas numero. deinde ut respexi ad comitem, ille exuit se et omnia vestimenta secundum viam posuit. mihi anima in naso esse, stabam tamquam mortuus. at ille circumminxit vestimenta sua et subito lupus factus est. nolite me iocari putare; ut mentiar, nullius patrimonium tanti facio. sed, quod coeperam dicere, postquam lupus factus est, ululare coepit et in silvas fugit. ego primitus nesciebam ubi essem, deinde accessi, ut vestimenta eius tollerem: illa autem lapidea facta sunt. qui mori timore nisi ego? gladium tamen strinxi et in tota via umbras cecidi, donec ad villam amicae meae pervenirem. ut larva intravi, paene animam ebullivi, sudor mihi per bifurcum volabat, oculi mortui, vix unquam refectus sum. Melissa mea mirari coepit, quod tam sero ambularem, et "si ante" inquit "venisses, saltem nobis adiutasses; lupus enim villam intravit et omnia pecora ... tamquam lanius sanguinem illis misit. nec tamen derisit, etiam si fugit; servus enim noster lancea collum eius traiecit." haec ut audivi, operire oculos amplius non potui, sed luce clara Gai nostri domum fugi tanquam copo compilatus, et postquam veni in illum locum, in quo lapidea vestimenta erant facta, nihil inveni nisi sanguinem. ut vero domum veni, iacebat miles meus in lecto tanquam bovis, et collum illius medicus curabat. intellexi illum versipellem esse nec postea cum illo panem gustare potui, non si me occidisses. viderint alii quid de hoc exopinissent; ego si mentior, genios vestros iratos habeam.'

attonitis admiratione universis 'salvo' inquit 'tuo sermone' 63
Trimalchio 'si qua fides est, ut mihi pili inhorruerunt, quia scio Niceronem nihil nugarum narrare: immo certus est et minime linguosus. nam et ipse vobis rem horribilem narrabo. asinus in te-

gulis. cum adhuc capillatus essem, nam a puero vitam Chiam gessi, ipsimi nostri delicatus decessit, mehercules margaritum, caccitus et omnium numerum. cum ergo illum mater misella plangeret et nos tum plures in tristimonio essemus, subito strigae *stridere* coeperunt; putares canem leporem persequi. habebamus tunc hominem Cappadocem, longum, valde audaculum et qui valebat [poterat] bovem iratum tollere. hic audacter stricto gladio extra ostium procucurrit, involuta sinistra manu curiose, et mulierem tanquam hoc loco — salvum sit quod tango — mediam traiecit. audimus gemitum, sed, plane non mentiar, ipsas non vidimus. baro autem noster introversus se proiecit in lectum et corpus totum lividum habebat quasi flagellis caesus, quia scilicet illum tetigerat mala manus. nos cluso ostio redimus iterum ad officium, sed cum mater amplexaret corpus filii sui, tangit et videt manuciolum de stramentis factum. non cor habebat, non intestina, non quicquam: scilicet iam puerum strigae involaverant et supposuerant stramenticium vavatonem. rogo vos, oportet credatis, sunt mulieres plussciae, sunt nocturnae, et quod sursum est, deorsum faciunt. ceterum baro ille longus post hoc factum nunquam coloris sui fuit, immo post paucos dies phreneticus periit.'

64 miramur nos et pariter credimus, osculatique mensam rogamus Nocturnas, ut suis se *sedibus* teneant, dum redimus a cena

et sane iam lucernae mihi plures videbantur ardere totumque triclinium esse mutatum, cum Trimalchio 'tibi dico' inquit 'Plocame, nihil narras? nihil nos delectaris? et solebas suavius esse, belle diverbia dicere, melica canturire. heu heu, abistis dulcis caricae.' 'iam' inquit ille 'quadrigae meae decucurrerunt, ex quo podagricus factus sum. alioquin cum essem adulescentulus, cantando paene phthisicus factus sum. quid saltare? quid diverbia? quid tonstrinum? quem parem habui, nisi unum Apelletem?' appositaque ad os manu nescio quid taetrum exibilavit, quod postea Graecum esse affirmabat.

nec non Trimalchio ipse cum tubicines esset imitatus, ad delicias suas respexit, quem Croesum appellabat. puer autem lippus, sordidissimis dentibus, catellam nigram atque indecenter pinguem prasina involvebat fascia panemque semessum ponebat super torum, atque hoc nausea recusantem saginabat. quo admonitus officii Trimalchio Scylacem iussit adduci 'praesidium domus familiaeque.' nec mora, ingentis formae adductus est canis catena vinctus, admonitusque ostiarii calce, ut cubaret, ante mensam se posuit. tum Trimalchio iactans candidum panem 'nemo' inquit 'in domo mea me plus amat.' indignatus puer, quod Scylacem tam effuse laudaret,

catellam in terram deposuit hortatusque, ut ad rixam properaret.....
Scylax, canino scilicet usus ingenio, taeterrimo latratu triclinium
implevit Margaritamque Croesi paene laceravit. nec intra rixam tu-
multus constitit, sed candelabrum etiam super mensam eversum
et vasa omnia crystallina comminuit et oleo ferventi aliquot convi-
vas respersit. Trimalchio ne videretur iactura motus, basiavit pue-
rum ac iussit super dorsum ascendere suum. non moratus ille usus
est equo manuque plena scapulas eius subinde verberavit, interque
risum proclamavit: ‘bucca, bucca, quot sunt hic?’ repressus ergo
aliquandiu Trimalchio camellam grandem iussit misceri potiones-
que dividi omnibus servis, qui ad pedes sedebant, adiecta exceptione:
‘si quis’ inquit ‘noluerit accipere, caput illi perfunde. interdiu se-
vera, nunc hilaria.’

hanc humanitatem insecutae sunt matteae, quarum etiam re- 65
cordatio me, si qua est dicenti fides, offendit. singulae enim galli-
nae altiles pro turdis circumlatae sunt et ova anserina pilleata, quae
ut comessemus, ambitiosissime *a* nobis Trimalchio petiit dicens ex-
ossatas esse gallinas. inter haec triclinii valvas lictor percussit,
amictusque veste alba cum ingenti frequentia comissator intravit.
ego maiestate conterritus praetorem putabam venisse. itaque ten-
tavi assurgere et nudos pedes in terram deferre. risit hanc trepi-
dationem Agamemnon et ‘contine te’ inquit ‘homo stultissime. Ha-
binnas sevir est idemque lapidarius, qui *sibi* videtur monumenta
optime facere.’

recreatus hoc sermone reposui cubitum, Habinnamque intran-
tem cum admiratione ingenti spectabam. ille autem iam ebrius
uxoris suae humeris imposuerat manus, oneratusque aliquot coro-
nis et unguento per frontem in oculos fluente praetorio loco se po-
suit continuoque vinum et caldam poposcit. delectatus hac Trimal-
chio hilaritate et ipse capaciorem poposcit scyphum quaesivitque,
quomodo acceptus esset. ‘omnia’ inquit ‘habuimus praeter te; oculi
enim mei hic erant. et mehercules bene fuit. Scissa lautum no-
vendiale servo suo misello faciebat, quem mortuum manumiserat.
et puto, cum vicensimariis magnam mantissam habet; quinquaginta
enim millibus aestimant mortuum. sed tamen suaviter fuit, etiam
si coacti sumus dimidias potiones super ossucula eius effundere.’
‘tamen’ inquit Trimalchio ‘quid habuistis in cena?’ ‘dicam’ inquit 66
‘si potuero; nam tam bonae memoriae sum, ut frequenter nomen
meum obliviscar.. habuimus tamen in primo porcum poculo coro-
natum et circa savunculum et gizeria optime facta et certe betam
et panem autopyrum de suo sibi, quem ego malo quam candidum;
et vires facit, et cum mea re [causa] facio, non ploro. sequens fer-

culum fuit scriblita frigida et supra mel caldum infusum excellente Hispanum. itaque de scriblita quidem non minimum edi, de melle me usque tetigi. circa cicer et lupinum, calvae arbitratu et mala singula. ego tamen duo sustuli et ecce in mappa alligata habeo; nam si aliquid muneris meo vernulae non tulero, habebo convitium. bene me admonet domina mea. in prospectu habuimus ursinae frustum, de quo cum imprudens Scintilla gustasset, paene intestina sua vomuit. ego contra plus libram comedi, nam ipsum aprum sapiebat. et si, inquam, ursus homuncionem comest, quanto magis homuncio debet ursum comesse? in summo habuimus caseum mollem et sapam et cochleas singulas et cordae frusta et hepatia in catillis et ova pilleata et rapam et senape et catillum concacatum, pax palamedes. etiam in alveo circumlata sunt oxycomina, unde quidam etiam improbiter nos pugno sustulerunt. nam pernae mis-
67 sionem dedimus. sed narra mihi, Gai, rogo, Fortunata quare non recumbit?’ ‘quomodo nosti’ inquit ‘illam’ Trimalchio ‘nisi argentum composuerit, nisi reliquias pueris diviserit, aquam in os suum non coniciet.’ ‘atqui’ respondit Habinnas ‘nisi illa discumbit, ego me apoculo’ et coeperat surgere, nisi signo dato Fortunata quater amplius a tota familia esset vocata. venit ergo galbino succincta cingillo, ita ut infra cerasina appareret tunica et periscelides tortae phaecasiaeque inauratae. tunc sudario manus tergens, quod in collo habebat, applicat se illi toro, in quo Scintilla Habinnae discumbebat uxor, osculataque plaudentem ‘est te’ inquit ‘videre?’

eo deinde perventum est, ut Fortunata armillas suas crassissimis detraheret lacertis Scintillaeque miranti ostenderet. ultimo etiam periscelides resolvit et reticulum aureum, quem exs obrussa esse dicebat. notavit haec Trimalchio iussitque afferri omnia et ‘videtis’ inquit ‘mulieris compedes: sic nos barcalae despoliamur. sex pondo et selibram debet habere. et ipse nihilo minus habeo decem pondo armillam ex millesimis Mercurii factam.’ ultimo etiam ne mentiri videretur, stateram iussit afferri et circulatim approbari pondus. nec melior Scintilla, quae de cervice sua capsellam detraxit aureolam, quam Felicionem appellabat. inde duo crotalia protulit et Fortunatae in vicem consideranda dedit et ‘domini’ inquit ‘mei beneficio nemo habet meliora.’ ‘quid?’ inquit Habinnas ‘excatarissasti me, ut tibi emerem fabam vitream. plane si filiam haberem, auriculas illi praeciderem. mulieres si non essent, omnia pro luto haberemus; nunc hoc est caldum meiere et frigidum potare.’

interim mulieres sauciae inter se riserunt ebriaeque iunxerunt oscula, dum altera diligentiam matris familiae iactat, altera delicias

et indiligentiam viri. dumque sic cohaerent, Habinnas furtim consurrexit pedesque Fortunatae correptos super lectum immisit. ‘au au’ illa proclamavit aberrante tunica super genua. composita ergo in gremio Scintillae indecentissimam rubore faciem sudario abscondit.

interposito deinde spatio cum secundas mensas Trimalchio 68
iussisset afferri, sustulerunt servi omnes mensas et alias attulerunt, scobemque croco et minio tinctam sparserunt et, quod numquam ante videram, ex lapide speculari pulverem tritum. statim Trimalchio ‘poteram quidem’ inquit ‘hoc fericulo esse contentus; secundas enim mensas habetis. *set* si quid belli habes, affer.’

interim puer Alexandrinus, qui caldam ministrabat, luscinias coepit imitari clamante Trimalchione subinde: ‘muta’. ecce alius ludus. servus qui ad pedes Habinnae sedebat, iussus, credo, a domino suo proclamavit subito canora voce:

‘interea medium Aeneas iam classe tenebat.’

nullus sonus unquam acidior percussit aures meas; nam praeter recitantis barbarie aut adiectum aut deminutum clamorem miscebat Atellanicos versus, ut tunc primum me etiam Virgilius offenderit. lassus tamen cum aliquando desisset, *plausum* adiecit Habinnas et ‘nunquam’ inquit ‘didicit, sed ego ad circulatores eum mittendo erudibam. itaque parem non habet, sive muliones volet sive circulatores imitari. desperatum valde ingeniosus est: idem sutor est, idem cocus, idem pistor, omnis Musae mancipium. duo tamen vitia habet, quae si non haberet, esset omnium numerum: recutitus est et stertit. nam quod strabonus est, non curo; sic ut Venus spectat. ideo nihil tacet, vix oculo mortuo unquam. illum emi trecentis denariis’. interpellavit loquentem Scintilla et ‘plane’ inquit 69
‘non omnia artificia servi nequam narras. agaga est; at curabo, stigmam habeat.’ risit Trimalchio et ‘adcognosco’ inquit ‘Cappadocem: nihil sibi defraudat. et mehercules laudo illum; hoc enim nemo parentat. tu autem, Scintilla, noli zelotypa esse. crede mihi, et vos novimus. sic me salvum habeatis, ut ego sic solebam ipsumam meam debatuere, ut etiam dominus suspicaretur; et ideo me in villicationem relegavit. sed tace lingua, dabo panem.’ tanquam laudatus esset nequissimus servus, lucernam de sinu fictilem protulit et amplius semihora tubicines imitatus est succinente Habinna et inferius labrum manu deprimente. ultimo etiam in medium processit et modo harundinibus quassis choraulas imitatus est, modo lacernatus cum flagello mulionum fata egit, donec vocatum ad se Habinnas basiavit, potionemque illi porrexit et ‘tanto melior’ inquit ‘Massa, dono tibi caligas.’

nec ullus tot malorum finis fuisset, nisi epidipnis esset allata, turdi siligine, uvis passis nucibusque farsi. insecuta sunt Cydonia etiam mala spinis confixa, ut echinos efficerent. et haec quidem tolerabilia erant, si non fericulum longe monstrosius effecisset, ut vel fame perire mallemus. nam cum positus esset, ut nos putabamus, anser altilis circaque pisces et omnium genera avium, . . . inquit Trimalchio ‘quicquid videtis hic positum, de uno corpore est factum.’ ego, scilicet homo prudentissimus, statim intellexi quid esset, et respiciens Agamemnonem ‘mirabor’ inquam ‘nisi omnia ista de . . . facta sunt aut certe de luto. vidi Romae Saturnalibus eius-
70 modi cenarum imaginem fieri.’ necdum finieram sermonem, cum Trimalchio ait: ‘ita crescam patrimonio, non corpore, ut ista cocus meus de porco fecit. non potest esse pretiosior homo. volueris, de vulva faciet piscem, de lardo palumbum, de perna turturem, de colaepio gallinam. et ideo ingenio meo impositum est illi nomen bellissimum; nam Daedalus vocatur. et quia bonam mentem habet, attuli illi Roma munus cultros Norico ferro.’ quos statim iussit afferri inspectosque miratus est. etiam nobis potestatem fecit, ut mucronem ad buccam probaremus.

subito intraverunt duo servi, tanquam qui rixam ad lacum fecissent; certe in collo adhuc amphoras habebant. cum ergo Trimalchio ius inter litigantes diceret, neuter sententiam tulit decernentis, sed alterius amphoram fuste percussit. consternati nos insolentia ebriorum intentavimus oculos in proeliantes notavimusque ostrea pectinesque e gastris labentia, quae collecta puer lance circumtulit. has lautitias aequavit ingeniosus cocus; in craticula enim argentea cochleas attulit et tremula taeterrimaque voce cantavit.

pudet referre, quae secuntur: inaudito enim more pueri capillati attulerunt unguentum in argentea pelve pedesque recumbentium unxerunt, cum ante crura talosque corollis vinxissent. hinc ex eodem unguento in vinarium atque lucernam aliquantum est infusum

iam coeperat Fortunata velle saltare, iam Scintilla frequentius plaudebat quam loquebatur, cum Trimalchio ‘permitto’ inquit ‘Philargyre et Carrio, etsi prasinianus es famosus, dic et Menophilae, contubernali tuae, discumbat.’ quid multa? paene de lectis deiecti sumus, adeo totum triclinium familia occupaverat. certe ego notavi super me positum cocum, qui de porco anserem fecerat, muria condimentisque fetentem. nec contentus fuit recumbere, sed continuo Ephesum tragoedum coepit imitari et subinde dominum suum sponsione provocare ‘si prasinus proximis circensibus primam palmam’.

71 diffusus hac contentione Trimalchio ‘amici’ inquit ‘et servi ho-

mines sunt et aeque unum lactem biberunt, etiam si illos malus fatus oppressit. tamen me salvo cito aquam liberam gustabunt. ad summam, omnes illos in testamento meo manumitto. Philargyro etiam fundum lego et contubernalem suam, Carrioni quoque insulam et vicesimam et lectum stratum. nam Fortunatam meam heredem facio, et commendo illam omnibus amicis meis. et haec ideo omnia publico, ut familia mea iam nunc sic me amet tanquam mortuum.' gratias agere omnes indulgentiae coeperant domini, cum ille oblitus nugarum exemplar testamenti iussit afferri et totum a primo ad ultimum ingemescente familia recitavit. respiciens deinde Habinnam 'quid dicis' inquit 'amice carissime? aedificas monumentum meum, quemadmodum te iussi? valde te rogo, ut secundum pedes statuae meae catellam fingas et coronas et unguenta et Petraitis omnes pugnas, ut mihi contingat tuo beneficio post mortem vivere; praeterea ut sint in fronte pedes centum, in agrum pedes ducenti. omne genus enim poma volo sint circa cineres meos, et vinearum largiter. valde enim falsum est vivo quidem domos cultas esse, non curari eas ubi diutius nobis habitandum est. et ideo ante omnia adici volo: "hoc monumentum heredem non sequitur". ceterum erit mihi curae, ut testamento caveam, ne mortuus iniuriam accipiam. praeponam enim unum ex libertis sepulcro meo custodiae causa, ne in monumentum meum populus cacatum currat. te rogo, ut naves etiam ... monumenti mei facias plenis velis euntes, et me in tribunali sedentem praetextatum cum anulis aureis quinque et nummos in publico de sacculo effundentem; scis enim, quod epulum dedi, binos denarios. faciatur, si tibi videtur, et triclinia. facias et totum populum sibi suaviter facientem. ad dexteram meam ponas statuam Fortunatae meae columbam tenentem: et catellam cingulo alligatam ducat: et cicaronem meum, et amphoras copiosas gypsatas, ne effluant vinum. et urnam licet fractam sculpas, et super eam puerum plorantem. horologium in medio, ut quisquis horas inspiciet, velit nolit, nomen meum legat. inscriptio quoque vide diligenter si haec satis idonea tibi videtur: "C. Pompeius Trimalchio Maecenatianus hic requiescit. huic seviratus absenti decretus est. cum posset in omnibus decuriis Romae esse, tamen noluit. pius, fortis, fidelis, ex parvo crevit, sestertium reliquit trecenties, nec unquam philosophum audivit. vale: et tu".

haec ut dixit Trimalchio, flere coepit ubertim. flebat et For- 72
tunata, flebat et Habinnas, tota denique familia, tanquam in funus rogata, lamentatione triclinium implevit. immo iam coeperam etiam ego plorare, cum Trimalchio 'ergo' inquit 'cum sciamus nos morituros esse, quare non vivamus? sic vos felices videam, coniciamus

nos in balneum, meo periculo, non poenitebit. sic calet tanquam
furnus.’ ‘vero, vero’ inquit Habinnas ‘de una die duas facere, nihil
malo’ nudisque consurrexit pedibus et Trimalchionem plaudentem
subsequi *coepit.*

ego respiciens ad Ascylton ‘quid cogitas?’ inquam ‘ego enim
si videro balneum, statim expirabo’. ‘assentemur’ ait ille ‘et dum
illi balneum petunt, nos in turba exeamus’. cum haec placuissent,
ducente per porticum Gitone ad ianuam venimus, ubi canis catena-
rius tanto nos tumultu excepit, ut Ascyltos etiam in piscinam ceci-
derit. nec non ego quoque ebrius, qui etiam pictum timueram ca-
nem, dum natanti opem fero, in eundem gurgitem tractus sum.
servavit nos tamen atriensis, qui interventu suo et canem placavit
et nos trementes extraxit in siccum. et Giton quidem iam dudum
se ratione acutissima redemerat a cane; quicquid enim a nobis acce-
perat de cena, latranti sparserat. at ille avocatus cibo furorem sup-
presserat. ceterum cum algentes utique petissemus ab atriense, ut
nos extra ianuam emitteret, ‘erras’ inquit ‘si putas te exire hac posse,
qua venisti. nemo unquam convivarum per eandem ianuam emis-
73 sus est: alia intrant, alia exeunt.’ quid faciamus homines miserrimi
et novi generis labyrintho inclusi, quibus lavari iam coeperat votum
esse? ultro ergo rogavimus, ut nos ad balneum duceret, proiectis-
que vestimentis, quae Giton in aditu siccare coepit, balneum intra-
vimus, angustum scilicet et cisternae frigidariae simile, in quo Tri-
malchio rectus stabat. ac ne sic quidem putidissimam eius iactatio-
nem licuit effugere; nam nihil melius esse dicebat, quam sine turba
lavari, et eo ipso loco aliquando pistrinum fuisse. deinde ut lassa-
tus consedit, invitatus balnei sono diduxit usque ad cameram os
ebrium et coepit Menecratis cantica lacerare, sicut illi dicebant, qui
linguam eius intelligebant. ceteri convivae circa labrum manibus
nexis currebant et gingilipho ingenti clamore exonabant. alii autem
aut restrictis manibus anulos de pavimento conabantur tollere aut
posito genu cervices post terga flectere et pedum extremos pollices
tangere. nos, dum alii sibi ludos faciunt, in solium, quod Trimal-
chioni parabatur, descendimus

ergo ebrietate discussa in aliud triclinium deducti sumus, ubi
Fortunata disposuerat lautitias [suas] ita ut supra lucernas . . .
aeneolosque piscatores notaverim et mensas totas argenteas cali-
cesque circa fictiles inauratos et vinum in conspectu sacco defluens.
tum Trimalchio ‘amici’ inquit ‘hodie servus meus barbatoriam fecit,
homo praefiscini frugi et micarius. itaque *τέγγε πνεύμονας* facia-
74 mus et usque in lucem cenemus.’ haec dicente eo gallus gallinaceus

cantavit. qua voce confusus Trimalchio vinum sub mensa iussit effundi lucernamque etiam mero spargi. immo anulum traiecit in dexteram manum et ‘non sine causa’ inquit ‘hic bucinus signum dedit; nam aut incendium oportet fiat, aut aliquis in vicinia animam abiciet. longe a nobis. itaque quisquis hunc indicem attulerit, corollarium accipiet.’ dicto citius de vicinia gallus allatus est, quem Trimalchio ... iussit, ut aeno coctus fieret. laceratus igitur ab illo doctissimo coco, qui paulo ante de porco aves piscesque fecerat, in caccabum est coniectus. dumque Daedalus potionem ferventissimam haurit, Fortunata mola buxea piper trivit.

sumptis igitur matteis respiciens ad familiam Trimalchio ‘quid vos’ inquit ‘adhuc non cenastis? abite, ut alii veniant ad officium.’ subiit igitur alia classis, et illi quidem exclamavere: ‘vale Gai’, hi autem: ‘ave Gai’. hinc primum hilaritas nostra turbata est; nam cum puer non inspeciosus inter novos intrasset ministros, invasit eum Trimalchio et osculari diutius coepit. itaque Fortunata, ut ex aequo ius firmum approbaret, male dicere [Trimalchionem] coepit et purgamentum dedecusque praedicare, qui non contineret libidinem suam. ultimo etiam adiecit: ‘canis’. Trimalchio contra offensus convitio calicem in faciem Fortunatae immisit. illa, tanquam oculum perdidisset, exclamavit manusque trementes ad faciem suam admovit. consternata est etiam Scintilla trepidantemque sinu suo texit. immo puer quoque officiosus urceolum frigidum ad malam eius admovit, super quem incumbens Fortunata gemere ac flere coepit. contra Trimalchio ‘quid enim?’ inquit ‘ambubaia non meminit, sed de machina illam sustuli, hominem inter homines feci. at inflat se tanquam rana, et in sinum suum non spuit, codex, non mulier. sed hic, qui in pergula natus est, aedes non somniatur. ita genium meum propitium habeam, curabo, domata sit Cassandra caligaria. et ego, homo dipundiarius, sestertium centies accipere potui. scis tu me non mentiri. Agatho unguentarius here proxime seduxit me et “suadeo” inquit “non patiaris genus tuum interire”. at ego dum bonatus ago et nolo videri levis, ipse mihi asciam in crus impegi. recte, curabo, me unguibus quaeras. et ut depraesentiarum intelligas, quid tibi feceris: Habinna, nolo, statuam eius in monumento meo ponas, ne mortuus quidem lites habeam. immo, ut sciat me posse malum dare, nolo, me mortuum basiet.’

post hoc fulmen Habinnas rogare coepit, ut iam desineret 75
irasci, et ‘nemo’ inquit ‘nostrum non peccat. homines sumus, non dei’. idem et Scintilla flens dixit ac per genium eius Gaium appellando rogare coepit, ut se frangeret. non tenuit ultra lacrimas Trimalchio et ‘rogo’ inquit ‘Habinna, sic peculium tuum fruniscaris:

si quid perperam feci, in faciem meam inspue. puerum basiavi frugalissimum, non propter formam, sed quia frugi est: decem partes dicit, librum ab oculo legit, Thraecium sibi de diariis fecit, arcisellium de suo paravit et duas trullas. non est dignus quem in oculis feram? sed Fortunata vetat. ita tibi videtur, fulcipedia? suadeo, bonum tuum concoquas, milva, et me non facias ringentem, amasiuncula; alioquin experieris cerebrum meum. nosti me: quod semel destinavi, clavo tabulari fixum est. sed vivorum meminerimus. vos rogo, amici, ut vobis suaviter sit. nam ego quoque tam fui quam vos estis, sed virtute mea ad hoc perveni. corcillum est quod homines facit, cetera quisquilia omnia. "bene emo, bene vendo"; alius alia vobis dicet. felicitate dissilio. tu autem, sterteia, etiamnum ploras? iam curabo, fatum tuum plores. sed, ut coeperam dicere, ad hanc me fortunam frugalitas mea perduxit. tam magnus ex Asia veni, quam hic candelabrus est. ad summam, quotidie me solebam ad illum metiri, et ut celerius rostrum barbatum haberem, labra de lucerna ungebam. tamen ad delicias [femina] ipsimi [domini] annos quattuordecim fui. nec turpe est, quod dominus iubet. ego tamen et ipsimae [dominae] satis faciebam. scitis, quid dicam: ta-
76 ceo, quia non sum de gloriosis. ceterum, quemadmodum di volunt, dominus in domo factus sum, et ecce cepi ipsimi cerebellum. quid multa? coheredem me Caesari fecit, et accepi patrimonium laticlavium. nemini tamen nihil satis est. concupivi negotiari. ne multis vos morer, quinque naves aedificavi, oneravi vinum — et tunc erat contra aurum — misi Romam. putares me hoc iussisse: omnes naves naufragarunt, factum, non fabula. uno die Neptunus trecenties sestertium devoravit. putatis me defecisse? non mehercules mi haec iactura gusti fuit, tanquam nihil facti. alteras feci maiores et meliores et feliciores, ut nemo non me virum fortem diceret. scitis, magna navis magnam fortitudinem habet. oneravi rursus vinum, lardum, fabam, seplasium, mancipia. hoc loco Fortunata rem piam fecit; omne enim aurum suum, omnia vestimenta vendidit et mi centum aureos in manu posuit. hoc fuit peculii mei fermentum. cito fit, quod di volunt. uno cursu centies sestertium corrotundavi. statim redemi fundos omnes, qui patroni mei fuerant. aedifico domum, . . . venalicia, coemo iumenta; quicquid tangebam, crescebat tanquam favus. postquam coepi plus habere, quam tota patria mea habet, manum de tabula: sustuli me de negotiatione et coepi *per* libertos faenerare. et sane nolentem me negotium meum agere exhortavit mathematicus, qui venerat forte in coloniam nostram, Graeculio, Serapa nomine, consiliator deorum. hic mihi dixit etiam ea, quae oblitus eram; ab acia et acu mi omnia exposuit; intestinas

meas noverat, tantum quod mihi non dixerat, quid pridie cenaveram. putasses illum semper mecum habitasse. rogo, Habinna — 77
puto, interfuisti —: "tu dominam tuam de rebus illis fecisti. tu parum felix in amicos es. nemo unquam tibi parem gratiam refert. tu latifundia possides. tu viperam sub ala nutricas" et, quod vobis non dixerim, et nunc mi restare vitae annos triginta et menses quattuor et dies duos. praeterea cito accipiam hereditatem. hoc mihi dicit fatus meus. quod si contigerit fundos Apuliae iungere, satis vivus pervenero. interim dum Mercurius vigilat, aedificavi hanc domum. ut scitis, cusuc erat; nunc templum est. habet quattuor cenationes, cubicula viginti, porticus marmoratas duas, susum cenationem, cubiculum in quo ipse dormio, viperae huius sessorium, ostiarii cellam perbonam; hospitium hospites capit. ad summam, Scaurus cum huc venit, nusquam mavoluit hospitari, et habet ad mare paternum hospitium. et multa alia sunt, quae statim vobis ostendam. credite mihi: assem habeas, assem valeas; habes, habeberis. sic amicus vester, qui fuit rana, nunc est rex. interim, Stiche, profer vitalia, in quibus volo me efferri. profer et unguentum et ex illa amphora gustum, ex qua iubeo lavari ossa mea.'

non est moratus Stichus, sed et stragulam albam et praetex- 78
tam in triclinium attulit

iussitque nos tentare, an bonis lanis essent confecta. tum subridens 'vide tu' inquit 'Stiche, ne ista mures tangant aut tineae; alioquin te vivum comburam. ego gloriosus volo efferri, ut totus mihi populus bene imprecetur.' statim ampullam nardi aperuit omnesque nos unxit et 'spero' inquit 'futurum ut aeque me mortuum iuvet tanquam vivum.' nam vinum quidem in vinarium iussit infundi et 'putate vos' ait 'ad parentalia mea invitatos esse.'

ibat res ad summam nauseam, cum Trimalchio ebrietate turpissima gravis novum acroama, cornicines, in triclinium iussit adduci, fultusque cervicalibus multis extendit se super torum extremum et 'fingite me' inquit 'mortuum esse. dicite aliquid belli.' consonuere cornicines funebri strepitu. unus praecipue servus libitinarii illius, qui inter hos honestissimus erat, tam valde intonuit, ut totam concitaret viciniam. itaque vigiles, qui custodiebant vicinam regionem, rati ardere Trimalchionis domum effregerunt ianuam subito et cum aqua securibusque tumultuari suo iure coeperunt. nos occasionem opportunissimam nacti Agamemnoni verba dedimus raptimque tam plane quam ex incendio fugimus

neque fax ulla in praesidio erat, quae iter aperiret errantibus, 79

nec silentium noctis iam mediae promittebat occurrentium lumen. accedebat huc ebrietas et imprudentia locorum etiam interdiu obscura. itaque cum hora paene tota per omnes scrupos gastrarumque eminentium fragmenta traxissemus cruentos pedes, tandem expliciti acumine Gitonis sumus. prudens enim [pridie], cum luce etiam clara timeret errorem, omnes pilas columnasque notaverat creta, quae liniamenta evicerunt spississimam noctem et notabili candore ostenderunt errantibus viam. quamvis non minus sudoris habuimus etiam postquam ad stabulum pervenimus. anus enim ipsa inter deversitores diutius ingurgitata ne ignem quidem admotum sensisset. et forsitan pernoctassemus in limine, ni tabellarius Trimalchionis intervenisset ... vehiculis dives. non diu ergo tumultuatus stabuli ianuam effregit et nos per eandem ... terram admisit

*

qualis nox fuit illa, di deaeque,
quam mollis torus. haesimus calentes
et transfudimus hinc et hinc labellis
errantes animas. valete, curae
mortalis. ego sic perire coepi.

sine caussa gratulor mihi. nam cum solutus mero remisissem ebrias manus, Ascyltos, omnis iniuriae inventor, subduxit mihi nocte puerum et in lectum transtulit suum, volutatusque liberius cum fratre non suo, sive non sentiente iniuriam sive dissimulante, indormivit alienis amplexibus oblitus iuris humani. itaque ego ut experrectus pertrectavi gaudio despoliatum torum ..... si qua est amantibus fides, [ego] dubitavi, an utrunque traicerem gladio somnumque morti iungerem. tutius demum secutus consilium Gitona quidem verberibus excitavi, Ascylton autem truci intuens vultu ‘quoniam’ inquam ‘fidem scelere violasti et communem amicitiam, res tuas ocius tolle et alium locum, quem polluas, quaere.’ non repugnavit ille, sed postquam optima fide partiti manubias sumus, ‘age’ inquit ‘nunc et puerum dividamus.’ iocari putabam discedentem. at ille gladium parricidali manu strinxit et ‘non frueris’ inquit ‘hac praeda, super quam solus incumbis. partem meam necesse est vel hoc gladio contemptus abscindam.’ idem ego ex altera parte feci et intorto circa brachium pallio composui ad proeliandum gradum. inter hanc miserorum dementiam infelicissimus puer tangebat utriusque genua cum fletu petebatque suppliciter, ne Thebanum par humilis taberna spectaret, neve sanguine mutuo pollueremus familiaritatis clarissimae sacra. ‘quod si utique’ proclamabat ‘facinore opus est, nudo ecce iugulum, convertite huc manus, imprimite mucrones. ego mori debeo, qui amicitiae sacramentum delevi.’ inhibuimus ferrum

post has preces, et prior Ascyltos 'ego' inquit 'finem discordiae imponam. puer ipse, quem vult, sequatur, ut sit illi saltem in eligendo fratre salva libertas.' ego qui vetustissimam consuetudinem putabam in sanguinis pignus transisse, nihil timui, immo conditionem praecipiti festinatione rapui commisique iudici litem, qui ne deliberavit quidem, ut videretur cunctatus, verum statim ab extrema parte verbi consurrexit *et* fratrem Ascylton elegit. fulminatus hac pronuntiatione, sic ut eram, sine gladio in lectulum decidi, et attulissem mihi damnatus manus, si non inimici victoriae invidissem. egreditur superbus cum praemio Ascyltos et paulo ante carissimum sibi commilitonem fortunaeque etiam similitudine parem in loco peregrino destituit abiectum.

nomen amicitiae sic, quatenus expedit, haeret;
 calculus in tabula mobile ducit opus.
cum fortuna manet, vultum servatis, amici;
 cum cecidit, turpi vertitis ora fuga.

---

grex agit in scaena mimum: pater ille vocatur,
 filius hic, nomen divitis ille tenet.
mox ubi ridendas inclusit pagina partes,
 vera redit facies, adsimulata perit.

---

nec diu tamen lacrimis indulsi, sed veritus, ne Menelaus etiam 81
antescholarius inter cetera mala solum me in deversorio inveniret, collegi sarcinulas locumque secretum et proximum litori maestus conduxi. ibi triduo inclusus redeunte in animum solitudine atque contemptu verberabam aegrum planctibus pectus et inter tot altissimos gemitus frequenter etiam proclamabam: 'ergo me non ruina terra potuit haurire? non iratum etiam innocentibus mare? effugi iudicium, harenae imposui, hospitem occidi, ut inter audaciae nomina mendicus, exul, in deversorio Graecae urbis iacerem desertus? et quis hanc mihi solitudinem imposuit? adulescens omni libidine impurus et sua quoque confessione dignus exilio, stupro liber, stupro ingenuus, cuius anni ad tesseram vaenierunt, quem tanquam puellam conduxit etiam qui virum putavit. quid ille alter? qui [tanquam] die togae virilis stolam sumpsit; qui, ne vir esset, a matre persuasus est, qui opus muliebre in ergastulo fecit, qui postquam conturbavit et libidinis suae solum vertit, reliquit veteris amicitiae nomen et, proh pudor, tanquam mulier secutuleia unius noctis tactu omnia vendidit. iacent nunc amatores obligati noctibus totis, et forsitan mutuis libidinibus attriti derident solitudinem meam. sed non impune. nam aut vir ego liberque non sum, aut noxio sanguine parentabo iniuriae meae.'

82 haec locutus gladio latus cingor, et ne infirmitas militiam perderet, largioribus cibis excito vires. mox in publicum prosilio furentisque more omnes circumeo porticus. sed dum attonito vultu efferatoque nihil aliud quam caedem et sanguinem cogito frequentiusque manum ad capulum, quem devoveram, refero, notavit me miles, sive ille planus fuit sive nocturnus grassator, et 'quid tu' inquit 'commilito, ex qua legione es aut cuius centuria?' cum constantissime et centurionem et legionem essem ementitus, 'age ergo' inquit ille 'in exercitu vestro phaecasiati milites ambulant?' cum deinde vultu atque ipsa trepidatione mendacium prodidissem, ponere *me* iussit arma et malo cavere. despoliatus ergo, immo praecisa ultione retro ad deversorium tendo paulatimque temeritate laxata coepi grassatoris audaciae gratias agere

*

---

non bibit inter aquas poma aut pendentia carpit
Tantalus infelix, quem sua vota premunt.
divitis haec magni facies erit, omnia cernens
qui tenet et sicco concoquit ore famem.

---

non multum oportet consilio credere, quia suam habet fortuna rationem

*

83 in pinacothecam perveni vario genere tabularum mirabilem. nam et Zeuxidos manus vidi nondum vetustatis iniuria victas, et Protogenis rudimenta cum ipsius naturae veritate certantia non sine quodam horrore tractavi. iam vero Apellis, quam Graeci *μονόκνημον* appellant, etiam adoravi. tanta enim subtilitate extremitates imaginum erant ad similitudinem praecisae, ut crederes etiam animorum esse picturam. hinc aquila ferebat caelo sublimis Idaeum, illinc candidus Hylas repellebat improbam Naida. damnabat Apollo noxias manus lyramque resolutam modo nato flore honorabat. inter quos etiam pictorum amantium vultus tanquam in solitudine exclamavi: 'ergo amor etiam deos tangit. Iuppiter in caelo suo non invenit quod diligeret, sed peccaturus in terris nemini tamen iniuriam fecit. Hylan Nympha praedata imperasset amori suo, si venturum ad interdictum Herculem credidisset. Apollo pueri umbram revocavit in florem, et omnes fabulae quoque sine aemulo habuerunt complexus. at ego in societatem recepi hospitem Lycurgo crudeliorem.'

ecce autem, ego dum cum ventis litigo, intravit pinacothecam senex canus exercitati vultus et qui videretur nescio quid magnum promittere, sed cultu non proinde speciosus, ut facile appareret

eum ex hac nota litteratorum esse, quos odisse divites solent. is ergo ad latus constitit meum

*

‘ego’ inquit ‘poeta sum et ut spero, non humillimi spiritus, si modo coronis aliquid credendum est, quas etiam ad imperitos deferre gratia solet. “quare ergo” inquis “tam male vestitus es?” propter hoc ipsum. amor ingenii neminem unquam divitem fecit.

qui pelago credit, magno se faenore tollit;
qui pugnas et castra petit, praecingitur auro;
vilis adulator picto iacet ebrius ostro,
et qui sollicitat nuptas, ad praemia peccat:
sola pruinosis horret facundia pannis
atque inopi lingua desertas invocat artes.

non dubie ita est: si quis vitiorum omnium inimicus rectum iter 84
vitae coepit insistere, primum propter morum differentiam odium habet; quis enim potest probare diversa? deinde qui solas extruere divitias curant, nihil volunt inter homines melius credi, quam quod ipsi tenent. insectantur itaque, quacunque ratione possunt, litterarum amatores, ut videantur illi quoque infra pecuniam positi’

*

‘nescio quo modo bonae mentis soror est paupertas’

*

‘vellem, tam innocens esset frugalitatis meae hostis, ut deliniri posset. nunc veteranus est latro et ipsis lenonibus doctior’

*

‘in Asiam cum a quaestore essem stipendio eductus, hospitium 85
Pergami accepi. ubi cum libenter habitarem non solum propter cultum aedicularum, sed etiam propter hospitis formosissimum filium, excogitavi rationem, qua non essem patri familiae suspectus amator. quotiescunque enim in convivio de usu formosorum mentio facta est, tam vehementer excandui, tam severa tristitia violari aures meas obscoeno sermone nolui, ut me mater praecipue tanquam unum ex philosophis intueretur. iam ego coeperam ephebum in gymnasium deducere, ego studia eius ordinare, ego docere ac praecipere, ne quis praedator corporis admitteretur in domum

*

forte cum in triclinio iaceremus, quia dies sollemnis ludum artaverat pigritiamque recedendi imposuerat hilaritas longior, fere circa mediam noctem intellexi puerum vigilare. itaque timidissimo murmure votum feci et “domina” inquam “Venus, si ego hunc puerum basiavero, ita ut ille non sentiat, cras illi par columbarum donabo”. audito voluptatis pretio puer stertere coepit. itaque aggres-

sus simulantem aliquot basiolis invasi. contentus hoc principio bene mane surrexi electumque par columbarum attuli expectanti ac
86 me voto exolvi. proxima nocte cum idem liceret, mutavi optionem et "si hunc" inquam "tractavero improba manu et ille non senserit, gallos gallinaceos pugnacissimos duos donabo patienti." ad hoc votum ephebus ultro se admovit et, puto, vereri coepit, ne ego obdormiscerem. indulsi ergo sollicito totoque corpore citra summam voluptatem me ingurgitavi. deinde, ut dies venit, attuli gaudenti quicquid promiseram. ut tertia nox licentiam dedit, consurrexi ad aurem male dormientis *et* "dii" inquam "immortales, si ego huic dormienti abstulero coitum plenum et optabilem, pro hac felicitate cras puero asturconem Macedonicum optimum donabo, cum hac tamen exceptione, si ille non senserit." nunquam altiore somno ephebus obdormivit. itaque primum implevi lactentibus papillis manus, mox basio inhaesi, deinde in unum omnia vota coniunxi. mane sedere in cubiculo coepit atque expectare consuetudinem meam. scis, quanto facilius sit columbas gallosque gallinaceos emere quam asturconem, et praeter hoc etiam timebam, ne tam grande munus suspectam faceret humanitatem meam. ego aliquot horis spatiatus in hospitium reverti nihilque aliud quam puerum basiavi. at ille circumspiciens ut cervicem meam iunxit amplexu, "rogo" inquit "domine, ubi est asturco?"

*

87 cum ob hanc offensam praeclusissem mihi aditum, quem feceram, iterum ad licentiam redii. interpositis enim paucis diebus, cum similis casus nos in eandem fortunam retulisset, ut intellexi stertere patrem, rogare coepi ephebum, ut reverteretur in gratiam mecum, id est ut pateretur satisfieri sibi, et cetera quae libido distenta dictat. at ille plane iratus nihil aliud dicebat nisi hoc: "aut dormi, aut ego iam dicam patri." nihil est tam arduum, quod non improbitas extorqueat. dum dicit: "patrem excitabo", irrepsi tamen et male repugnanti gaudium extorsi. at ille non indelectatus nequitia mea, postquam diu questus est deceptum se et derisum traductumque inter condiscipulos, quibus iactasset censum meum, "videris tamen" inquit "non ero tui similis. si quid vis, fac iterum." ego vero deposita omni offensa cum puero in gratiam redii ususque beneficio eius in somnum delapsus sum. sed non fuit contentus iteratione ephebus plenae maturitatis et annis ad patiendum gestientibus. itaque excitavit me sopitum et "numquid vis?" inquit. et non plane iam molestum erat munus. utcunque igitur inter anhelitus sudoresque tritus, quod voluerat, accepit, rursusque in somnum decidi gaudio lassus. interposita minus hora pungere me

manu coepit et dicere: "quare non facimus?" tum ego totiens ex-
citatus plane vehementer excandui et reddidi illi voces suas: "aut
dormi, aut ego iam patri dicam"

*

erectus his sermonibus consulere prudentiorem coepi, aetates 88
tabularum et quaedam argumenta mihi obscura simulque caussam
desidiae praesentis excutere, cum pulcherrimae artes perissent, in-
ter quas pictura ne minimum quidem sui vestigium reliquisset.
tum ille 'pecuniae' inquit 'cupiditas haec tropica instituit. priscis
enim temporibus, cum adhuc nuda virtus placeret, vigebant artes
ingenuae summumque certamen inter homines erat, ne quid pro-
futurum saeculis diu lateret. itaque herbarum omnium succos De-
mocritus expressit, et ne lapidum virgultorumque vis lateret, aeta-
tem inter experimenta consumpsit. Eudoxos quidem in cacumine
excelsissimi montis consenuit, ut astrorum caelique motus depre-
henderet, et Chrysippus, ut ad inventionem sufficeret veri, elleboro
animum detersit. verum ut ad plastas convertar, Lysippum statuae
unius liniamentis inhaerentem inopia extinxit, et Myron, qui paene
animas hominum ferarumque aere comprehenderat, non invenit he-
redem. at nos vino scortisque demersi ne paratas quidem artes
audemus cognoscere, sed accusatores antiquitatis vitia tantum do-
cemus et discimus. ubi est dialectica? ubi astronomia? ubi sapien-
tiae cultissima via? quis, inquam, venit in templum et votum fe-
cit, si ad eloquentiam pervenisset? quis, si philosophiae fontem at-
tigisset? ac ne bonam quidem mentem aut bonam valitudinem pe-
tunt, sed statim ante quam limen Capitolii tangant, alius donum
promittit, si propinquum divitem extulerit, alius, si thesaurum ef-
foderit, alius, si ad trecenties sestertium salvus pervenerit. ipse
senatus, recti bonique praeceptor, mille pondo auri Capitolio pro-
mittere solet, et ne quis dubitet pecuniam concupiscere, Iovem quo-
que peculio exornat. noli ergo mirari, si pictura defecit, cum
omnibus diis hominibusque formosior videatur massa auri, quam
quicquid Apellês Phidiasque, Graeculi delirantes, fecerunt. sed vi- 89
deo te totum in illa haerere tabula, quae Troiae halosin ostendit.
itaque conabor opus versibus pandere:

iam decima maestos inter ancipites metus
Phrygas obsidebat messis et vatis fides
Calchantis atro dubia pendebat metu,
cum Delio profante caesi vertices
Idae trahuntur scissaque in molem cadunt
robora, minacem quae figurarent equum.
aperitur ingens antrum et obducti specus,

qui castra caperent. huc decenni proelio
irata virtus abditur. stipant graves
equi recessus Danai et in voto latent.
o patria, pulsas mille credidimus rates
solumque bello liberum: hoc titulus fero
incisus, hoc ad furta compositus Sinon
firmabat et mendacium in damnum potens.
iam turba portis libera ac bello carens
in vota properant. fletibus manant genae
mentisque pavidae gaudium lacrimas habet.
quas metus abegit. namque Neptuno sacer,
crinem solutus, omne Laocoon replet
clamore vulgus. mox reducta cuspide
uterum notavit, fata sed tardant manus,
ictusque resilit et dolis addit fidem.
iterum tamen confirmat invalidam manum
altaque bipenni latera pertentat. fremit
captiva pubes intus, et dum murmurat,
roborea moles spirat alieno metu.
ibat iuventus capta, dum Troiam capit,
bellumque totum fraude ducebat nova.
ecce alia monstra. celsa qua Tenedos mare
dorso replevit, tumida consurgunt freta
undaque resultat scissa tranquillo minor:
qualis silenti nocte remorum sonus
longe refertur, cum premunt classes mare
pulsumque marmor abiete imposita gemit.
respicimus: angues orbibus geminis ferunt
ad saxa fluctus, tumida quorum pectora,
rates ut altae, lateribus spumas agunt.
dat cauda sonitum, liberae ponto iubae
consentiunt, luminibus fulmineum iubar
incendit aequor sibilisque undae tremunt.
stupuere mentes. infulis stabant sacri
Phrygioque cultu gemina nati pignora
Lauconte. quos repente tergoribus ligant
angues corusci. parvulas illi manus
ad ora referunt, neuter auxilio sibi,
uterque fratri: transtulit pietas vices,
morsque ipsa miseros mutuo perdit metu.
accumulat ecce liberum funus parens,
infirmus auxiliator. invadunt virum

iam morte pasti membraque ad terram trahunt.
iacet sacerdos inter aras victima
terramque plangit. sic profanatis sacris
peritura Troia perdidit primum deos.
iam plena Phoebe candidum extulerat iubar
minora ducens astra radianti face,
cum inter sepultos Priamidas nocte et mero
Danai relaxant claustra et effundunt viros.
tentant in armis se duces, ceu ubi solet
nodo remissus Thessali quadrupes iugi
cervicem et altas quatere ad excursum iubas.
gladios retractant, commovent orbes manu
bellumque sumunt. hic graves alius mero
obtruncat et continuat in mortem ultimam
somnos, ab aris alius accendit faces
contraque Troas invocat Troiae sacra.’

... ex is, qui in porticibus spatiabantur, lapides in Eumolpum 90 recitantem miserunt. at ille, qui plausum ingenii sui noverat, operuit caput extraque templum profugit. timui ego, ne me poetam vocaret. itaque subsecutus fugientem ad litus perveni, et ut primum extra teli coniectum licuit consistere, ‘rogo’ inquam ‘quid tibi vis cum isto morbo? minus quam duabus horis mecum moraris, et saepius poetice quam humane locutus es. itaque non miror, si te populus lapidibus persequitur. ego quoque sinum meum saxis onerabo, ut quotiescunque coeperis a te exire, sanguinem tibi a capite mittam’. movit ille vultum et ‘o mi’ inquit ‘adulescens, non hodie primum auspicatus sum. immo quoties theatrum, ut recitarem aliquid, intravi, hac me adventicia excipere frequentia solet. ceterum ne [et] tecum quoque habeam rixandum, toto die me ab hoc cibo abstinebo.’ ‘immo’ inquam ego ‘si eiuras hodiernam bilem, una cenabimus’

*

mando aedicularum custodi cenulae officium

*

video Gitona cum linteis et strigilibus parieti applicitum tristem 91 confusumque. scires, non libenter servire. itaque ut experimentum oculorum caperem ..... convertit ille solutum gaudio vultum et ‘miserere’ inquit ‘frater. ubi arma non sunt, libere loquor. eripe me latroni cruento et qualibet saevitia poenitentiam iudicis tui puni. satis magnum erit misero solatium, tua voluntate cecidisse.’ supprimere ego querellam iubeo, ne quis consilia deprehenderet, relictoque Eumolpo — nam in balneo carmen recitabat — per tene-

brosum et sordidum egressum extraho Gitona raptimque in hospitium meum pervolo. praeclusis deinde foribus invado pectus amplexibus et perfusum os lacrimis vultu meo contero. diu vocem neuter invenit; nam puer etiam singultibus crebris amabile pectus quassaverat. 'o facinus' inquam 'indignum, quod amo te quamvis relictus, et in hoc pectore, cum vulnus ingens fuerit, cicatrix non est. quid dicis, peregrini amoris concessio? dignus hac iniuria fui?' postquam se amari sensit, supercilium altius sustulit

*

'nec amoris arbitrium ad alium iudicem tuli. sed nihil iam queror, nihil iam memini, si bona fide poenitentiam emendas'. haec cum inter gemitus lacrimasque fudissem, detersit ille pallio vultum et 'quaeso' inquit 'Encolpi, fidem memoriae tuae appello: ego te reliqui, an tu me prodidisti? equidem fateor et prae me fero: cum duos armatos viderem, ad fortiorem confugi.' exosculatus pectus sapientia plenum inieci cervicibus manus, et ut facile intelligeret redisse me in gratiam et optima fide reviviscentem amicitiam, toto pectore adstrinxi.

92 et iam plena nox erat mulierque cenae mandata curaverat, cum Eumolpus ostium pulsat. interrogo ego: 'quot estis?' obiterque per rimam foris speculari diligentissime coepi, num Ascyltos una venisset. demum ut solum hospitem vidi, momento recepi. ille ut se in grabatum reiecit viditque Gitona in conspectu ministrantem, movit caput et 'laudo' inquit 'Ganymedem. oportet hodie bene sit.' non delectavit me tam curiosum principium timuique, ne in contubernium recepissem Ascylti parem. instat Eumolpus, et cum puer illi potionem dedisset, 'malo te' inquit 'quam balneum totum' siccatoque avide poculo negat sibi unquam acidius fuisse. 'nam et dum lavor' ait 'paene vapulavi, quia conatus sum circa solium sedentibus carmen recitare, et postquam de balneo tanquam de theatro eiectus sum, circuire omnes angulos coepi et clara voce Encolpion clamitare. ex altera parte iuvenis nudus, qui vestimenta perdiderat, non minore clamoris indignatione Gitona flagitabat. et me quidem pueri tanquam insanum imitatione petulantissima deriserunt, illum autem frequentia ingens circumvenit cum plausu et admiratione timidissima. habebat enim inguinum pondus tam grande, ut ipsum hominem laciniam fascini crederes. o iuvenem laboriosum: puto illum pridie incipere, postero die finire. itaque statim invenit auxilium; nescio quis enim, eques Romanus ut aiebant infamis, sua veste errantem circumdedit ac domum abduxit, credo, ut tam magna fortuna solus uteretur. at ego ne mea quidem vestimenta ab officioso recepissem, nisi notorem dedissem. tanto ma-

gis expedit inguina quam ingenia fricare.’ haec Eumolpo dicente mutabam ego frequentissime vultum, iniuriis scilicet inimici nostri hilaris, commodis tristis. utcunque tamen, tanquam non agnoscerem fabulam, tacui et cenae ordinem explicui

*

‘vile est, quod licet, et animus errore lentus iniurias diligit. 93

ales Phasiacis petita Colchis
et pictis avis renovata pennis
atque Afrae volucres placent palato,
quod non sunt faciles: at albus anser
plebeium sapit. ultimis ab oris
attractus scarus atque arata Syrtis
si quid naufragio dedit, probatur.
mullus iam gravis est. amica vincit
uxorem. rosa cinnamum veretur.
quicquid quaeritur, optimum videtur.’

‘hoc est’ inquam ‘quod promiseras, ne quem hodie versum 94
faceres? per fidem, saltem nobis parce, qui te nunquam lapidavimus. nam si aliquis ex is, qui in eodem synoecio potant, nomen poetae olfecerit, totam concitabit viciniam et nos omnes sub eadem caussa obruet. miserere et aut pinacothecam aut balneum cogita.’ sic me loquentem obiurgavit Giton, mitissimus puer, et negavit recte facere, quod seniori convitiarer simulque oblitus officii mensam, quam humanitate posuissem, contumelia tollerem, multaque alia moderationis verecundiaeque verba, quae formam eius egregie decebant

*

‘o felicem’ inquit ‘matrem tuam, quae te talem peperit: macte virtute esto. raram fecit mixturam cum sapientia forma. itaque ne putes te tot verba perdidisse, amatorem invenisti. ego laudes tuas carminibus implebo. ego paedagogus et custos etiam quo non iusseris, sequar. nec iniuriam Encolpius accipit, alium amat.’ profuit etiam Eumolpo miles ille, qui mihi abstulit gladium; alioquin quem animum adversus Ascylton sumpseram, eum in Eumolpi sanguinem exercuissem. nec fefellit hoc Gitona. itaque extra cellam processit, tanquam aquam peteret, iramque meam prudenti absentia extinxit. paululum ergo intepescente saevitia ‘Eumolpe’ inquam ‘iam malo vel carminibus loquaris, quam eiusmodi tibi vota proponas. et ego iracundus sum, et tu libidinosus: vide, quam non conveniat his moribus. puta igitur me furiosum esse, cede insaniae, id est ocius foras exi.’ confusus hac denuntiatione Eumolpus non quaesiit iracundiae caussam, sed continuo limen egressus adduxit

repente ostium cellae meque nihil tale expectantem inclusit, exemitque raptim clavem et ad Gitona investigandum cucurrit.

inclusus ego suspendio vitam finire constitui. et iam semicinctio stanti ad parietem spondae me iunxeram cervicesque nodo condebam, cum reseratis foribus intrat Eumolpus cum Gitone meque a fatali iam meta revocat ad lucem. Giton praecipue ex dolore in rabiem efferatus tollit clamorem, me utraque manu impulsum praecipitat super lectum, ‘erras’ inquit ‘Encolpi, si putas contingere posse, ut ante *me* moriaris. prior coepi; in Ascylti hospitio gladium quaesivi. ego si te non invenissem, periturus per praecipitia fui. et ut scias non longe esse quaerentibus mortem, specta invicem, quod me spectare voluisti.’ haec locutus mercennario Eumolpi novaculam rapit et semel iterumque cervice percussa ante pedes collabitur nostros. exclamo ego attonitus, secutusque labentem eodem ferramento ad mortem viam quaero. sed neque Giton ulla erat suspitione vulneris laesus, neque ego ullum sentiebam dolorem. rudis enim novacula et in hoc retusa, ut pueris discentibus audaciam tonsoris daret, instruxerat thecam. ideoque nec mercennarius ad raptum ferramentum expaverat, nec Eumolpus interpellaverat mimicam mortem.

95 dum haec fabula inter amantes luditur, deversitor cum parte cenulae intervenit, contemplatusque foedissimam volutationem iacentium ‘rogo’ inquit ‘ebrii estis, an fugitivi, an utrumque? quis autem grabatum illum erexit, aut quid sibi vult tam furtiva molitio? vos mehercules ne mercedem cellae daretis, fugere nocte in publicum voluistis. sed non impune. iam enim faxo sciatis non viduae hanc insulam esse sed M. Mannicii.’ exclamat Eumolpus ‘etiam minaris?’ simulque os hominis palma excussissima pulsat. ille tot hospitum potionibus liberum urceolum fictilem in Eumolpi caput iaculatus est solvitque clamantis frontem et de cella se proripuit. Eumolpus contumeliae impatiens rapit ligneum candelabrum sequiturque abeuntem et creberrimis ictibus supercilium suum vindicat. fit concursus familiae hospitumque ebriorum frequentia. ego autem nactus occasionem vindictae Eumolpum excludo, redditaque scordalo vice sine aemulo scilicet et cella utor et nocte.

interim coctores insulariique mulcant exclusum et alius veru extis stridentibus plenum in oculos eius intentat, alius furca de carnario rapta statum proeliantis componit. anus praecipue lippa, sordidissimo praecincta linteo, soleis ligneis imparibus imposita, canem ingentis magnitudinis catena trahit instigatque in Eumolpon.

96 sed ille candelabro se ab omni periculo vindicabat. videbamus nos omnia per foramen valvae, quod paulo ante ansa ostioli rupta laxa-

verat, favebamque ego vapulanti. Giton autem non oblitus misericordiae suae reserandum esse ostium succurrendumque periclitanti censebat. ego durante adhuc iracundia non continui manum, sed caput miserantis stricto acutoque articulo percussi. et ille quidem flens consedit in lecto. ego autem alternos opponebam foramini oculos iniuriaque Eumolpi velut quodam cibo me replebam advocationemque commendabam, cum procurator insulae Bargates a cena excitatus a duobus lecticariis in mediam rixam profertur; nam erat etiam pedibus aeger. is ut rabiosa barbaraque voce in ebrios fugitivosque diu peroravit, respiciens ad Eumolpon 'o poetarum' inquit 'disertissime, tu eras? et non discedunt ocius nequissimi servi manusque continent a rixa?'

*

'contubernalis mea mihi fastum facit. ita, si me amas, maledic illam versibus, ut habeat pudorem'

*

dum Eumolpus cum Bargate in secreto loquitur, intrat stabu- 97
lum praeco cum servo publico aliaque sane modica frequentia, facemque fumosam magis quam lucidam quassans haec proclamavit: 'puer in balneo paulo ante aberravit, annorum circa XVI, crispus, mollis, formosus, nomine Giton. si quis eum reddere aut commonstrare voluerit, accipiet nummos mille.' nec longe a praecone Ascyltos stabat amictus discoloria veste atque in lance argentea indicium et fidem praeferebat. imperavi Gitoni, ut raptim grabatum subiret annecteretque pedes et manus institis, quibus sponda culcitam ferebat, ac sic ut olim Vlixes pro ... arieti adhaesisset, extentus infra grabatum scrutantium eluderet manus. non est moratus Giton imperium momentoque temporis inseruit vinculo manus et Vlixem astu simillimo vicit. ego ne suspitioni relinquerem locum, lectulum vestimentis implevi uniusque hominis vestigium ad corporis mei mensuram figuravi.

interim Ascyltos ut pererravit omnes cum viatore cellas, venit ad meam, et hoc quidem pleniorem spem concepit, quo diligentius oppessulatas invenit fores. publicus vero servus insertans commissuris secures claustrorum firmitatem laxavit. ego ad genua Ascylti procubui et per memoriam amicitiae perque societatem miseriarum petii, ut saltem ostenderet fratrem. immo ut fidem haberent fictae preces, 'scio te' inquam 'Ascylte, ad occidendum me venisse. quo enim secures attulisti? itaque satia iracundiam tuam: praebeo ecce cervicem, funde sanguinem, quem sub praetextu quaestionis petisti.' amolitur Ascyltos invidiam et se vero nihil aliud quam fugitivum suum dixit quaerere, mortem nec hominis concupisse nec supplicis,

98 utique eius quem post fatalem rixam habuisset carissimum. at non servus publicus tam languide agit, sed raptam cauponi harundinem subter lectum mittit omniaque etiam foramina parietum scrutatur. subducebat Giton ab ictu corpus et reducto timidissime spiritu ipsos sciniphes ore tangebat

*

Eumolpus autem, quia effractum ostium cellae neminem poterat excludere, irrumpit perturbatus et 'mille' inquit 'nummos inveni; iam enim persequar abeuntem praeconem et in potestate tua esse Gitonem meritissima proditione monstrabo.' genua ego perseverantis amplector, ne morientes vellet occidere, et 'merito' inquam 'excandesceres, si posses perditum ostendere. nunc inter turbam puer fugit, nec quo abierit, suspicari possum. per fidem, Eumolpe, reduc puerum et vel Ascylto redde.' dum haec ego iam credenti persuadeo, Giton collectione spiritus plenus ter continuo ita sternutavit, ut grabatum concuteret. ad quem motum Eumolpus conversus salvere Gitona iubet. remota etiam culcita videt Vlixem, cui vel esuriens Cyclops potuisset parcere. mox conversus ad me 'quid est' inquit 'latro? ne deprehensus quidem ausus es mihi verum dicere. immo ni deus quidam humanarum rerum arbiter pendenti puero excussisset indicium, elusus circa popinas errarem'

*

Giton longe blandior quam ego, primum araneis oleo madentibus vulnus, quod in supercilio factum erat, coartavit. mox palliolo suo laceratam mutavit vestem, amplexusque iam mitigatum osculis tanquam fomentis aggressus est et 'in tua' inquit 'pater carissime, in tua sumus custodia. si Gitona tuum amas, incipe velle servare. utinam me solum inimicus ignis hauriret aut hibernum invaderet mare. ego enim omnium scelerum materia, ego caussa sum. si perirem, conveniret inimicis'

*

99 'ego sic semper et ubique vixi, ut ultimam quamque lucem tanquam non redituram consumerem'

*

profusis ego lacrimis rogo quaesoque, ut mecum quoque redeat in gratiam: neque enim in amantium esse potestate furiosam aemulationem. daturum tamen operam, ne aut dicam aut faciam amplius, quo possit offendi. tantum omnem scabritudinem animi tanquam bonarum artium magister deleret sine cicatrice. 'incultis asperisque regionibus diutius nives haerent, ast ubi aratro domefacta tellus nitet, dum loqueris, levis pruina dilabitur. similiter in pectoribus ira considit: feras quidem mentes obsidet, eruditas prae-

terlabitur.’ ‘ut scias’ inquit Eumolpus ‘verum esse, quod dicis, ecce
etiam osculo iram finio. itaque, quod bene eveniat, expedite sarci-
nulas et vel sequimini me vel, si mavultis, ducite.’ adhuc loqueba-
tur, cum crepuit ostium impulsum, stetitque in limine barbis hor-
rentibus nauta et ‘moraris’ inquit ‘Eumolpe, tanquam propudium
ignores.’ haud mora, omnes consurgimus, et Eumolpus quidem
mercennarium suum iam olim dormientem exire cum sarcinis iubet.
ego cum Gitone quicquid erat, in alter compono et adoratis sideri-
bus intro navigium

*

‘molestum est quod puer hospiti placet. quid autem non com- 100
mune est quod natura optimum fecerit? sol omnibus lucet. luna in-
numerabilibus comitata sideribus etiam feras ducit ad pabulum. quid
aquis dici formosius potest? in publico tamen manant. solus ergo
amor furtum potius quam praemium erit? immo vero nolo ha-
bere bona, nisi quibus populus inviderit. unus, et senex, non erit
gravis; etiam cum voluerit aliquid sumere, opus anhelitu prodet.’
haec ut infra fiduciam posui fraudavique animum dissidentem, coepi
somnum obruto tunicula capite mentiri.

sed repente quasi destruente fortuna constantiam meam eius-
modi vox supra constratum puppis congemuit: ‘ergo me derisit?’
et haec quidem virilis et paene auribus meis familiaris animum pal-
pitantem percussit. ceterum eadem indignatione mulier lacerata
ulterius excanduit et ‘si quis deus manibus meis’ inquit ‘Gitona im-
poneret, quam bene exulem exciperem.’ uterque nostrum tam inex-
pectato ictus sono amiserat sanguinem. ego praecipue quasi somnio
quodam turbulento circumactus diu vocem collegi tremebundisque
manibus Eumolpi iam in soporem labentis laciniam duxi et ‘per fi-
dem’ inquam ‘pater, cuius haec navis est, aut quos vehat, dicere po-
tes?’ inquietatus ille moleste tulit et ‘hoc erat’ inquit ‘quod pla-
cuerat tibi, ut supra constratum navis occuparemus secretissimum
locum, ne nos patereris requiescere? quid porro ad rem pertinet,
si dixero Licham Tarentinum esse dominum huiusce navigii, qui
Tryphaenam exulem Tarentum ferat?’ intremui post hoc fulmen 101
attonitus, iuguloque detecto ‘aliquando’ inquam ‘totum me, Fortuna,
vicisti’. nam Giton quidem super pectus meum positus diu ani-
mam egit. deinde ut effusus sudor utriusque spiritum revocavit,
comprehendi Eumolpi genua et ‘miserere’ inquam ‘morientium et pro
consortio studiorum commoda manum. mors venit, quae, nisi per
te non licet, potest esse pro munere.’ inundatus hac Eumolpus in-
vidia iurat per deos deasque se neque scire quid acciderit, nec ullum
dolum malum consilio adhibuisse, sed mente simplicissima et vera

sus simulantem aliquot basiolis invasi. contentus hoc principio bene mane surrexi electumque par columbarum attuli expectanti ac
86 me voto exolvi. proxima nocte cum idem liceret, mutavi optionem et "si hunc" inquam "tractavero improba manu et ille non senserit, gallos gallinaceos pugnacissimos duos donabo patienti." ad hoc votum ephebus ultro se admovit et, puto, vereri coepit, ne ego obdormiscerem. indulsi ergo sollicito totoque corpore citra summam voluptatem me ingurgitavi. deinde, ut dies venit, attuli gaudenti quicquid promiseram. ut tertia nox licentiam dedit, consurrexi ad aurem male dormientis *et* "dii" inquam "immortales, si ego huic dormienti abstulero coitum plenum et optabilem, pro hac felicitate cras puero asturconem Macedonicum optimum donabo, cum hac tamen exceptione, si ille non senserit." nunquam altiore somno ephebus obdormivit. itaque primum implevi lactentibus papillis manus, mox basio inhaesi, deinde in unum omnia vota coniunxi. mane sedere in cubiculo coepit atque expectare consuetudinem meam. scis, quanto facilius sit columbas gallosque gallinaceos emere quam asturconem, et praeter hoc etiam timebam, ne tam grande munus suspectam faceret humanitatem meam. ego aliquot horis spatiatus in hospitium reverti nihilque aliud quam puerum basiavi. at ille circumspiciens ut cervicem meam iunxit amplexu, "rogo" inquit "domine, ubi est asturco?"

*

87 cum ob hanc offensam praeclusissem mihi aditum, quem feceram, iterum ad licentiam redii. interpositis enim paucis diebus, cum similis casus nos in eandem fortunam retulisset, ut intellexi stertere patrem, rogare coepi ephebum, ut reverteretur in gratiam mecum, id est ut pateretur satisfieri sibi, et cetera quae libido distenta dictat. at ille plane iratus nihil aliud dicebat nisi hoc: "aut dormi, aut ego iam dicam patri." nihil est tam arduum, quod non improbitas extorqueat. dum dicit: "patrem excitabo", irrepsi tamen et male repugnanti gaudium extorsi. at ille non indelectatus nequitia mea, postquam diu questus est deceptum se et derisum traductumque inter condiscipulos, quibus iactasset censum meum, "videris tamen" inquit "non ero tui similis. si quid vis, fac iterum." ego vero deposita omni offensa cum puero in gratiam redii ususque beneficio eius in somnum delapsus sum. sed non fuit contentus iteratione ephebus plenae maturitatis et annis ad patiendum gestientibus. itaque excitavit me sopitum et "numquid vis?" inquit. et non plane iam molestum erat munus. utcunque igitur inter anhelitus sudoresque tritus, quod voluerat, accepit, rursusque in somnum decidi gaudio lassus. interposita minus hora pungere me

manu coepit et dicere: "quare non facimus?" tum ego totiens excitatus plane vehementer excandui et reddidi illi voces suas: "aut dormi, aut ego iam patri dicam"

*

erectus his sermonibus consulere prudentiorem coepi, aetates 88
tabularum et quaedam argumenta mihi obscura simulque caussam
desidiae praesentis excutere, cum pulcherrimae artes perissent, in-
ter quas pictura ne minimum quidem sui vestigium reliquisset.
tum ille 'pecuniae' inquit 'cupiditas haec tropica instituit. priscis
enim temporibus, cum adhuc nuda virtus placeret, vigebant artes
ingenuae summumque certamen inter homines erat, ne quid pro-
futurum saeculis diu lateret. itaque herbarum omnium succos De-
mocritus expressit, et ne lapidum virgultorumque vis lateret, aeta-
tem inter experimenta consumpsit. Eudoxos quidem in cacumine
excelsissimi montis consenuit, ut astrorum caelique motus depre-
henderet, et Chrysippus, ut ad inventionem sufficeret veri, elleboro
animum detersit. verum ut ad plastas convertar, Lysippum statuae
unius liniamentis inhaerentem inopia extinxit, et Myron, qui paene
animas hominum ferarumque aere comprehenderat, non invenit he-
redem. at nos vino scortisque demersi ne paratas quidem artes
audemus cognoscere, sed accusatores antiquitatis vitia tantum do-
cemus et discimus. ubi est dialectica? ubi astronomia? ubi sapien-
tiae cultissima via? quis, inquam, venit in templum et votum fe-
cit, si ad eloquentiam pervenisset? quis, si philosophiae fontem at-
tigisset? ac ne bonam quidem mentem aut bonam valitudinem pe-
tunt, sed statim ante quam limen Capitolii tangant, alius donum
promittit, si propinquum divitem extulerit, alius, si thesaurum ef-
foderit, alius, si ad trecenties sestertium salvus pervenerit. ipse
senatus, recti bonique praeceptor, mille pondo auri Capitolio pro-
mittere solet, et ne quis dubitet pecuniam concupiscere, Iovem quo-
que peculio exornat. noli ergo mirari, si pictura defecit, cum
omnibus diis hominibusque formosior videatur massa auri, quam
quicquid Apellês Phidiasque, Graeculi delirantes, fecerunt. sed vi- 89
deo te totum in illa haerere tabula, quae Troiae halosin ostendit.
itaque conabor opus versibus pandere:

iam decima maestos inter ancipites metus
Phrygas obsidebat messis et vatis fides
Calchantis atro dubia pendebat metu,
cum Delio profante caesi vertices
Idae trahuntur scissaque in molem cadunt
robora, minacem quae figurarent equum.
aperitur ingens antrum et obducti specus,

qui castra caperent. huc decenni proelio
irata virtus abditur. stipant graves
equi recessus Danai et in voto latent.
o patria, pulsas mille credidimus rates
solumque bello liberum: hoc titulus fero
incisus, hoc ad furta compositus Sinon
firmabat et mendacium in damnum potens.
iam turba portis libera ac bello carens
in vota properant. fletibus manant genae
mentisque pavidae gaudium lacrimas habet.
quas metus abegit. namque Neptuno sacer,
crinem solutus, omne Laocoon replet
clamore vulgus. mox reducta cuspide
uterum notavit, fata sed tardant manus,
ictusque resilit et dolis addit fidem.
iterum tamen confirmat invalidam manum
altaque bipenni latera pertentat. fremit
captiva pubes intus, et dum murmurat,
roborea moles spirat alieno metu.
ibat iuventus capta, dum Troiam capit,
bellumque totum fraude ducebat nova.
ecce alia monstra. celsa qua Tenedos mare
dorso replevit, tumida consurgunt freta
undaque resultat scissa tranquillo minor:
qualis silenti nocte remorum sonus
longe refertur, cum premunt classes mare
pulsumque marmor abiete imposita gemit.
respicimus: angues orbibus geminis ferunt
ad saxa fluctus, tumida quorum pectora,
rates ut altae, lateribus spumas agunt.
dat cauda sonitum, liberae ponto iubae
consentiunt, luminibus fulmineum iubar
incendit aequor sibilisque undae tremunt.
stupuere mentes. infulis stabant sacri
Phrygioque cultu gemina nati pignora
Lauconte. quos repente tergoribus ligant
angues corusci. parvulas illi manus
ad ora referunt, neuter auxilio sibi,
uterque fratri: transtulit pietas vices,
morsque ipsa miseros mutuo perdit metu.
accumulat ecce liberum funus parens,
infirmus auxiliator. invadunt virum

iam morte pasti membraque ad terram trahunt.
iacet sacerdos inter aras victima
terramque plangit. sic profanatis sacris
peritura Troia perdidit primum deos.
iam plena Phoebe candidum extulerat iubar
minora ducens astra radianti face,
cum inter sepultos Priamidas nocte et mero
Danai relaxant claustra et effundunt viros.
tentant in armis se duces, ceu ubi solet
nodo remissus Thessali quadrupes iugi
cervicem et altas quatere ad excursum iubas.
gladios retractant, commovent orbes manu
bellumque sumunt. hic graves alius mero
obtruncat et continuat in mortem ultimam
somnos, ab aris alius accendit faces
contraque Troas invocat Troiae sacra.’

. . . ex is, qui in porticibus spatiabantur, lapides in Eumolpum 90
recitantem miserunt. at ille, qui plausum ingenii sui noverat, operuit caput extraque templum profugit. timui ego, ne me poetam vocaret. itaque subsecutus fugientem ad litus perveni, et ut primum extra teli coniectum licuit consistere, ‘rogo’ inquam ‘quid tibi vis cum isto morbo? minus quam duabus horis mecum moraris, et saepius poetice quam humane locutus es. itaque non miror, si te populus lapidibus persequitur. ego quoque sinum meum saxis onerabo, ut quotiescunque coeperis a te exire, sanguinem tibi a capite mittam’. movit ille vultum et ‘o mi’ inquit ‘adulescens, non hodie primum auspicatus sum. immo quoties theatrum, ut recitarem aliquid, intravi, hac me adventicia excipere frequentia solet. ceterum ne [et] tecum quoque habeam rixandum, toto die me ab hoc cibo abstinebo.’ ‘immo’ inquam ego ‘si eiuras hodiernam bilem, una cenabimus’

*

mando aedicularum custodi cenulae officium

*

video Gitona cum linteis et strigilibus parieti applicitum tristem 91
confusumque. scires, non libenter servire. itaque ut experimentum oculorum caperem . . . . . convertit ille solutum gaudio vultum et ‘miserere’ inquit ‘frater. ubi arma non sunt, libere loquor. eripe me latroni cruento et qualibet saevitia poenitentiam iudicis tui puni. satis magnum erit misero solatium, tua voluntate cecidisse.’ supprimere ego querellam iubeo, ne quis consilia deprehenderet, relictoque Eumolpo — nam in balneo carmen recitabat — per tene-

brosum et sordidum egressum extraho Gitona raptimque in hospitium meum pervolo. praeclusis deinde foribus invado pectus amplexibus et perfusum os lacrimis vultu meo contero. diu vocem neuter invenit; nam puer etiam singultibus crebris amabile pectus quassaverat. 'o facinus' inquam 'indignum, quod amo te quamvis relictus, et in hoc pectore, cum vulnus ingens fuerit, cicatrix non est. quid dicis, peregrini amoris concessio? dignus hac iniuria fui?' postquam se amari sensit, supercilium altius sustulit

*

'nec amoris arbitrium ad alium iudicem tuli. sed nihil iam queror, nihil iam memini, si bona fide poenitentiam emendas'. haec cum inter gemitus lacrimasque fudissem, detersit ille pallio vultum et 'quaeso' inquit 'Encolpi, fidem memoriae tuae appello: ego te reliqui, an tu me prodidisti? equidem fateor et prae me fero: cum duos armatos viderem, ad fortiorem confugi.' exosculatus pectus sapientia plenum inieci cervicibus manus, et ut facile intelligeret redisse me in gratiam et optima fide reviviscentem amicitiam, toto pectore adstrinxi.

92 et iam plena nox erat mulierque cenae mandata curaverat, cum Eumolpus ostium pulsat. interrogo ego: 'quot estis?' obiterque per rimam foris speculari diligentissime coepi, num Ascyltos una venisset. demum ut solum hospitem vidi, momento recepi. ille ut se in grabatum reiecit viditque Gitona in conspectu ministrantem, movit caput et 'laudo' inquit 'Ganymedem. oportet hodie bene sit.' non delectavit me tam curiosum principium timuique, ne in contubernium recepissem Ascylti parem. instat Eumolpus, et cum puer illi potionem dedisset, 'malo te' inquit 'quam balneum totum' siccatoque avide poculo negat sibi unquam acidius fuisse. 'nam et dum lavor' ait 'paene vapulavi, quia conatus sum circa solium sedentibus carmen recitare, et postquam de balneo tanquam de theatro eiectus sum, circuire omnes angulos coepi et clara voce Encolpion clamitare. ex altera parte iuvenis nudus, qui vestimenta perdiderat, non minore clamoris indignatione Gitona flagitabat. et me quidem pueri tanquam insanum imitatione petulantissima deriserunt, illum autem frequentia ingens circumvenit cum plausu et admiratione timidissima. habebat enim inguinum pondus tam grande, ut ipsum hominem laciniam fascini crederes. o iuvenem laboriosum: puto illum pridie incipere, postero die finire. itaque statim invenit auxilium; nescio quis enim, eques Romanus ut aiebant infamis, sua veste errantem circumdedit ac domum abduxit, credo, ut tam magna fortuna solus uteretur. at ego ne mea quidem vestimenta ab officioso recepissem, nisi notorem dedissem. tanto ma-

gis expedit inguina quam ingenia fricare.’ haec Eumolpo dicente mutabam ego frequentissime vultum, iniuriis scilicet inimici nostri hilaris, commodis tristis. utcunque tamen, tanquam non agnoscerem fabulam, tacui et cenae ordinem explicui

*

‘vile est, quod licet, et animus errore lentus iniurias diligit. 93

ales Phasiacis petita Colchis
et pictis avis renovata pennis
atque Afrae volucres placent palato,
quod non sunt faciles: at albus anser
plebeium sapit. ultimis ab oris
attractus scarus atque arata Syrtis
si quid naufragio dedit, probatur.
mullus iam gravis est. amica vincit
uxorem. rosa cinnamum veretur.
quicquid quaeritur, optimum videtur.’

‘hoc est’ inquam ‘quod promiseras, ne quem hodie versum 94
faceres? per fidem, saltem nobis parce, qui te nunquam lapidavimus. nam si aliquis ex is, qui in eodem synoecio potant, nomen poetae olfecerit, totam concitabit viciniam et nos omnes sub eadem caussa obruet. miserere et aut pinacothecam aut balneum cogita.’ sic me loquentem obiurgavit Giton, mitissimus puer, et negavit recte facere, quod seniori convitiarer simulque oblitus officii mensam, quam humanitate posuissem, contumelia tollerem, multaque alia moderationis verecundiaeque verba, quae formam eius egregie decebant

*

‘o felicem’ inquit ‘matrem tuam, quae te talem peperit: macte virtute esto. raram fecit mixturam cum sapientia forma. itaque ne putes te tot verba perdidisse, amatorem invenisti. ego laudes tuas carminibus implebo. ego paedagogus et custos etiam quo non iusseris, sequar. nec iniuriam Encolpius accipit, alium amat.’ profuit etiam Eumolpo miles ille, qui mihi abstulit gladium; alioquin quem animum adversus Ascylton sumpseram, eum in Eumolpi sanguinem exercuissem. nec fefellit hoc Gitona. itaque extra cellam processit, tanquam aquam peteret, iramque meam prudenti absentia extinxit. paululum ergo intepescente saevitia ‘Eumolpe’ inquam ‘iam malo vel carminibus loquaris, quam eiusmodi tibi vota proponas. et ego iracundus sum, et tu libidinosus: vide, quam non conveniat his moribus. puta igitur me furiosum esse, cede insaniae, id est ocius foras exi.’ confusus hac denuntiatione Eumolpus non quaesiit iracundiae caussam, sed continuo limen egressus adduxit

repente ostium cellae meque nihil tale expectantem inclusit, exemit-
que raptim clavem et ad Gitona investigandum cucurrit.
inclusus ego suspendio vitam finire constitui. et iam semi-
cinctio stanti ad parietem spondae me iunxeram cervicesque nodo
condebam, cum reseratis foribus intrat Eumolpus cum Gitone me-
que a fatali iam meta revocat ad lucem. Giton praecipue ex dolore
in rabiem efferatus tollit clamorem, me utraque manu impulsum
praecipitat super lectum, ‘erras’ inquit ‘Encolpi, si putas contingere
posse, ut ante *me* moriaris. prior coepi; in Ascylti hospitio gladium
quaesivi. ego si te non invenissem, periturus per praecipitia fui.
et ut scias non longe esse quaerentibus mortem, specta invicem,
quod me spectare voluisti.’ haec locutus mercennario Eumolpi no-
vaculam rapit et semel iterumque cervice percussa ante pedes col-
labitur nostros. exclamo ego attonitus, secutusque labentem eodem
ferramento ad mortem viam quaero. sed neque Giton ulla erat su-
spitione vulneris laesus, neque ego ullum sentiebam dolorem. ru-
dis enim novacula et in hoc retusa, ut pueris discentibus audaciam
tonsoris daret, instruxerat thecam. ideoque nec mercennarius ad ra-
ptum ferramentum expaverat, nec Eumolpus interpellaverat mimi-
cam mortem.

95 dum haec fabula inter amantes luditur, deversitor cum parte
cenulae intervenit, contemplatusque foedissimam volutationem ia-
centium ‘rogo’ inquit ‘ebrii estis, an fugitivi, an utrumque? quis au-
tem grabatum illum erexit, aut quid sibi vult tam furtiva molitio?
vos mehercules ne mercedem cellae daretis, fugere nocte in publi-
cum voluistis. sed non impune. iam enim faxo sciatis non viduae
hanc insulam esse sed M. Mannicii.’ exclamat Eumolpus ‘etiam mi-
naris?’ simulque os hominis palma excussissima pulsat. ille tot
hospitum potionibus liberum urceolum fictilem in Eumolpi caput
iaculatus est solvitque clamantis frontem et de cella se proripuit.
Eumolpus contumeliae impatiens rapit ligneum candelabrum sequi-
turque abeuntem et creberrimis ictibus supercilium suum vindicat.
fit concursus familiae hospitumque ebriorum frequentia. ego autem
nactus occasionem vindictae Eumolpum excludo, redditaque scor-
dalo vice sine aemulo scilicet et cella utor et nocte.
interim coctores insulariique mulcant exclusum et alius veru
extis stridentibus plenum in oculos eius intentat, alius furca de car-
nario rapta statum proeliantis componit. anus praecipue lippa,
sordidissimo praecincta linteo, soleis ligneis imparibus imposita, ca-
nem ingentis magnitudinis catena trahit instigatque in Eumolpon.
96 sed ille candelabro se ab omni periculo vindicabat. videbamus nos
omnia per foramen valvae, quod paulo ante ansa ostioli rupta laxa-

verat, favebamque ego vapulanti. Giton autem non oblitus misericordiae suae reserandum esse ostium succurrendumque periclitanti censebat. ego durante adhuc iracundia non continui manum, sed caput miserantis stricto acutoque articulo percussi. et ille quidem flens consedit in lecto. ego autem alternos opponebam foramini oculos iniuriaque Eumolpi velut quodam cibo me replebam advocationemque commendabam, cum procurator insulae Bargates a cena excitatus a duobus lecticariis in mediam rixam profertur; nam erat etiam pedibus aeger. is ut rabiosa barbaraque voce in ebrios fugitivosque diu peroravit, respiciens ad Eumolpon 'o poetarum' inquit 'disertissime, tu eras? et non discedunt ocius nequissimi servi manusque continent a rixa?'

*

'contubernalis mea mihi fastum facit. ita, si me amas, maledic illam versibus, ut habeat pudorem'

*

dum Eumolpus cum Bargate in secreto loquitur, intrat stabu- 97
lum praeco cum servo publico aliaque sane modica frequentia, facemque fumosam magis quam lucidam quassans haec proclamavit: 'puer in balneo paulo ante aberravit, annorum circa xvi, crispus, mollis, formosus, nomine Giton. si quis eum reddere aut commonstrare voluerit, accipiet nummos mille.' nec longe a praecone Ascyltos stabat amictus discoloria veste atque in lance argentea indicium et fidem praeferebat. imperavi Gitoni, ut raptim grabatum subiret annecteretque pedes et manus institis, quibus sponda culcitam ferebat, ac sic ut olim Vlixes pro . . . arieti adhaesisset, extentus infra grabatum scrutantium eluderet manus. non est moratus Giton imperium momentoque temporis inseruit vinculo manus et Vlixem astu simillimo vicit. ego ne suspitioni relinquerem locum, lectulum vestimentis implevi uniusque hominis vestigium ad corporis mei mensuram figuravi.

interim Ascyltos ut pererravit omnes cum viatore cellas, venit ad meam, et hoc quidem pleniorem spem concepit, quo diligentius oppessulatas invenit fores. publicus vero servus insertans commissuris secures claustrorum firmitatem laxavit. ego ad genua Ascylti procubui et per memoriam amicitiae perque societatem miseriarum petii, ut saltem ostenderet fratrem. immo ut fidem haberent fictae preces, 'scio te' inquam 'Ascylte, ad occidendum me venisse. quo enim secures attulisti? itaque satia iracundiam tuam: praebeo ecce cervicem, funde sanguinem, quem sub praetextu quaestionis petisti.' amolitur Ascyltos invidiam et se vero nihil aliud quam fugitivum suum dixit quaerere, mortem nec hominis concupisse nec supplicis,

98 utique eius quem post fatalem rixam habuisset carissimum. at non servus publicus tam languide agit, sed raptam cauponi harundinem subter lectum mittit omniaque etiam foramina parietum scrutatur. subducebat Giton ab ictu corpus et reducto timidissime spiritu ipsos sciniphes ore tangebat

*

Eumolpus autem, quia effractum ostium cellae neminem poterat excludere, irrumpit perturbatus et ‘mille’ inquit ‘nummos inveni; iam enim persequar abeuntem praeconem et in potestate tua esse Gitonem meritissima proditione monstrabo.’ genua ego perseverantis amplector, ne morientes vellet occidere, et ‘merito’ inquam ‘excandesceres, si posses perditum ostendere. nunc inter turbam puer fugit, nec quo abierit, suspicari possum. per fidem, Eumolpe, reduc puerum et vel Ascylto redde.’ dum haec ego iam credenti persuadeo, Giton collectione spiritus plenus ter continuo ita sternutavit, ut grabatum concuteret. ad quem motum Eumolpus conversus salvere Gitona iubet. remota etiam culcita videt Vlixem, cui vel esuriens Cyclops potuisset parcere. mox conversus ad me ‘quid est’ inquit ‘latro? ne deprehensus quidem ausus es mihi verum dicere. immo ni deus quidam humanarum rerum arbiter pendenti puero excussisset indicium, elusus circa popinas errarem’

*

Giton longe blandior quam ego, primum araneis oleo madentibus vulnus, quod in supercilio factum erat, coartavit. mox palliolo suo laceratam mutavit vestem, amplexusque iam mitigatum osculis tanquam fomentis aggressus est et ‘in tua’ inquit ‘pater carissime, in tua sumus custodia. si Gitona tuum amas, incipe velle servare. utinam me solum inimicus ignis hauriret aut hibernum invaderet mare. ego enim omnium scelerum materia, ego caussa sum. si perirem, conveniret inimicis’

*

99 ‘ego sic semper et ubique vixi, ut ultimam quamque lucem tanquam non redituram consumerem’

*

profusis ego lacrimis rogo quaesoque, ut mecum quoque redeat in gratiam: neque enim in amantium esse potestate furiosam aemulationem. daturum tamen operam, ne aut dicam aut faciam amplius, quo possit offendi. tantum omnem scabritudinem animi tanquam bonarum artium magister deleret sine cicatrice. ‘incultis asperisque regionibus diutius nives haerent, ast ubi aratro domefacta tellus nitet, dum loqueris, levis pruina dilabitur. similiter in pectoribus ira considit: feras quidem mentes obsidet, eruditas prae-

terlabitur.’ ‘ut scias’ inquit Eumolpus ‘verum esse, quod dicis, ecce
etiam osculo iram finio. itaque, quod bene eveniat, expedite sarci-
nulas et vel sequimini me vel, si mavultis, ducite.’ adhuc loqueba-
tur, cum crepuit ostium impulsum, stetitque in limine barbis hor-
rentibus nauta et ‘moraris’ inquit ‘Eumolpe, tanquam propudium
ignores.’ haud mora, omnes consurgimus, et Eumolpus quidem
mercennarium suum iam olim dormientem exire cum sarcinis iubet.
ego cum Gitone quicquid erat, in alter compono et adoratis sideri-
bus intro navigium

*

‘molestum est quod puer hospiti placet. quid autem non com- 100
mune est quod natura optimum fecerit? sol omnibus lucet. luna in-
numerabilibus comitata sideribus etiam feras ducit ad pabulum. quid
aquis dici formosius potest? in publico tamen manant. solus ergo
amor furtum potius quam praemium erit? immo vero nolo ha-
bere bona, nisi quibus populus inviderit. unus, et senex, non erit
gravis; etiam cum voluerit aliquid sumere, opus anhelitu prodet.’
haec ut infra fiduciam posui fraudavique animum dissidentem, coepi
somnum obruto tunicula capite mentiri.

sed repente quasi destruente fortuna constantiam meam eius-
modi vox supra constratum puppis congemuit: ‘ergo me derisit?’
et haec quidem virilis et paene auribus meis familiaris animum pal-
pitantem percussit. ceterum eadem indignatione mulier lacerata
ulterius excanduit et ‘si quis deus manibus meis’ inquit ‘Gitona im-
poneret, quam bene exulem exciperem.’ uterque nostrum tam inex-
pectato ictus sono amiserat sanguinem. ego praecipue quasi somnio
quodam turbulento circumactus diu vocem collegi tremebundisque
manibus Eumolpi iam in soporem labentis laciniam duxi et ‘per fi-
dem’ inquam ‘pater, cuius haec navis est, aut quos vehat, dicere po-
tes?’ inquietatus ille moleste tulit et ‘hoc erat’ inquit ‘quod pla-
cuerat tibi, ut supra constratum navis occuparemus secretissimum
locum, ne nos patereris requiescere? quid porro ad rem pertinet,
si dixero Licham Tarentinum esse dominum huiusce navigii, qui
Tryphaenam exulem Tarentum ferat?’ intremui post hoc fulmen 101
attonitus, iuguloque detecto ‘aliquando’ inquam ‘totum me, Fortuna,
vicisti’. nam Giton quidem super pectus meum positus diu ani-
mam egit. deinde ut effusus sudor utriusque spiritum revocavit,
comprehendi Eumolpi genua et ‘miserere’ inquam ‘morientium et pro
consortio studiorum commoda manum. mors venit, quae, nisi per
te non licet, potest esse pro munere.’ inundatus hac Eumolpus in-
vidia iurat per deos deasque se neque scire quid acciderit, nec ullum
dolum malum consilio adhibuisse, sed mente simplicissima et vera

fide in navigium comites induxisse, quo ipse iam pridem fuerit usurus. 'quae autem hic insidiae sunt' inquit 'aut quis nobiscum Hannibal navigat? Lichas Tarentinus, homo verecundissimus et non tantum huius navigii dominus, quod regit, sed fundorum etiam aliquot et familiae negotiantis, onus deferendum ad mercatum conducit. hic est Cyclops ille et archipirata, cui vecturam debemus; et praeter hunc Tryphaena, omnium feminarum formosissima, quae voluptatis caussa huc atque illuc vectatur.' 'hi sunt' inquit Giton 'quos fugimus' simulque raptim caussas odiorum et instans periculum trepidanti Eumolpo exponit. confusus ille et consilii egens iubet quemque suam sententiam promere et 'fingite' inquit 'nos antrum Cyclopis intrasse. quaerendum est aliquod effugium, nisi naufragium ponimus et omni *modo* nos periculo liberamus.' 'immo' inquit Giton 'persuade gubernatori, ut in aliquem portum navem deducat, non sine praemio scilicet, et affirma ei impatientem maris fratrem tuum in ultimis esse. poteris hanc simulationem et vultus confusione et lacrimis obumbrare, ut misericordia permotus gubernator indulgeat tibi.' negavit hoc Eumolpus fieri posse: 'vix magna' inquit 'navigia portubus se curvatis insinuant, nec tam cito fratrem defecisse veri simile erit. accedit his, quod forsitan Lichas officii caussa visere languentem desiderabit. vides, quam valde nobis expediat, ultro dominum ad fugientes accersere. sed finge navem ab ingenti posse cursu deflecti et Licham non utique circumiturum aegrorum cubilia: quomodo possumus egredi nave, ut non conspiciamur a cunctis? opertis capitibus, an nudis? opertis, et quis non dare manum languentibus volet? nudis, et quid erit aliud
102 quam se ipsos proscribere?' 'quin potius' inquam ego 'ad temeritatem confugimus et per funem lapsi descendimus in scapham praecisoque vinculo reliqua fortunae committimus? nec ego in hoc periculum Eumolpon arcesso. quid enim attinet innocentem alieno periculo impendere? contentus sum, si nos descendentes adiuverit casus.' 'non imprudens' inquit 'consilium' Eumolpos 'si aditum haberet. quis enim non euntes notabit? utique gubernator, qui pervigil nocte siderum quoque motus custodit. et utcunque imponi vel dormienti posset, si per aliam partem navis fuga quaereretur: nunc per puppim, per ipsa gubernacula delabendum est, a quorum regione funis descendit qui scaphae custodiam tenet. praeterea illud miror, Encolpi, tibi non succurrisse, unum nautam stationis perpetuae interdiu noctuque iacere in scapha, nec posse inde custodem nisi aut caede expelli aut praecipitari viribus. quod an fieri possit, interrogate audaciam vestram. nam quod ad meum quidem comitatum attinet, nullum recuso periculum, quod salutis spem ostendit.

nam sine caussa [quidem] spiritum tanquam rem vacuam impendere ne vos quidem existimo velle. videte, numquid hoc placeat: ego vos in duas iam pelles coniciam vinctosque loris inter vestimenta pro sarcinis habebo, apertis scilicet aliquatenus labris, quibus et spiritum recipere possitis et cibum. conclamabo deinde nocte servos poenam graviorem timentes praecipitasse se in mare. deinde cum ventum fuerit in portum, sine ulla suspitione pro sarcinis vos efferam.’ ‘ita vero’ inquam ego ‘tanquam solidos alligaturus, quibus non soleat venter iniuriam facere, an tanquam eos qui sternutare non soleamus nec stertere, an quia hoc genus furti semel antea feliciter cessit? sed finge una die vinctos posse durare: quid ergo, si diutius aut tranquillitas nos tenuerit aut adversa tempestas? quid facturi sumus? vestes quoque diutius vinctas ruga consumit, et cartae alligatae mutant figuram. iuvenes adhuc laboris expertes statuarum ritu patiemur pannos et vincla?’

*

‘adhuc aliquod iter salutis quaerendum est. inspicite, quod ego inveni. Eumolpus tanquam litterarum studiosus utique atramentum habet. hoc ergo remedio mutemus colores a capillis usque ad ungues. ita tanquam servi Aethiopes et praesto tibi erimus sine tormentorum iniuria hilares, et permutato colore imponemus inimicis.’ ‘quidni?’ inquit Giton ‘etiam circumcide nos, ut Iudaei videamur, et pertunde aures, ut imitemur Arabes, et increta facies, ut suos Gallia cives putet: tanquam hic solus color figuram possit pervertere et non multa una oporteat consentiant [et non] ratione, *ut* mendacium constet. puta infectam medicamine faciem diutius durare posse; finge nec aquae asperginem imposituram aliquam corpori maculam, nec vestem atramento adhaesuram, quod frequenter etiam non accersito ferrumine infigitur: age, numquid et labra possumus tumore taeterrimo implere? numquid et crines calamistro convertere? numquid et frontes cicatricibus scindere? numquid et crura in orbem pandere? numquid et talos ad terram deducere? numquid *et* barbam peregrina ratione figurare? color arte compositus inquinat corpus, non mutat. audite, quid dementi succurrerit: praeligemus vestibus capita et nos in profundum mergamus.’ ‘ne istud dii hominesque patiantur’ Eumolpus exclamat ‘ut 103
vos tam turpi exitu vitam finiatis. immo potius facite, quod iubeo. mercennarius meus, ut ex novacula comperistis, tonsor est: hic continuo radat utriusque non solum capita, sed etiam supercilia. sequar ego frontes notans inscriptione sollerti, ut videamini stigmate esse puniti. ita eaedem litterae et suspitionem declinabunt quaerentium et vultus umbra supplicii tegent.’

non est dilata fallacia, sed ad latus navigii furtim processimus capitaque cum superciliis denudanda tonsori praebuimus. implevit Eumolpus frontes utriusque ingentibus litteris et notum fugitivorum epigramma per totam faciem liberali manu duxit. unus forte ex vectoribus, qui acclinatus lateri navis exonerabat stomachum nausea gravem, notavit sibi ad lunam tonsorem intempestivo inhaerentem ministerio, execratusque omen, quod imitaretur naufragorum ultimum votum, in cubile reiectus est. nos dissimulata nauseantis devotione ad ordinem tristitiae redimus, silentioque compositi reliquas noctis horas male soporati consumpsimus

*

104 'videbatur mihi secundum quietem Priapus dicere: "Encolpion quod quaeris, scito a me in navem tuam esse perductum." exhorruit Tryphaena et 'putes' inquit 'una nos dormiisse; nam et mihi simulacrum Neptuni, quod Baiis *in* tetrastylo notaveram, videbatur dicere: "in nave Lichae Gitona invenies."' 'hinc scies' inquit Eumolpus 'Epicurum esse hominem divinum, qui eiusmodi ludibria facetissima ratione condemnat'

ceterum Lichas ut Tryphaenae somnium expiavit, 'quis' inquit 'prohibet navigium scrutari, ne videamur divinae mentis opera damnare?'

is qui nocte miserorum furtum deprehenderat, Hesus nomine, subito proclamat: 'ergo illi qui sunt, qui nocte ad lunam radebantur pessimo medius fidius exemplo? audio enim non licere cuiquam mortalium in nave neque ungues neque capillos deponere,
105 nisi cum pelago ventus irascitur.' excanduit Lichas hoc sermone turbatus et 'itane' inquit 'capillos aliquis in nave praecidit, et hoc nocte intempesta? attrahite ocius nocentes in medium, ut sciam, quorum capitibus debeat navigium lustrari.' 'ego' inquit Eumolpus 'hoc iussi. nec in eodem futurus navigio auspicium mihi feci, sed quia nocentes horridos longosque habebant capillos, ne viderer de nave carcerem facere, iussi squalorem damnatis auferri; simul ut notae quoque litterarum non adumbratae comarum praesidio totae ad oculos legentium acciderent. inter cetera apud communem amicam consumpserunt pecuniam meam, a qua illos proxima nocte extraxi mero unguentisque perfusos. ad summam, adhuc patrimonii mei reliquias olent'

*

itaque ut tutela navis expiaretur, placuit quadragenas utrique plagas imponi. nulla ergo fit mora. aggrediuntur nos furentes nautae cum funibus tentantque vilissimo sanguine tutelam placare.

et ego quidem tres plagas Spartana nobilitate concoxi. ceterum Giton semel ictus tam valde exclamavit, ut Tryphaenae aures notissima voce repleret. non solum ergo turbata est sed ..... ancillae etiam omnes familiari sono inductae ad vapulantem decurrunt. iam Giton mirabili forma exarmaverat nautas coeperatque etiam sine voce saevientes rogare, cum ancillae pariter proclamant: ‘Giton est, Giton, inhibete crudelissimas manus; Giton est, domina, succurre’. deflectit aures Tryphaena iam sua sponte credentes raptimque ad puerum devolat. Lichas, qui me optime noverat, tanquam et ipse vocem audisset, accurrit et nec manus nec faciem meam consideravit, sed continuo ad inguina mea luminibus deflexis movit officiosam manum et ‘salve’ inquit ‘Encolpi’. miretur nunc aliquis Vlixis nutricem post vicesimum annum cicatricem invenisse originis indicem, cum homo prudentissimus confusis omnibus corporis orisque liniamentis ad unicum fugitivi argumentum tam docte pervenerit. Tryphaena lacrimas effudit decepta supplicio — vera enim stigmata credebat captivorum frontibus impressa — sciscitarique summissius coepit, quod ergastulum intercepisset errantes, aut cuius tam crudeles manus in hoc supplicium durassent. meruisse quidem contumeliam aliquam fugitivos, quibus in odium bona sua venissent
..... concitatus iracundia prosiliit Lichas et ‘o te’ inquit ‘feminam 106
simplicem, tanquam vulnera ferro praeparata litteras biberint. utinam quidem hac se inscriptione frontis maculassent: haberemus nos extremum solatium. nunc mimicis artibus petiti sumus et adumbrata inscriptione derisi.’

volebat Tryphaena misereri, quia non totam voluptatem perdiderat, sed Lichas memor adhuc uxoris corruptae contumeliarumque, quas in Herculis porticu acceperat, turbato vehementius vultu proclamat: ‘deos immortales rerum humanarum agere curam, puto, intellexisti, o Tryphaena. nam imprudentes noxios in nostrum induxere navigium, et quid fecissent, admonuerunt pari somniorum consensu. ita vide, ut possit illis ignosci, quos ad poenam ipse deus deduxit. quod ad me attinet, non sum crudelis, sed vereor, ne quod remisero, patiar.’ tam superstitiosa oratione Tryphaena mutata negat se interpellare supplicium, immo accedere etiam iustissimae ultioni. nec se minus grandi vexatam iniuria quam Licham, cuius pudoris dignitas in contione proscripta sit

*

‘me, ut puto hominem non ignotum, elegerunt ad hoc officium 107
[legatum] petieruntque, ut se reconciliarem aliquando amicissimis. nisi forte putatis iuvenes casu in has plagas incidisse, cum omnis vector nihil prius quaerat, quam cuius se diligentiae credat. flectite

ergo mentes satisfactione lenitas, et patimini liberos homines ire sine iniuria, quo destinant. saevi quoque implacabilesque domini crudelitatem suam impediunt, si quando poenitentia fugitivos reduxit, et dediticiis hostibus parcimus. quid ultra petitis aut quid vultis? in conspectu vestro supplices iacent iuvenes ingenui, honesti, et quod utroque potentius est, familiaritate vobis aliquando coniuncti. si mehercules intervertissent pecuniam vestram, si fidem proditione laesissent, satiari tamen potuissetis hac poena, quam videtis. servitia ecce in frontibus cernitis et vultus ingenuos voluntaria poenarum lege proscriptos.' interpellavit deprecationem supplicis Lichas et 'noli' inquit 'caussam confundere, sed impone singulis modum. ac primum omnium, si ultro venerunt, cur nudavere crinibus capita? vultum enim qui permutat, fraudem parat, non satisfactionem. deinde, si gratiam a legato moliebantur, quid ita omnia fecisti, ut quos tuebaris, absconderes? ex quo apparet casu incidisse noxios in plagas et te artem quaesisse, qua nostrae animadversionis impetum eluderes. nam quod invidiam facis nobis ingenuos honestosque clamando, vide, ne deteriorem facias confidentia caussam. quid debent laesi facere, ubi rei ad poenam confugiunt? at enim amici fuerunt nostri. eo maiora meruerunt supplicia; nam qui ignotos laedit, latro appellatur, qui amicos, paulo minus quam parricida.' resolvit Eumolpos tam iniquam declamationem et 'intelligo' inquit 'nihil magis obesse iuvenibus miseris, quam quod nocte deposuerunt capillos: hoc argumento incidisse videntur in navem, non venisse. quod velim tam candide ad aures vestras perveniat, quam simpliciter gestum est. voluerunt enim ante quam conscenderent, exonerare capita molesto et supervacuo pondere, sed celerior ventus distulit curationis propositum. nec tamen putaverunt ad rem pertinere, ubi inciperent, quod placuerat ut fieret, quia nec omen nec legem navigantium noverant.' 'quid' inquit Lichas 'attinuit supplices radere? nisi forte miserabiliores calvi solent esse. quamquam quid attinet veritatem per interpretem quaerere? quid dicis tu, latro? quae salamandra supercilia tua exsussit? cui deo crinem vovisti? pharmace, responde.'

108 obstupueram ego supplicii metu pavidus, nec quid in re manifestissima dicerem, inveniebam, turbatus et deformis praeter spoliati capitis dedecus superciliorum etiam aequali cum fronte calvitie, ut nihil nec facere deceret nec dicere. ut vero spongia uda facies plorantis detersa est et liquefactum per totum os atramentum omnia scilicet liniamenta fuliginea nube confudit, in odium se ira convertit. negat Eumolpus passurum se, ut quisquam ingenuos contra fas legemque contaminet, interpellatque saevientium minas

non solum voce sed etiam manibus. aderat interpellanti mercennarius comes et unus alterque infirmissimus vector, solatia magis litis quam virium auxilia. nec quicquam pro me deprecabar, sed intentans in oculos Tryphaenae manus usurum me viribus meis clara liberaque voce clamavi, ni abstineret a Gitone iniuriam mulier damnata et in toto navigio sola verberanda. accenditur audacia mea iratior Lichas, indignaturque quod ego relicta mea caussa tantum pro alio clamo. nec minus Tryphaena contumelia saevit accensa totiusque navigii turbam diducit in partes. hinc mercennarius [tonsor] ferramenta sua nobis et ipse armatus distribuit, illinc Tryphaenae familia nudas expedit manus. ac ne ancillarum quidem clamor aciem destituit, uno tantum gubernatore relicturum se navis ministerium denuntiante, si non desinat rabies libidine perditorum collecta. nihilo minus tamen perseverat dimicantium furor, illis pro ultione, nobis pro vita pugnantibus. multi ergo utrinque sine morte labuntur, plures cruenti vulneribus referunt veluti ex proelio pedem, nec tamen cuiusquam ira laxatur. tunc fortissimus Giton ad virilia sua admovit novaculam infestam, minatus se abscissurum tot miseriarum caussam, inhibuitque Tryphaena tam grande facinus non dissimulata missione. saepius ego cultrum tonsorium super iugulum meum posui, non magis me occisurus, quam Giton, quod minabatur, facturus. audacius tamen ille tragoediam implebat, quia sciebat se illam habere novaculam, qua iam sibi cervicem praeciderat. stante ergo utraque acie, cum appareret futurum non tralaticium bellum, aegre expugnavit gubernator, ut caduceatoris more Tryphaena indutias faceret. data ergo acceptaque ex more patrio fide protendit ramum olivae a tutela navigii raptum, atque in colloquium venire ausa

‘quis furor’ exclamat ‘pacem convertit in arma?
quid nostrae meruere manus? non Troius heros
hac in classe vehit decepti pignus Atridae,
nec Medea furens fraterno sanguine pugnat.
sed contemptus amor vires habet. ei mihi fata
hos inter fluctus quis raptis evocat armis?
cui non est mors una satis? ne vincite pontum
gurgitibusque feris alios immittite fluctus.’

haec ut turbato clamore mulier effudit, haesit paulisper acies 109
revocataeque ad pacem manus intermisere bellum. utitur poenitentiae occasione dux Eumolpos et castigato ante vehementissime Licha tabulas foederis signat, quis haec formula erat: ‘ex tui animi sententia, ut tu, Tryphaena, neque iniuriam tibi factam a Gitone quereris, neque si quid ante hunc diem factum est, obicies vindi-

cabisve aut ullo alio genere persequendum curabis; ut tu nihil imperabis puero repugnanti, non amplexum, non osculum, non coitum venere constrictum, nisi pro qua re praesentes numeraveris denarios centum. item, Licha, ex tui animi sententia, ut tu Encolpion nec verbo contumelioso insequeris nec vultu, neque quaeres ubi nocte dormiat, aut si quaesieris, pro singulis iniuriis numerabis praesentes denarios ducenos.’ in haec verba foederibus compositis arma deponimus et ne residua in animis etiam post iusiurandum ira remaneret, praeterita aboleri osculis placet. exhortantibus universis odia detumescunt, epulaeque ad certamen prolatae conciliant hilaritate concordiam. exonat ergo cantibus totum navigium, et quia repentina tranquillitas intermiserat cursum, alius exultantes quaerebat fuscina pisces, alius hamis blandientibus compellebat praedam repugnantem. ecce etiam per antennam pelagiae consederant volucres, quas textis harundinibus peritus artifex tetigit. illae viscatis illigatae viminibus deferebantur ad manus. tollebat plumas aura volitantes, pennasque per maria inanis spuma torquebat.

iam Lichas redire mecum in gratiam coeperat, iam Tryphaena Gitona extrema parte potionis spargebat, cum Eumolpus et ipse vino solutus dicta voluit in calvos stigmososque iaculari, donec consumpta frigidissima urbanitate rediit ad carmina sua coepitque capillorum elegidarion dicere:

‘quod summum formae decus est, cecidere capilli,
vernantesque comas tristis abegit hiems.
nunc umbra nudata sua iam tempora maerent,
areaque attritis ridet adusta pilis.
o fallax natura deum: quae prima dedisti
aetati nostrae gaudia, prima rapis.’
‘infelix, modo crinibus nitebas
Phoebo pulcrior et sorore Phoebi,
at nunc levior aere vel rotundo
horti tubere, quod creavit unda,
ridentes fugis et times puellas.
ut mortem citius venire credas,
scito iam capitis perisse partem.’

110 plura volebat proferre, credo, et ineptiora praeteritis, cum ancilla Tryphaenae Gitona in partem navis inferiorem ducit corymbioque dominae pueri adornat caput. immo supercilia etiam profert de pyxide sciteque iacturae liniamenta secuta totam illi formam suam reddidit. agnovit Tryphaena verum Gitona, lacrimisque turbata tunc primum bona fide puero basium dedit. ego etiam si repositum in pristinum decorem puerum gaudebam, abscondebam

tamen frequentius vultum, intelligebamque me non tralaticia deformitate esse insignitum, quem alloquio dignum ne Lichas quidem crederet. sed huic tristitiae eadem illa succurrit ancilla, sevocatumque me non minus decoro exornavit capillamento; immo commendatior vultus enituit, quia flavum corymbion erat

*

ceterum Eumolpos, et periclitantium advocatus et praesentis concordiae auctor, ne sileret sine fabulis hilaritas, multa in muliebrem levitatem coepit iactare: quam facile adamarent, quam cito etiam filiorum obliviscerentur, nullamque esse feminam tam pudicam, quae non peregrina libidine usque ad furorem averteretur. nec se tragoedias veteres curare aut nomina saeculis nota, sed rem sua memoria factam, quam expositurum se esse, si vellemus audire. conversis igitur omnium in se vultibus auribusque sic exorsus est:

'matrona quaedam Ephesi tam notae erat pudicitiae, ut vicina- 111
rum quoque gentium feminas ad spectaculum sui evocaret. haec ergo cum virum extulisset, non contenta vulgari more funus passis prosequi crinibus aut nudatum pectus in conspectu frequentiae plangere, in conditorium etiam prosecuta est defunctum, positumque in hypogaeo Graeco more corpus custodire ac flere totis noctibus diebusque coepit. sic adflictantem se ac mortem inedia persequentem non parentes potuerunt abducere, non propinqui; magistratus ultimo repulsi abierunt, comploratаque singularis exempli femina ab omnibus quintum iam diem sine alimento trahebat. adsidebat aegrae fidissima ancilla, simulque et lacrimas commodabat lugenti et quotienscunque defecerat positum in monumento lumen renovabat. una igitur in tota civitate fabula erat: solum videlicet illud adfulsisse verum pudicitiae amorisque exemplum omnis ordinis homines confitebantur, cum interim imperator provinciae latrones iussit crucibus adfigi secundum illam eandem casulam, in qua recens cadaver matrona deflebat. proxima ergo nocte, cum miles, qui cruces asservabat, ne quis ad sepulturam corpus detraheret, notasset sibi [et] lumen inter monimenta clarius fulgens et gemitum lugentis audisset, vitio gentis humanae concupiit scire, quis aut quid faceret. descendit igitur in conditorium, visaque pulcherrima muliere primo quasi quodam monstro infernisque imaginibus turbatus substitit. deinde ut et corpus iacentis conspexit et lacrimas consideravit faciemque unguibus sectam, ratus scilicet id quod erat, desiderium extincti non posse feminam pati, adtulit in monumentum cenulam suam coepitque hortari lugentem, ne perseveraret in dolore supervacuo ac nihil profuturo gemitu pectus diduceret: omnium

eundem esse exitum [sed] et idem domicilium, et cetera quibus exulceratae mentes ad sanitatem revocantur. at illa ignota consolatione percussa laceravit vehementius pectus ruptosque crines super corpus iacentis imposuit. non recessit tamen miles, sed eadem exhortatione temptavit dare mulierculae cibum, donec ancilla vini certe ab eo odore corrupta primum ipsa porrexit ad humanitatem invitantis victam manum, deinde refecta potione et cibo expugnare dominae pertinaciam coepit et "quid proderit" inquit "hoc tibi, si soluta inedia fueris, si te vivam sepelieris, si ante quam fata poscant, indemnatum spiritum effuderis?

id cinerem aut manes credis curare sepultos?

vis tu revivescere? vis [tu] discusso muliebri errore, quam diu licuerit, lucis commodis frui? ipsum te iacentis corpus ammonere debet, ut vivas." nemo invitus audit, cum cogitur aut cibum sumere aut vivere. itaque mulier aliquot dierum abstinentia sicca passa est frangi pertinaciam suam, nec minus avide replevit se cibo quam
112 ancilla, quae prior victa est. ceterum scitis, quid plerumque soleat temptare humanam satietatem. quibus blanditiis impetraverat miles, ut matrona vellet vivere, isdem etiam pudicitiam eius adgressus est. nec deformis aut infacundus iuvenis castae videbatur, conciliante gratiam ancilla ac subinde dicente:

"placitone etiam pugnabis amori?"
[nec venit in mentem, quorum consederis arvis?]

quid diutius moror? ne hanc quidem partem corporis mulier abstinuit, victorque miles utrumque persuasit. iacuerunt ergo una non tantum illa nocte, qua nuptias fecerunt, sed postero etiam ac tertio die, praeclusis videlicet conditorii foribus, ut quisquis ex notis ignotisque ad monimentum venisset, putaret expirasse super corpus viri pudicissimam uxorem. ceterum delectatus miles et forma mulieris et secreto, quicquid boni per facultates poterat, coemebat et prima statim nocte in monumentum ferebat. itaque unius cruciarii parentes ut viderunt laxatam custodiam, detraxere nocte pendentem supremoque mandaverunt officio. at miles circumscriptus dum desidet, ut postero die vidit unam sine cadavere crucem, veritus supplicium mulieri, quid accidisset, exponit: nec se expectaturum iudicis sententiam, sed gladio ius dicturum ignaviae suae. commodaret ergo illa perituro locum et fatale conditorium . . . familiari ac viro faceret. mulier non minus misericors quam pudica "ne istud" inquit "dei sinant, ut eodem tempore duorum mihi carissimorum hominum duo funera spectem. malo mortuum impendere quam vivum occidere." secundum hanc orationem iubet ex arca corpus mariti sui tolli atque illi, quae vacabat, cruci adfigi. usus est miles

ingenio prudentissimae feminae, posteroque die populus miratus est, qua ratione mortuus isset in crucem.'

risu excepere fabulam nautae, [et] erubescente non mediocri- 113
ter Tryphaena vultumque suum super cervicem Gitonis amabiliter ponente. at non Lichas risit, sed iratum commovens caput 'si iustus' inquit 'imperator fuisset, debuit patris familiae corpus in monimentum referre, mulierem adfigere cruci'.

non dubie redierat in animum Hedyle expilatumque libidinosa migratione navigium. sed nec foederis verba permittebant meminisse, nec hilaritas, quae praeoccupaverat mentes, dabat iracundiae locum. ceterum Tryphaena in gremio Gitonis posita modo implebat osculis pectus, interdum concinnabat spoliatum crinibus vultum. ego maestus et impatiens foederis novi non cibum, non potionem capiebam, sed obliquis trucibusque oculis utrunque spectabam. omnia me oscula vulnerabant, omnes blanditiae, quascunque mulier libidinosa fingebat. nec tamen adhuc sciebam, utrum magis puero irascerer, quod amicam mihi auferret, an amicae, quod puerum corrumperet: utraque inimicissima oculis meis et captivitate praeterita tristiora. accedebat huc, quod neque Tryphaena me alloquebatur tanquam familiarem et aliquando gratum sibi amatorem, nec Giton me aut tralaticia propinatione dignum iudicabat, aut quod minimum est, sermone communi vocabat, credo, veritus ne inter initia coeuntis gratiae recentem cicatricem rescinderet. inundavere pectus lacrimae dolore paratae, gemitusque suspirio tectus animam paene submovit

*

in partem voluptatis tentabat admitti, nec domini supercilium induebat, sed amici quaerebat obsequium

*

'si quid ingenui sanguinis habes, non pluris illam facies, quam spurcam. si vir fueris, non ibis ad spintriam'

*

me nihil magis pungebat quam ne Eumolpus sensisset, quicquid illud fuerat, et homo dicacissimus carminibus vindicaret

*

iurat Eumolpus verbis conceptissimis

*

dum haec taliaque iactamus, inhorruit mare nubesque undique 114
adductae obruere tenebris diem. discurrunt nautae ad officia trepidantes velaque tempestati subducunt. sed nec certus fluctus ventus impulerat, nec quo destinaret cursum, gubernator sciebat. Siciliam modo ventus dabat, saepissime [in oram] Italici litoris aquilo posses-

sor convertebat huc illuc obnoxiam ratem, et quod omnibus procellis periculosius erat, tam spissae repente tenebrae lucem suppresserant, ut ne proram quidem totam gubernator videret. itaque hercules postquam manifesta * convaluit, Lichas trepidans ad me supinas porrigit manus et 'tu' inquit 'Encolpi, succurre periclitantibus, id est vestem illam divinam sistrumque redde navigio. per fidem, miserere, quemadmodum quidem soles.'

et illum quidem vociferantem in mare ventus excussit, repetitumque infesto gurgite procella circumegit atque hausit. Tryphaenam autem prope iam . . . fidelissimi rapuerunt servi, scaphaeque impositam cum maxima sarcinarum parte abduxere certissimae morti

*

applicitus cum clamore flevi et 'hoc' inquam 'a diis meruimus, ut nos sola morte coniungerent? sed non crudelis fortuna concedit. ecce iam ratem fluctus evertet, ecce iam amplexus amantium iratum dividet mare. igitur, si vere Encolpion dilexisti, da oscula, dum licet, *et* ultimum hoc gaudium fatis properantibus rape.' haec ut ego dixi, Giton vestem deposuit, meaque tunica contectus exeruit ad osculum caput. et ne sic cohaerentes malignior fluctus distraheret, utrunque zona circumvenienti praecinxit et 'si nihil aliud, certe diutius' inquit 'iunctos nos mare feret, vel si voluerit misericors ad idem litus expellere, aut praeteriens aliquis tralaticia humanitate lapidabit, aut quod ultimum est iratis etiam fluctibus, imprudens arena componet.' patior ego vinculum extremum, et veluti lecto funebri aptatus expecto mortem iam non molestam. peragit interim tempestas mandata fatorum omnesque reliquias navis expugnat. non arbor erat relicta, non gubernacula, non funis aut remus, sed quasi rudis atque infecta materies ibat cum fluctibus

*

procurrere piscatores parvulis expediti navigiis ad praedam rapiendam. deinde ut aliquos viderunt, qui suas opes defenderent, mutaverunt crudelitatem in auxilium

*

115 audimus murmur insolitum et sub diaeta magistri quasi cupientis exire beluae gemitum. persecuti igitur sonum invenimus Eumolpum sedentem membranaeque ingenti versus ingerentem. mirati ergo, quod illi vacaret in vicinia mortis poema facere, extrahimus clamantem iubemusque bonam habere mentem. at ille interpellatus excanduit et 'sinite me' inquit 'sententiam explere; laborat carmen in fine'. inicio ego phrenetico manum iubeoque Gitona accedere et in terram trahere poetam mugientem

*

hoc opere tandem elaborato casam piscatoriam subimus maerentes, cibisque naufragio corruptis utcunque curati tristissimam exegimus noctem. postero die, cum poneremus consilium, cui nos regioni crederemus, repente video corpus humanum circumactum levi vortice ad litus deferri. substiti ergo tristis coepique umentibus oculis maris fidem inspicere et ‘hunc forsitan’ proclamo ‘in aliqua parte terrarum secura expectat uxor, forsitan ignarus tempestatis filius, aut fratrem utique reliquit aliquem, cui proficiscens osculum dedit. haec sunt consilia mortalium, haec vota magnarum cogitationum. en homo quemadmodum natat.’ adhuc tanquam ignotum deflebam, cum inviolatum os fluctus convertit in terram, agnovique terribilem paulo ante et implacabilem Licham pedibus meis paene subiectum. non tenui igitur diutius lacrimas, immo percussi semel iterumque manibus pectus et ‘ubi nunc est’ inquam ‘iracundia tua, ubi impotentia tua? nempe piscibus beluisque expositus es, et qui paulo ante iactabas vires imperii tui, de tam magna nave ne tabulam quidem naufragus habes. ite nunc mortales, et magnis cogitationibus pectora implete. ite cauti, et opes fraudibus captas per mille annos disponite. nempe hic proxima luce patrimonii sui rationes inspexit, nempe diem etiam, quo venturus esset in patriam, animo suo finxit. dii deaeque, quam longe a destinatione sua iacet. sed non sola mortalibus maria hanc fidem praestant. illum bellantem arma decipiunt, illum diis vota reddentem penatium suorum ruina sepelit, ille vehiculo lapsus properantem spiritum excussit. cibus avidum strangulavit, abstinentem frugalitas. si bene calculum ponas, ubique naufragium est. at enim fluctibus obruto non contingit sepultura. tanquam intersit, periturum corpus quae ratio consumat, ignis an fluctus an mora. quicquid feceris, omnia haec eodem ventura sunt. ferae tamen corpus lacerabunt. tanquam melius ignis accipiat; immo hanc poenam gravissimam credimus, ubi servis irascimur. quae ergo dementia est, omnia facere, ne quid de nobis relinquat sepultura?’

*

et Licham quidem rogus inimicis collatus manibus adolebat. Eumolpus autem dum epigramma mortuo facit, oculos ad arcessendos sensus longius mittit

*

hoc peracto libenter officio destinatum carpimus iter ac mo- 116
mento temporis in montem sudantes conscendimus, ex quo haud procul impositum arci sublimi oppidum cernimus. nec quod esset, sciebamus errantes, donec a villico quodam Crotona esse cognovi-

mus, urbem antiquissimam et aliquando Italiae primam. cum deinde diligentius exploraremus, qui homines inhabitarent nobile solum, quodve genus negotiationis praecipue probarent post attritas bellis frequentibus opes, 'o mi' inquit 'hospites, si negotiatores estis, mutate propositum aliudque vitae praesidium quaerite. sin autem urbanioris notae homines sustinetis semper mentiri, recta ad lucrum curritis. in hac enim urbe non litterarum studia celebrantur, non eloquentia locum habet, non frugalitas sanctique mores laudibus ad fructum perveniunt, sed quoscunque homines in hac urbe videritis, scitote in duas partes esse divisos. nam aut captantur aut captant. in hac urbe nemo liberos tollit, quia quisquis suos heredes habet, non ad cenas, non ad spectacula admittitur, sed omnibus prohibetur commodis, inter ignominiosos latitat. qui vero nec uxores unquam duxerunt nec proximas necessitudines habent, ad summos honores perveniunt, id est soli militares, soli fortissimi atque etiam innocentes habentur. adibitis' inquit 'oppidum tanquam in pestilentia campos, in quibus nihil aliud est nisi cadavera, quae lacerantur, aut corvi, qui lacerant'

*

117 prudentior Eumolpus convertit ad novitatem rei mentem genusque divinationis sibi non displicere confessus est. iocari ego senem poetica levitate credebam, cum ille 'utinam quidem' *inquit* 'sufficeret largior scaena, id est vestis humanior, instrumentum lautius, quod praeberet mendacio fidem. non mehercules poenam istam differrem, sed continuo vos ad magnas opes ducerem. atquin promitto, quicquid exigeret, dummodo placeret, vestis rapinae comes, et quicquid Lycurgi villa grassantibus praebuisset. nam nummos in praesentem usum deum matrem pro fide sua reddituram'

'quid ergo' inquit Eumolpus 'cessamus mimum componere? facite ergo me dominum, si negotiatio placet.' nemo ausus est artem damnare nihil auferentem. itaque ut duraret inter omnes tutum mendacium, in verba Eumolpi sacramentum iuravimus: uri, vinciri, verberari ferroque necari, et quicquid aliud Eumolpus iussisset. tanquam legitimi gladiatores domino corpora animasque religiosissime addicimus. post peractum sacramentum serviliter ficti dominum consalutamus, elatumque ab Eumolpo filium pariter condiscimus, iuvenem ingentis eloquentiae et spei, ideoque de civitate sua miserrimum senem exisse, ne aut clientes sodalesque filii sui aut sepulcrum quotidie caussam lacrimarum cerneret. accessisse huic tristitiae proximum naufragium, quo amplius vicies sestertium amiserit. nec illum iactura moveri, sed destitutum ministerio non

agnoscere dignitatem suam. praeterea habere in Africa trecenties sestertium fundis nominibusque depositum. nam familiam quidem tam magnam per agros Numidiae esse sparsam, ut possit vel Carthaginem capere. secundum hanc formulam imperamus Eumolpo, ut plurimum tussiat, ut sit modo solutioris ... stomachi cibosque omnes palam damnet. loquatur aurum et argentum fundosque mendaces et perpetuam terrarum sterilitatem. sedeat praeterea quotidie ad rationes tabulasque testamenti omnibus *mensibus* renovet. et ne quid scaenae deesset, quotienscunque aliquem nostrum vocare tentasset, alium pro alio vocaret, ut facile appareret dominum etiam eorum meminisse, qui praesentes non essent.

his ita ordinatis, 'quod bene feliciterque eveniret' precati deos viam ingredimur. sed neque Giton sub insolito fasce durabat, et mercennarius Corax, detrectator ministerii, posita frequentius sarcina maledicebat properantibus affirmabatque se aut proiecturum sarcinas aut cum onere fugiturum. 'quid vos' inquit 'iumentum me putatis esse aut lapidariam navem? hominis operas locavi, non caballi. nec minus liber sum quam vos, etiamsi pauperem pater me reliquit'. nec contentus maledictis tollebat subinde altius pedem et strepitu obscoeno simul atque odore viam implebat. ridebat contumaciam Giton et singulos crepitus eius pari clamore prosequebatur

*

'multos nimirum [inquit Eumolpus, o] iuvenes carmen decepit. 118
nam ut quisque versum pedibus instruxit sensumque teneriorem verborum ambitu intexuit, putavit se continuo in Heliconem venisse. sic forensibus ministeriis exercitati frequenter ad carminis tranquillitatem tamquam ad portum feliciorem refugerunt, credentes facilius poema extrui posse, quam controversiam sententiolis vibrantibus pictam. ceterum neque generosior spiritus vanitatem amat, neque concipere aut edere partum mens potest nisi ingenti flumine litterarum inundata. refugiendum est ab omni verborum, ut ita dicam, vilitate et sumendae voces a plebe summotae, ut fiat "odi profanum vulgus et arceo". praeterea curandum est, ne sententiae emineant extra corpus orationis expressae, sed intexto versibus colore niteant. Homerus testis et lyrici Romanusque Virgilius et Horatii curiosa felicitas. ceteri enim aut non viderunt viam, qua iretur ad carmen, aut visam timuerunt calcare. ecce belli civilis ingens opus quisquis attigerit, nisi plenus litteris, sub onere labetur. non enim res gestae versibus comprehendendae sunt, quod longe melius historici faciunt, sed per ambages deorumque ministeria et fabulosum sententiarum tormentum praecipitandus est liber spiritus, ut potius furentis animi vaticinatio appareat quam religiosae orationis

sub testibus fides: tamquam si placet hic impetus, etiam si nondum recepit ultimam manum'

*

119 'orbem iam totum victor Romanus habebat,
qua mare, qua terrae, qua sidus currit utrumque.
nec satiatus erat. gravidis freta pulsa carinis
iam peragebantur; si quis sinus abditus ultra,
si qua foret tellus, quae fulvum mitteret aurum,
hostis erat, fatisque in tristia bella paratis
quaerebantur opes. non vulgo nota placebant
gaudia, non usu plebeio trita voluptas.
aes Ephyreiacum laudabat miles in unda;
quaesitus tellure nitor certaverat ostro;
hinc Numidae accusant, illinc nova vellera Seres,
atque Arabum populus sua despoliaverat arva.
ecce aliae clades et laesae vulnera pacis.
quaeritur in silvis auro fera, et ultimus Hammon
Afrorum excutitur, ne desit belua dente
ad mortes pretiosa; fames premit advena classes,
tigris et aurata gradiens vectatur in aula,
ut bibat humanum populo plaudente cruorem.
heu, pudet effari perituraque prodere fata,
Persarum ritu male pubescentibus annis
subripuere viros exectaque viscera ferro
in venerem fregere; atque ut fuga nobilis aevi
circumscripta mora properantes differat annos,
quaerit se natura nec invenit. omnibus ergo
scorta placent fractique enervi corpore gressus
et laxi crines et tot nova nomina vestis,
quaeque virum quaerunt. ecce Afris eruta terris
citrea mensa, greges servorum ostrumque renidens
ponitur ac maculis imitatur vilibus aurum
quae sensum trahat. hoc sterile ac male nobile lignum
turba sepulta mero circum venit, omniaque orbis
praemia correptis miles vagus essurit armis.
ingeniosa gula est. Siculo scarus aequore mersus
ad mensam vivus perducitur, atque Lucrinis
eruta litoribus vendunt conchylia cenas,
ut renovent per damna famem. iam Phasidos unda
orbata est avibus, mutoque in litore tantum
solae desertis adspirant frondibus aurae.
nec minor in campo furor est, emptique Quirites

ad praedam strepitumque lucri suffragia vertunt.
venalis populus, venalis curia patrum.
est favor in pretio. senibus quoque libera virtus
exciderat, sparsisque opibus conversa potestas,
ipsaque maiestas auro corrupta iacebat.
pellitur a populo victus Cato; tristior ille est,
qui vicit, fascesque pudet rapuisse Catoni.
[namque hoc dedecoris populo morumque ruina]
non homo pulsus erat, sed in uno victa potestas
Romanumque decus. quare tam perdita Roma
ipsa sui merces erat et sine vindice praeda.
praeterea gemino deprensam gurgite plebem
faenoris inluvies ususque exederat aeris.
nulla est certa domus, nullum sine pignore corpus,
sed veluti tabes tacitis concepta medullis
intra membra furens curis latrantibus errat.
arma placent miseris, detritaque commoda luxu
vulneribus reparantur. inops audacia tuta est.
hoc mersam caeno Romam somnoque iacentem
quae poterant artes sana ratione movere,
ni furor et bellum ferroque excita libido?
  tres tulerat Fortuna duces, quos obruit omnes 120
armorum strue diversa feralis Enyo.
Crassum Parthus habet, Libyco iacet aequore Magnus,
Iulius ingratam perfudit sanguine Romam,
et quasi non posset tot tellus ferre sepulcra,
divisit cineres. hos gloria reddit honores.
  est locus exciso penitus demersus hiatu
Parthenopen inter magnaeque Dicarchidos arva,
Cocyti perfusus aqua; nam spiritus, extra
qui furit, effusus funesto spargitur aestu.
non haec autumno tellus viret aut alit herbas
caespite laetus ager, non verno persona cantu
mollia discordi strepitu virgulta locuntur,
sed chaos et nigro squalentia pumice saxa
gaudent ferali circum tumulata cupressu.
has inter sedes Ditis pater extulit ora
bustorum flammis et cana sparsa favilla,
ac tali volucrem Fortunam voce lacessit:
"rerum humanarum divinarumque potestas,
Fors, cui nulla placet nimium secura potestas,
quae nova semper amas et mox possessa relinquis,

ecquid Romano sentis te pondere victam,
nec posse ulterius perituram extollere molem?
ipsa suas vires odit Romana iuventus
et quas struxit opes, male sustinet. aspice late
luxuriam spoliorum et censum in damna furentem.
aedificant auro sedesque ad sidera mittunt,
expelluntur aquae saxis, mare nascitur arvis,
et permutata rerum statione rebellant.
en etiam mea regna petunt. perfossa dehiscit
molibus insanis tellus, iam montibus haustis
antra gemunt, et dum vanos lapis invenit usus,
inferni manes caelum sperare fatentur.
quare age, Fors, muta pacatum in proelia vultum
Romanosque cie ac nostris da funera regnis.
iam pridem nullo perfundimus ora cruore,
nec mea Tisiphone sitientes perluit artus,
ex quo Sullanus bibit ensis et horrida tellus
extulit in lucem nutritas sanguine fruges."

121 haec ubi dicta dedit, dextrae coniungere dextram
conatus rupto tellurem solvit hiatu.
tunc Fortuna levi defudit pectore voces:
"o genitor, cui Cocyti penetralia parent,
si modo vera mihi fas est impune profari,
vota tibi cedent; nec enim minor ira rebellat
pectore in hoc leviorque exurit flamma medullas.
omnia, quae tribui Romanis arcibus, odi
muneribusque meis irascor. destruet istas
idem, qui posuit, moles deus. est mihi cordi
quippe cremare viros et sanguine pascere luxum.
cerno equidem gemina iam stratos morte Philippos
Thessaliaeque rogos et funera gentis Hiberae.
iam fragor armorum trepidantes personat aures.
et Libyae cerno tua, Nile, gementia claustra
Actiacosque sinus et Apollinis arma timentes.
pande, age, terrarum sitientia regna tuarum
atque animas accerse novas. vix navita Porthmeus
sufficiet simulacra virum traducere cumba;
classe opus est. tuque ingenti satiare ruina,
pallida Tisiphone, concisaque vulnera mande:
ad Stygios manes laceratus ducitur orbis."

122 vix dum finierat, cum fulgure rupta corusco
intremuit nubes elisosque abscidit ignes.

subsedit pater umbrarum, gremioque reducto
telluris pavitans fraternos palluit ictus.
continuo clades hominum venturaque damna
auspiciis patuere deum; namque ore cruento
deformis Titan vultum caligine texit:
civiles acies iam tum spirare putares.
parte alia plenos extinxit Cynthia vultus
et lucem sceleri subduxit. rupta tonabant
verticibus lapsis montis iuga, nec vaga passim
flumina per notas ibant morientia ripas.
armorum strepitu caelum furit et tuba Martem
sideribus tremefacta ciet, iamque Aetna voratur
ignibus insolitis et in aethera fulmina mittit.
ecce inter tumulos atque ossa carentia bustis
umbrarum facies diro stridore minantur.
fax stellis comitata novis incendia ducit,
sanguineoque recens descendit Iuppiter imbre.
haec ostenta brevi solvit deus. exsuit omnes
quippe moras Caesar, vindictaeque actus amore
Gallica proiecit, civilia sustulit arma.
   Alpibus aeriis, ubi Graio nomine pulsae
descendunt rupes et se patiuntur adiri,
est locus Herculeis aris sacer: hunc nive dura
claudit hiems canoque ad sidera vertice tollit.
caelum illinc cecidisse putes: non solis adulti
mansuescit radiis, non verni temporis aura,
sed glacie concreta rigens hiemisque pruinis
totum ferre potest umeris minitantibus orbem.
haec ubi calcavit Caesar iuga milite laeto
optavitque locum, summo de vertice montis
Hesperiae campos late prospexit et ambas
intentans cum voce manus ad sidera dixit:
"Iuppiter omnipotens, et tu, Saturnia Tellus,
armis laeta meis olimque onerata triumphis,
testor, ad has acies invitum accersere Martem,
invitas me ferre manus. sed vulnere cogor,
pulsus ab urbe mea, dum Rhenum sanguine tinguo,
dum Gallos iterum Capitolia nostra petentes
Alpibus excludo, vincendo certior exul.
sanguine Germano sexagintaque triumphis
esse nocens coepi. quamquam quos gloria terret,
aut qui sunt qui bella vetent? mercedibus emptae

ac viles operae, quorum est mea Roma noverca.
at reor, haud impune, nec hanc sine vindice dextram
vinciet ignavus. victores ite furentes,
ite mei comites, et causam dicite ferro.
namque omnis unum crimen vocat, omnibus una
impendet clades. reddenda est gratia vobis,
non solus vici. quare, quia poena tropaeis
imminet et sordes meruit victoria nostra,
iudice Fortuna cadat alea. sumite bellum
et temptate manus. certe mea causa peracta est:
inter tot fortes armatus nescio vinci."
  haec ubi personuit, de caelo Delphicus ales
omina laeta dedit pepulitque meatibus auras.
nec non horrendi nemoris de parte sinistra
insolitae voces flamma sonuere sequenti.
ipse nitor Phoebi vulgato laetior orbe
crevit et aurato praecinxit fulgure vultus.
123 fortior ominibus movit Mavortia signa
Caesar et insolitos gressu prior occupat ausus.
prima quidem glacies et cana vincta ruina
non pugnavit humus mitique horrore quievit.
sed postquam turmae nimbos fregere ligatos
et pavidus quadrupes undarum vincula rupit,
incaluere nives. mox flumina montibus altis
undabant modo nata, sed haec quoque — iussa putares —
stabant, et vincta fluctus stupuere ruina,
et paulo ante lues iam concidenda iacebat.
tum vero male fida prius vestigia lusit
decepitque pedes; pariter turmaeque virique
armaque congesta strue deplorata iacebant.
ecce etiam rigido concussae flamine nubes
exonerabantur, nec rupto turbine venti
derant aut tumida confractum grandine caelum.
ipsae iam nubes ruptae super arma cadebant,
et concreta gelu ponti velut unda ruebat.
victa erat ingenti tellus nive victaque caeli
sidera, victa suis haerentia flumina ripis;
nondum Caesar erat, sed magnam nixus in hastam
horrida securis frangebat gressibus arva,
qualis Caucasea decurrens arduus arce
Amphitryoniades, aut torvo Iuppiter ore,
cum se verticibus magni demisit Olympi

et periturorum disiecit tela Gigantum.
dum Caesar tumidas iratus deprimit arces,
interea volucer motis conterrita pinnis
Fama volat summique petit iuga celsa Palati
atque hoc Romano tonitru ferit omnia signa:
iam classes fluitare mari totasque per Alpes
fervere Germano perfusas sanguine turmas.
arma, cruor, caedes, incendia totaque bella
ante oculos volitant. ergo pulsata tumultu
pectora perque duas scinduntur territa causas.
huic fuga per terras, illi magis unda probatur
et patria pontus iam tutior. est magis arma
qui temptare velit fatisque iubentibus uti.
quantum quisque timet, tantum fugit. ocior ipse
hos inter motus populus, miserabile visu,
quo mens icta iubet, deserta ducitur urbe.
gaudet Roma fuga, debellatique Quirites
rumoris sonitu maerentia tecta relinquunt.
ille manu pavida natos tenet, ille penates
occultat gremio deploratumque relinquit
limen et absentem votis interficit hostem.
sunt qui coniugibus maerentia pectora iungant,
grandaevosque patres onerisque ignara iuventus.
id pro quo metuit, tantum trahit. omnia secum
hic vehit imprudens praedamque in proelia ducit.
ac velut ex alto cum magnus inhorruit auster
et pulsas evertit aquas, non arma ministris,
non regumen prodest, ligat alter pondera pinus,
alter tuta sinu tranquillaque litora quaerit:
hic dat vela fugae fortunaeque omnia credit.
quid tam parva queror? gemino cum consule Magnus,
ille tremor Ponti saevique repertor Hydaspis
et piratarum scopulus, modo quem ter ovantem
Iuppiter horruerat, quem fracto gurgite Pontus
et veneratus erat summissa Bosporos unda,
pro pudor, imperii deserto nomine fugit,
ut Fortuna levis Magni quoque terga videret.
ergo tanta lues divom quoque numina vicit, 124
consensitque fugae caeli timor. ecce per orbem
mitis turba deum terras exosa furentis
deserit atque hominum damnatum avertitur agmen.
Pax prima ante alias niveos pulsata lacertos

abscondit galea victum caput atque relicto
orbe fugax Ditis petit implacabile regnum.
huic comes it summissa Fides et crine soluto
Iustitia ac maerens lacera Concordia palla.
at contra, sedes Erebi qua rupta dehiscit,
emergit late Ditis chorus, horrida Erinys
et Bellona minax facibusque armata Megaera
Letumque Insidiaeque et lurida Mortis imago.
quas inter Furor, abruptis ceu liber habenis,
sanguineum late tollit caput oraque mille
vulneribus confossa cruenta casside velat.
haeret detritus laevae Mavortius umbo
innumerabilibus telis gravis, atque flagranti
stipite dextra minax terris incendia portat.
  sentit terra deos mutataque sidera pondus
quaesivere suum; namque omnis regia caeli
in partis diducta ruit. primumque Dione
Caesaris acta sui ducit, comes additur illi
Pallas et ingentem quatiens Mavortius hastam.
Magnum cum Phoebo soror et Cyllenia proles
excipit ac totis similis Tirynthius actis.
  intremuere tubae ac scisso Discordia crine
extulit ad superos Stygium caput. huius in ore
concretus sanguis, contusaque lumina flebant:
stabant aerati scabra rubigine dentes,
tabo lingua fluens, obsessa draconibus ora,
atque inter torto laceratam pectore vestem
sanguineam tremula quatiebat lampada dextra.
haec ut Cocyti tenebras et Tartara liquit,
alta petit gradiens iuga nobilis Appennini,
unde omnes terras atque omnia litora posset
aspicere ac toto fluitantes orbe catervas,
atque has erumpit furibundo pectore voces:
"sumite nunc gentes accensis mentibus arma,
sumite et in medias immittite lampadas urbes.
vincetur, quicumque latet; non femina cesset,
non puer aut aevo iam desolata senectus;
ipsa tremat tellus lacerataque tecta rebellent.
tu legem, Marcelle, tene. tu concute plebem,
Curio. tu fortem ne supprime, Lentule, Martem.
quid porro tu, dive, tuis cunctaris in armis,
non frangis portas, non muris oppida solvis

thesaurosque rapis? nescis tu, Magne, tueri
Romanas arces? Epidamni moenia quaere
Thessalicosque sinus humano sanguine tingue.”
factum est in terris, quicquid Discordia iussit’

*

cum haec Eumolpos ingenti volubilitate verborum effudisset, tandem Crotona intravimus. ubi quidem parvo deversorio refecti, postero die amplioris fortunae domum quaerentes incidimus in turbam heredipetarum sciscitantium, quod genus hominum aut unde veniremus. ex praescripto ergo consilii communis exaggerata verborum volubilitate, unde aut qui essemus, haud dubie credentibus indicavimus. qui statim opes suas summo cum certamine in Eumolpum congesserunt

certatim omnes heredipetae muneribus gratiam Eumolpi sollicitant

*

dum haec magno tempore Crotone aguntur] et Eumolpus feli- 125
citate plenus prioris fortunae esset oblitus statum adeo, ut suis iactaret, neminem gratiae suae ibi posse resistere impuneque suos, si quid deliquissent in ea urbe, beneficio amicorum laturos. ceterum ego, etsi quotidie magis magisque superfluentibus bonis saginatum corpus impleveram putabamque a custodia mei removisse vultum Fortunam, tamen saepius tam consuetudinem meam cogitabam quam caussam, et ‘quid’ aiebam ‘si callidus captator exploratorem in Africam miserit mendaciumque deprehenderit nostrum? quid, si etiam mercennarius [Eumolpi] praesenti felicitate lassus indicium ad amicos detulerit totamque fallaciam invidiosa proditione detexerit? nempe rursus fugiendum erit et tandem expugnata paupertas nova mendicitate revocanda. dii deaeque, quam male est extra legem viventibus: quicquid meruerunt, semper expectant’

*

‘quia nosti venerem tuam, superbiam captas vendisque am- 126
plexus, non commodas. quo enim spectant flexae pectine comae, quo facies medicamine attrita et oculorum quoque mollis petulantia, quo incessus scite compositus et ne vestigia quidem pedum extra mensuram aberrantia, nisi quod formam prostituis, ut vendas? vides me: nec auguria novi nec mathematicorum caelum curare soleo, ex vultibus tamen hominum mores colligo, et cum spatiantem vidi, quid cogitet scio. sive ergo nobis vendis quod peto, mercator paratus est, sive quod humanius est, commodas, effice ut beneficium debeamus. nam quod servum te et humilem fateris, accendis desi-

abscondit galea victum caput atque reli
orbe fugax Ditis petit implacabile regnu
huic comes it summissa Fides et crine
Iustitia ac maerens lacera Concordia p
at contra, sedes Erebi qua rupta dehis
emergit late Ditis chorus, horrida Erin
et Bellona minax facibusque armata M
Letumque Insidiaeque et lurida Mortis
quas inter Furor, abruptis ceu liber
sanguineum late tollit caput oraque m
vulneribus confossa cruenta casside v
haeret detritus laevae Mavortius umb
innumerabilibus telis gravis, atque fl
stipite dextra minax terris incendia p
  sentit terra deos mutataque sider
quaesivere suum; namque omnis re
in partis diducta ruit. primumque D
Caesaris acta sui ducit, comes addi
Pallas et ingentem quatiens Mavorti
Magnum cum Phoebo soror et Cyll
excipit ac totis similis Tirynthius a
  intremuere tubae ac scisso Disc
extulit ad superos Stygium ... it.
concretus sanguis, contusaque lum
stabant aerati scabra rubigine dent
tabo lingua fluens, obsessa dracon
atque inter torto laceratam pector
sanguineam tremula quatiebat lamp
haec ut Cocyti tenebras et Tartara
alta petit gradiens iuga nobilis App
unde omnes terras atque omnia lit
aspicere ac toto fluitantes orbe cat
atque has erumpit furibundo pecto
"sumite nunc gentes accensis menti
sumite et in medias immittite lampa
vincetur, quicumque latet; non femi
non puer aut aevo iam desolata sen
ipsa tremat tellus lacerataque tecta
tu legem, Marcelle, tene. tu concut
Curio. tu fortem ne supprime, Len
quid porro tu, dive, tuis cunctaris
non frangis portas, non muris opp

.' 'immo' inquam ego 'per formam ominem peregrinum inter cultores ad- n, si te adorari permiseris. ac ne me noris gratis accedere, dono tibi fratrem ia 'donas mihi eum, sine quo non potes ndes, quem sic tu amas, quemadmodum um diceret, tanta gratia conciliabat vocem nus pertemptatum mulcebat aera, ut puta- renum concordiam. itaque miranti, et toto o quid relucente, libuit deae nomen quae- ixit tibi ancilla mea Circen me vocari? non nies, nec mea mater, dum placet, labentis habebo tamen quod caelo imputem, si nos o iam nescio quid tacitis cogitationibus deus lyaenon Circe amat: semper inter haec no- . sume ergo amplexum, si placet. neque em extimescas: longe ab hoc loco frater est.' itumque me bracbiis mollioribus pluma de- amine indutam:

idit de vertice flores
um se concesso iunxit amori
o concepit pectore flammas:
violaeque et molle cyperon,
idi riserunt lilia prato:
enerem molles clamavit in herbas,
dies secreto favit amori.

compositi mille osculis lusimus, quaerentes

*

t 'nunquid te osculum meum offendit? nun- 128
macer? nunquid alarum negligens sudor? aut unquid Gitona times?' perfusus ego rubore uid habueram virium, perdidi, totoque corpore ' inquam 'regina, noli suggillare miserias. ve- n'

*

d verum: nunquid indecens sum? nunquid in- h aliquo naturali vitio formam meam excaeco? nam tuam. nescio quid peccavimus.' rapuit , et postquam omnes vultus tentavit, quos fingere, excussit vexatam solo vestem ntravit. ego contra damnatus et quasi

derium aestuantis. quaedam enim feminae sordibus calent, nec libidinem concitant nisi aut servos viderint aut statores altius cinctos. harena alias accendit aut perfusus pulvere mulio aut histrio scaenae ostentatione traductus. ex hac nota domina est mea: usque ab orchestra XIIII transilit et in extrema plebe quaerit quod diligat.'

itaque oratione blandissima plenus 'rogo' inquam 'numquid illa, quae me amat, tu es?' multum risit ancilla post tam frigidum schema et 'nolo' inquit 'tibi tam valde placeas. ego adhuc servo nunquam succubui, nec hoc dii sinant, ut amplexus meos in crucem mittam. viderint matronae, quae flagellorum vestigia osculantur; ego etiamsi ancilla sum, nunquam tamen nisi in equestribus sedeo.' mirari equidem tam discordem libidinem coepi atque inter monstra numerare, quod ancilla haberet matronae superbiam et matrona ancillae humilitatem.

procedentibus deinde longius iocis rogavi ancillam, ut in platanona perduceret dominam. placuit puellae consilium. itaque collegit altius tunicam flexitque se in eum daphnona, qui ambulationi haerebat. nec diu morata dominam producit e latebris laterique meo applicat mulierem omnibus simulacris emendatiorem. nulla vox est quae formam eius possit comprehendere, nam quicquid dixero, minus erit. crines ingenio suo flexi per totos se umeros effuderant, frons minima et quae radices capillorum retro flexerat, supercilia usque ad malarum scripturam currentia et rursus confinio luminum paene permixta, oculi clariores stellis extra lunam fulgentibus, nares paululum inflexae et osculum quale Praxiteles habere Dianam credidit. iam mentum, iam cervix, iam manus, iam pedum candor intra auri gracile vinculum positus: Parium marmor extinxerat. itaque tunc primum Dorida vetus amator contempsi

*

quid factum est, quod tu proiectis, Iuppiter, armis
  inter caelicolas fabula muta taces?
nunc erat a torva summittere cornua fronte,
  nunc pluma canos dissimulare tuos.
haec vera est Danae. tempta modo tangere corpus,
  iam tua flammifero membra calore fluent

*

127 delectata illa risit tam blandum, ut videretur mihi plenum os extra nubem luna proferre. mox digitis gubernantibus vocem 'si non fastidis' inquit 'feminam ornatam et hoc primum anno virum expertam, concilio tibi, o iuvenis, sororem. habes tu quidem et fratrem, neque enim me piguit inquirere; sed quid prohibet et sororem adoptare? eodem gradu venio. tu tantum dignare et meum oscu-

lum, cum libuerit, adgnoscere.’ ‘immo’ inquam ego ‘per formam tuam te rogo, ne fastidias hominem peregrinum inter cultores admittere. invenies religiosum, si te adorari permiseris. ac ne me iudices ad hoc templum Amoris gratis accedere, dono tibi fratrem meum.’ ‘quidni?’ inquit illa ‘donas mihi eum, sine quo non potes vivere, ex cuius osculo pendes, quem sic tu amas, quemadmodum ego te volo?’ haec ipsa cum diceret, tanta gratia conciliabat vocem loquentis, tam dulcis sonus pertemptatum mulcebat aera, ut putares inter auras canere Sirenum concordiam. itaque miranti, et toto mihi caelo clarius nescio quid relucente, libuit deae nomen quaerere. ‘ita’ inquit ‘non dixit tibi ancilla mea Circen me vocari? non sum quidem Solis progenies, nec mea mater, dum placet, labentis mundi cursum detinuit. habebo tamen quod caelo imputem, si nos fata coniunxerint. immo iam nescio quid tacitis cogitationibus deus agit. nec sine causa Polyaenon Circe amat: semper inter haec nomina magna fax surgit. sume ergo amplexum, si placet. neque est quod curiosum aliquem extimescas: longe ab hoc loco frater est.’ dixit haec Circe, implicitumque me brachiis mollioribus pluma deduxit in terram vario gramine indutam:

Idaeo quales fudit de vertice flores
terra parens, cum se concesso iunxit amori
Iuppiter et toto concepit pectore flammas:
emicuere rosae violaeque et molle cyperon,
albaque de viridi riserunt lilia prato:
talis humus Venerem molles clamavit in herbas,
candidiorque dies secreto favit amori.

in hoc gramine pariter compositi mille osculis lusimus, quaerentes voluptatem robustam

*

‘quid est’ inquit ‘nunquid te osculum meum offendit? nun- 128
quid spiritus ieiunio macer? nunquid alarum negligens sudor? aut si haec non sunt, nunquid Gitona times?’ perfusus ego rubore manifesto etiam si quid habueram virium, perdidi, totoque corpore veluti laxato ‘quaeso’ inquam ‘regina, noli suggillare miserias. veneficio contactus sum’

*

‘dic, Chrysis, sed verum: nunquid indecens sum? nunquid incompta? nunquid ab aliquo naturali vitio formam meam excaeco? noli decipere dominam tuam. nescio quid peccavimus.’ rapuit deinde tacenti speculum, et postquam omnes vultus tentavit, quos solet inter amantes risus fingere, excussit vexatam solo vestem raptimque aedem Veneris intravit. ego contra damnatus et quasi

quodam visu in horrorem perductus interrogare animum meum coepi, an vera voluptate fraudatus essem:

nocte soporifera veluti cum somnia ludunt
errantes oculos effossaque protulit aurum
in lucem tellus: versat manus improba furtum
[thesaurosque rapit, sudor quoque perluit ora]
et mentem timor altus habet, ne forte gravatum
excutiat gremium secreti conscius auri:
mox ubi fugerunt elusam gaudia mentem
veraque forma redit, animus, quod perdidit, optat
atque in praeterita se totus imagine versat

*

‘itaque hoc nomine tibi gratias ago, quod me Socratica fide diligis. non tam intactus Alcibiades in praeceptoris sui lecto iacuit’

*

129 ‘crede mihi, frater, non intelligo me virum esse, non sentio. funerata est illa pars corporis, qua quondam Achilles eram’

*

veritus puer, ne in secreto deprehensus daret sermonibus locum, proripuit se et in partem aedium interiorem fugit

*

cubiculum autem meum Chrysis intravit codicillosque mihi dominae suae reddidit, in quibus haec erant scripta: ‘Circe Polyaeno salutem. si libidinosa essem, quererer decepta; nunc etiam languori tuo gratias ago. in umbra voluptatis diutius lusi. quid tamen agas, quaero, et an tuis pedibus perveneris domum; negant enim medici sine nervis homines ambulare posse. narrabo tibi, adulescens, paralysin cave. numquam ego aegrum tam magno periculo vidi; medius fidius iam peristi. quod si idem frigus genua manusque temptaverit tuas, licet ad tubicines mittas. quid ergo est? etiamsi gravem iniuriam accepi, homini tamen misero non invideo medicinam. si vis sanus esse, Gitonem roga. recipies, inquam, nervos tuos, si triduo sine fratre dormieris. nam quod ad me adtinet, non timeo, ne quis inveniatur cui minus placeam. nec speculum mihi nec fama mentitur. vale, si potes.’

ut intellexit Chrysis perlegisse me totum convitium, ‘solent’ inquit ‘haec fieri, et praecipue in hac civitate, in qua mulieres etiam lunam deducunt’

*

‘itaque huius quoque rei cura agetur. rescribe modo blandius dominae animumque eius candida humanitate restitue. verum enim

fatendum est: ex qua hora iniuriam accepit, apud se non est.' li-
benter quidem parui ancillae verbaque codicillis talia imposui: 'Po- 130
lyaenos Circae salutem. fateor me, domina, saepe peccasse; nam
et homo sum et adhuc iuvenis. numquam tamen ante hunc diem
usque ad mortem deliqui. habes, inquam, confitentem reum: quic-
quid iusseris, merui. proditionem feci, hominem occidi, templum
violavi: in haec facinora quaere supplicium. sive occidere placet,
ferro meo venio, sive verberibus contenta es, curro nudus ad domi-
nam. illud unum memento, non me sed instrumenta peccasse.
paratus miles arma non habui. quis hoc turbaverit, nescio. forsi-
tan animus antecessit corporis moram, forsitan dum omnia concu-
pisco, voluptatem tempore consumpsi. non invenio, quod feci. pa-
ralysin tamen cavere iubes: tamquam etiam maior fieri possit, quae
abstulit mihi, per quod etiam te habere potui. summa tamen excusa-
tionis meae haec est: placebo tibi, si me culpam emendare permiseris'

*

dimissa cum eiusmodi pollicitatione Chryside curavi diligentius
noxiosissimum corpus, balneoque praeterito modica unctione usus,
mox cibis validioribus pastus, id est bulbis cochlearumque sine iure
cervicibus, hausi parcius merum. hinc ante somnum levissima am-
bulatione compositus sine Gitone cubiculum intravi. tanta erat pla-
candi cura, ut timerem ne latus meum frater convelleret. postero 131
die, cum sine offensa corporis animique consurrexissem, in eundem
platanona descendi, etiamsi locum inauspicatum timebam, coepi-
que inter arbores ducem itineris expectare Chrysidem. nec diu spa-
tiatus consederam, ubi hesterno die fueram, cum illa intervenit co-
mitem aniculam trahens. atque ut me consalutavit, 'quid est' in-
quit 'fastose, ecquid bonam mentem habere coepisti?'

illa de sinu licium protulit varii coloris filis intortum cervicemque vinxit meam. mox turbatum sputo pulverem medio sustulit digito frontemque repugnantis signavit

hoc peracto carmine ter me iussit expuere terque lapillos conicere in sinum, quos ipsa praecantatos purpura involverat, admotisque manibus tentare coepit inguinum vires. dicto citius nervi paruerunt imperio manusque aniculae ingenti motu repleverunt. at illa gaudio exultans 'vides' inquit 'Chrysis mea, vides, quod aliis leporem excitavi?'

*

nobilis aestivas platanus diffuderat umbras
et baccis redimita Daphne tremulaeque cupressus

ecquid Romano sentis te pondere victam,
nec posse ulterius perituram extollere molem?
ipsa suas vires odit Romana iuventus
et quas struxit opes, male sustinet. aspice late
luxuriam spoliorum et censum in damna furentem.
aedificant auro sedesque ad sidera mittunt,
expelluntur aquae saxis, mare nascitur arvis,
et permutata rerum statione rebellant.
en etiam mea regna petunt. perfossa dehiscit
molibus insanis tellus, iam montibus haustis
antra gemunt, et dum vanos lapis invenit usus,
inferni manes caelum sperare fatentur.
quare age, Fors, muta pacatum in proelia vultum
Romanosque cie ac nostris da funera regnis.
iam pridem nullo perfundimus ora cruore,
nec mea Tisiphone sitientes perluit artus,
ex quo Sullanus bibit ensis et horrida tellus
extulit in lucem nutritas sanguine fruges."

121 haec ubi dicta dedit, dextrae coniungere dextram
conatus rupto tellurem solvit hiatu.
tunc Fortuna levi defudit pectore voces:
"o genitor, cui Cocyti penetralia parent,
si modo vera mihi fas est impune profari,
vota tibi cedent; nec enim minor ira rebellat
pectore in hoc leviorque exurit flamma medullas.
omnia, quae tribui Romanis arcibus, odi
muneribusque meis irascor. destruet istas
idem, qui posuit, moles deus. est mihi cordi
quippe cremare viros et sanguine pascere luxum.
cerno equidem gemina iam stratos morte Philippos
Thessaliaeque rogos et funera gentis Hiberae.
iam fragor armorum trepidantes personat aures.
et Libyae cerno tua, Nile, gementia claustra
Actiacosque sinus et Apollinis arma timentes.
pande, age, terrarum sitientia regna tuarum
atque animas accerse novas. vix navita Porthmeus
sufficiet simulacra virum traducere cumba;
classe opus est. tuque ingenti satiare ruina,
pallida Tisiphone, concisaque vulnera mande:
ad Stygios manes laceratus ducitur orbis."

122 vix dum finierat, cum fulgure rupta corusco
intremuit nubes elisosque abscidit ignes.

subsedit pater umbrarum, gremioque reducto
telluris pavitans fraternos palluit ictus.
continuo clades hominum venturaque damna
auspiciis patuere deum; namque ore cruento
deformis Titan vultum caligine texit:
civiles acies iam tum spirare putares.
parte alia plenos extinxit Cynthia vultus
et lucem sceleri subduxit. rupta tonabant
verticibus lapsis montis iuga, nec vaga passim
flumina per notas ibant morientia ripas.
armorum strepitu caelum furit et tuba Martem
sideribus tremefacta ciet, iamque Aetna voratur
ignibus insolitis et in aethera fulmina mittit.
ecce inter tumulos atque ossa carentia bustis
umbrarum facies diro stridore minantur.
fax stellis comitata novis incendia ducit,
sanguineoque recens descendit Iuppiter imbre.
haec ostenta brevi solvit deus. exsuit omnes
quippe moras Caesar, vindictaeque actus amore
Gallica proiecit, civilia sustulit arma.
Alpibus aeriis, ubi Graio nomine pulsae
descendunt rupes et se patiuntur adiri,
est locus Herculeis aris sacer: hunc nive dura
claudit hiems canoque ad sidera vertice tollit.
caelum illinc cecidisse putes: non solis adulti
mansuescit radiis, non verni temporis aura,
sed glacie concreta rigens hiemisque pruinis
totum ferre potest umeris minitantibus orbem.
haec ubi calcavit Caesar iuga milite laeto
optavitque locum, summo de vertice montis
Hesperiae campos late prospexit et ambas
intentans cum voce manus ad sidera dixit:
"Iuppiter omnipotens, et tu, Saturnia Tellus,
armis laeta meis olimque onerata triumphis,
testor, ad has acies invitum accersere Martem,
invitas me ferre manus. sed vulnere cogor,
pulsus ab urbe mea, dum Rhenum sanguine tinguo,
dum Gallos iterum Capitolia nostra petentes
Alpibus excludo, vincendo certior exul.
sanguine Germano sexagintaque triumphis
esse nocens coepi. quamquam quos gloria terret,
aut qui sunt qui bella vetent? mercedibus emptae

ac viles operae, quorum est mea Roma noverca.
at reor, haud impune, nec hanc sine vindice dextram
vinciet ignavus. victores ite furentes,
ite mei comites, et causam dicite ferro.
namque omnis unum crimen vocat, omnibus una
impendet clades. reddenda est gratia vobis,
non solus vici. quare, quia poena tropaeis
imminet et sordes meruit victoria nostra,
iudice Fortuna cadat alea. sumite bellum
et temptate manus. certe mea causa peracta est:
inter tot fortes armatus nescio vinci."

haec ubi personuit, de caelo Delphicus ales
omina laeta dedit pepulitque meatibus auras.
nec non horrendi nemoris de parte sinistra
insolitae voces flamma sonuere sequenti.
ipse nitor Phoebi vulgato laetior orbe
crevit et aurato praecinxit fulgure vultus.
123 fortior ominibus movit Mavortia signa
Caesar et insolitos gressu prior occupat ausus.
prima quidem glacies et cana vincta ruina
non pugnavit humus mitique horrore quievit.
sed postquam turmae nimbos fregere ligatos
et pavidus quadrupes undarum vincula rupit,
incaluere nives. mox flumina montibus altis
undabant modo nata, sed haec quoque — iussa putares —
stabant, et vincta fluctus stupuere ruina,
et paulo ante lues iam concidenda iacebat.
tum vero male fida prius vestigia lusit
decepitque pedes; pariter turmaeque virique
armaque congesta strue deplorata iacebant.
ecce etiam rigido concussae flamine nubes
exonerabantur, nec rupto turbine venti
derant aut tumida confractum grandine caelum.
ipsae iam nubes ruptae super arma cadebant,
et concreta gelu ponti velut unda ruebat.
victa erat ingenti tellus nive victaque caeli
sidera, victa suis haerentia flumina ripis;
nondum Caesar erat, sed magnam nixus in hastam
horrida securis frangebat gressibus arva,
qualis Caucasea decurrens arduus arce
Amphitryoniades, aut torvo Iuppiter ore,
cum se verticibus magni demisit Olympi

et periturorum disiecit tela Gigantum.
dum Caesar tumidas iratus deprimit arces,
interea volucer motis conterrita pinnis
Fama volat summique petit iuga celsa Palati
atque hoc Romano tonitru ferit omnia signa:
iam classes fluitare mari totasque per Alpes
fervere Germano perfusas sanguine turmas.
arma, cruor, caedes, incendia totaque bella
ante oculos volitant. ergo pulsata tumultu
pectora perque duas scinduntur territa causas.
huic fuga per terras, illi magis unda probatur
et patria pontus iam tutior. est magis arma
qui temptare velit fatisque iubentibus uti.
quantum quisque timet, tantum fugit. ocior ipse
hos inter motus populus, miserabile visu,
quo mens icta iubet, deserta ducitur urbe.
gaudet Roma fuga, debellatique Quirites
rumoris sonitu maerentia tecta relinquunt.
ille manu pavida natos tenet, ille penates
occultat gremio deploratumque relinquit
limen et absentem votis interficit hostem.
sunt qui coniugibus maerentia pectora iungant,
grandaevosque patres onerisque ignara iuventus.
id pro quo metuit, tantum trahit. omnia secum
hic vehit imprudens praedamque in proelia ducit.
ac velut ex alto cum magnus inhorruit auster
et pulsas evertit aquas, non arma ministris,
non regumen prodest, ligat alter pondera pinus,
alter tuta sinu tranquillaque litora quaerit:
hic dat vela fugae fortunaeque omnia credit.
quid tam parva queror? gemino cum consule Magnus,
ille tremor Ponti saevique repertor Hydaspis
et piratarum scopulus, modo quem ter ovantem
Iuppiter horruerat, quem fracto gurgite Pontus
et veneratus erat summissa Bosporos unda,
pro pudor, imperii deserto nomine fugit,
ut Fortuna levis Magni quoque terga videret.
ergo tanta lues divom quoque numina vicit, 124
consensitque fugae caeli timor. ecce per orbem
mitis turba deum terras exosa furentis
deserit atque hominum damnatum avertitur agmen.
Pax prima ante alias niveos pulsata lacertos

abscondit galea victum caput atque relicto
orbe fugax Ditis petit implacabile regnum.
huic comes it summissa Fides et crine soluto
Iustitia ac maerens lacera Concordia palla.
at contra, sedes Erebi qua rupta dehiscit,
emergit late Ditis chorus, horrida Erinys
et Bellona minax facibusque armata Megaera
Letumque Insidiaeque et lurida Mortis imago.
quas inter Furor, abruptis ceu liber habenis,
sanguineum late tollit caput oraque mille
vulneribus confossa cruenta casside velat.
haeret detritus laevae Mavortius umbo
innumerabilibus telis gravis, atque flagranti
stipite dextra minax terris incendia portat.
  sentit terra deos mutataque sidera pondus
quaesivere suum; namque omnis regia caeli
in partis diducta ruit. primumque Dione
Caesaris acta sui ducit, comes additur illi
Pallas et ingentem quatiens Mavortius hastam.
Magnum cum Phoebo soror et Cyllenia proles
excipit ac totis similis Tirynthius actis.
  intremuere tubae ac scisso Discordia crine
extulit ad superos Stygium caput. huius in ore
concretus sanguis, contusaque lumina flebant:
stabant aerati scabra rubigine dentes,
tabo lingua fluens, obsessa draconibus ora,
atque inter torto laceratam pectore vestem
sanguineam tremula quatiebat lampada dextra.
haec ut Cocyti tenebras et Tartara liquit,
alta petit gradiens iuga nobilis Appennini,
unde omnes terras atque omnia litora posset
aspicere ac toto fluitantes orbe catervas,
atque has erumpit furibundo pectore voces:
"sumite nunc gentes accensis mentibus arma,
sumite et in medias immittite lampadas urbes.
vincetur, quicumque latet; non femina cesset,
non puer aut aevo iam desolata senectus;
ipsa tremat tellus lacerataque tecta rebellent.
tu legem, Marcelle, tene. tu concute plebem,
Curio. tu fortem ne supprime, Lentule, Martem.
quid porro tu, dive, tuis cunctaris in armis,
non frangis portas, non muris oppida solvis

thesaurosque rapis? nescis tu, Magne, tueri
Romanas arces? Epidamni moenia quaere
Thessalicosque sinus humano sanguine tingue."
factum est in terris, quicquid Discordia iussit'

*

cum haec Eumolpos ingenti volubilitate verborum effudisset, tandem Crotona intravimus. ubi quidem parvo deversorio refecti, postero die amplioris fortunae domum quaerentes incidimus in turbam heredipetarum sciscitantium, quod genus hominum aut unde veniremus. ex praescripto ergo consilii communis exaggerata verborum volubilitate, unde aut qui essemus, haud dubie credentibus indicavimus. qui statim opes suas summo cum certamine in Eumolpum congesserunt

certatim omnes heredipetae muneribus gratiam Eumolpi sollicitant

*

dum haec magno tempore Crotone aguntur] et Eumolpus feli- 125
citate plenus prioris fortunae esset oblitus statum adeo, ut suis iactaret, neminem gratiae suae ibi posse resistere impuneque suos, si quid deliquissent in ea urbe, beneficio amicorum laturos. ceterum ego, etsi quotidie magis magisque superfluentibus bonis saginatum corpus impleveram putabamque a custodia mei removisse vultum Fortunam, tamen saepius tam consuetudinem meam cogitabam quam caussam, et 'quid' aiebam 'si callidus captator exploratorem in Africam miserit mendaciumque deprehenderit nostrum? quid, si etiam mercennarius [Eumolpi] praesenti felicitate lassus indicium ad amicos detulerit totamque fallaciam invidiosa proditione detexerit? nempe rursus fugiendum erit et tandem expugnata paupertas nova mendicitate revocanda. dii deaeque, quam male est extra legem viventibus: quicquid meruerunt, semper expectant'

*

'quia nosti venerem tuam, superbiam captas vendisque am- 126
plexus, non commodas. quo enim spectant flexae pectine comae, quo facies medicamine attrita et oculorum quoque mollis petulantia, quo incessus scite compositus et ne vestigia quidem pedum extra mensuram aberrantia, nisi quod formam prostituis, ut vendas? vides me: nec auguria novi nec mathematicorum caelum curare soleo, ex vultibus tamen hominum mores colligo, et cum spatiantem vidi, quid cogitet scio. sive ergo nobis vendis quod peto, mercator paratus est, sive quod humanius est, commodas, effice ut beneficium debeamus. nam quod servum te et humilem fateris, accendis desi-

derium aestuantis. quaedam enim feminae sordibus calent, nec libidinem concitant nisi aut servos viderint aut statores altius cinctos. harena alias accendit aut perfusus pulvere mulio aut histrio scaenae ostentatione traductus. ex hac nota domina est mea: usque ab orchestra XIIII transilit et in extrema plebe quaerit quod diligat.'

itaque oratione blandissima plenus 'rogo' inquam 'numquid illa, quae me amat, tu es?' multum risit ancilla post tam frigidum schema et 'nolo' inquit 'tibi tam valde placeas. ego adhuc servo nunquam succubui, nec hoc dii sinant, ut amplexus meos in crucem mittam. viderint matronae, quae flagellorum vestigia osculantur; ego etiamsi ancilla sum, nunquam tamen nisi in equestribus sedeo.' mirari equidem tam discordem libidinem coepi atque inter monstra numerare, quod ancilla haberet matronae superbiam et matrona ancillae humilitatem.

procedentibus deinde longius iocis rogavi ancillam, ut in platanona perduceret dominam. placuit puellae consilium. itaque collegit altius tunicam flexitque se in eum daphnona, qui ambulationi haerebat. nec diu morata dominam producit e latebris laterique meo applicat mulierem omnibus simulacris emendatiorem. nulla vox est quae formam eius possit comprehendere, nam quicquid dixero, minus erit. crines ingenio suo flexi per totos se umeros effuderant, frons minima et quae radices capillorum retro flexerat, supercilia usque ad malarum scripturam currentia et rursus confinio luminum paene permixta, oculi clariores stellis extra lunam fulgentibus, nares paululum inflexae et osculum quale Praxiteles habere Dianam credidit. iam mentum, iam cervix, iam manus, iam pedum candor intra auri gracile vinculum positus: Parium marmor extinxerat. itaque tunc primum Dorida vetus amator contempsi

*

quid factum est, quod tu proiectis, Iuppiter, armis
  inter caelicolas fabula muta taces?
nunc erat a torva summittere cornua fronte,
  nunc pluma canos dissimulare tuos.
haec vera est Danae. tempta modo tangere corpus,
  iam tua flammifero membra calore fluent

*

127 delectata illa risit tam blandum, ut videretur mihi plenum os extra nubem luna proferre. mox digitis gubernantibus vocem 'si non fastidis' inquit 'feminam ornatam et hoc primum anno virum expertam, concilio tibi, o iuvenis, sororem. habes tu quidem et fratrem, neque enim me piguit inquirere; sed quid prohibet et sororem adoptare? eodem gradu venio. tu tantum dignare et meum oscu-

lum, cum libuerit, adgnoscere.’ ‘immo’ inquam ego ‘per formam tuam te rogo, ne fastidias hominem peregrinum inter cultores admittere. invenies religiosum, si te adorari permiseris. ac ne me iudices ad hoc templum Amoris gratis accedere, dono tibi fratrem meum.’ ‘quidni?’ inquit illa ‘donas mihi eum, sine quo non potes vivere, ex cuius osculo pendes, quem sic tu amas, quemadmodum ego te volo?’ haec ipsa cum diceret, tanta gratia conciliabat vocem loquentis, tam dulcis sonus pertemptatum mulcebat aera, ut putares inter auras canere Sirenum concordiam. itaque miranti, et toto mihi caelo clarius nescio quid relucente, libuit deae nomen quaerere. ‘ita’ inquit ‘non dixit tibi ancilla mea Circen me vocari? non sum quidem Solis progenies, nec mea mater, dum placet, labentis mundi cursum detinuit. habebo tamen quod caelo imputem, si nos fata coniunxerint. immo iam nescio quid tacitis cogitationibus deus agit. nec sine causa Polyaenon Circe amat: semper inter haec nomina magna fax surgit. sume ergo amplexum, si placet. neque est quod curiosum aliquem extimescas: longe ab hoc loco frater est.’ dixit haec Circe, implicitumque me brachiis mollioribus pluma deduxit in terram vario gramine indutam:

Idaeo quales fudit de vertice flores
terra parens, cum se concesso iunxit amori
Iuppiter et toto concepit pectore flammas:
emicuere rosae violaeque et molle cyperon,
albaque de viridi riserunt lilia prato:
talis humus Venerem molles clamavit in herbas,
candidiorque dies secreto favit amori.

in hoc gramine pariter compositi mille osculis lusimus, quaerentes voluptatem robustam

*

‘quid est’ inquit ‘nunquid te osculum meum offendit? nun- 128
quid spiritus ieiunio macer? nunquid alarum negligens sudor? aut si haec non sunt, nunquid Gitona times?’ perfusus ego rubore manifesto etiam si quid habueram virium, perdidi, totoque corpore veluti laxato ‘quaeso’ inquam ‘regina, noli suggillare miserias. veneficio contactus sum’

*

‘dic, Chrysis, sed verum: nunquid indecens sum? nunquid incompta? nunquid ab aliquo naturali vitio formam meam excaeco? noli decipere dominam tuam. nescio quid peccavimus.’ rapuit deinde tacenti speculum, et postquam omnes vultus tentavit, quos solet inter amantes risus fingere, excussit vexatam solo vestem raptimque aedem Veneris intravit. ego contra damnatus et quasi

I

Carminis incompti lusus lecture procaces,
   conveniens Latio pone supercilium.
non soror hoc habitat Phoebi, non Vesta sacello,
   nec quae de patrio vertice nata dea est,
sed ruber hortorum custos, membrosior aequo,
   qui tectum nullis vestibus inguen habet.
aut igitur tunicam parti praetende tegendae,
   aut quibus hanc oculis adspicis, ista lege.

II

Ludens haec ego teste te, Priape,
horto carmina digna, non libello,
scripsi non nimium laboriose.
nec Musas tamen, ut solent poetae,
ad non virgineum locum vocavi.
nam sensus mihi corque defuisset,
castas, Pierium chorum, sorores
auso ducere mentulam ad Priapi.
ergo quicquid id est, quod otiosus
templi parietibus tui notavi,
in partem accipias bonam, rogamus.

III

OVIDII

Obscure poteram tibi dicere: 'da mihi, quod tu
   des licet assidue, nil tamen inde perit.
da mihi, quod cupies frustra dare forsitan olim,
   cum tenet obsessas invida barba genas,

quodque Iovi dederat, qui raptus ab alite sacra
  miscet amatori pocula grata suo,
quod virgo prima cupido dat nocte marito,
  dum timet alterius vulnus inepta loci.'
simplicius multo est 'da pedicare' Latine
  dicere: quid faciam? crassa Minerva mea est.

IIII

Obscoenas rigido deo tabellas
dicans ex Elephantidos libellis
dat donum Lalage rogatque, tentes,
si pictas opus edat ad figuras.

V

Quam puero legem fertur dixisse Priapus,
  versibus hic infra scripta duobus erit:
'quod meus hortus habet, sumas impune licebit,
  si dederis nobis, quod tuus hortus habet.'

VI

Quod sum ligneus, ut vides, Priapus
et falx lignea ligneusque penis,
prendam te tamen et tenebo prensum
totamque hanc sine fraude, quantacunque est,
tormento citharaque tensiorem
ad costam tibi septimam recondam.

VII

Cum loquor, una mihi peccatur littera; nam te
  pe-dico semper blaesaque lingua mea est.

VIII

Matronae procul hinc abite castae:
turpe est vos legere impudica verba. —
non assis faciunt euntque recta:
nimirum sapiunt videntque magnam
matronae quoque mentulam libenter.

VIIII

Cur obscoena mihi pars sit sine veste, requiris:
  quaere, tegat nullus cur sua signa deus.

fulmen habet mundi dominus, tenet illud aperte;
nec datur aequoreo fuscina tecta deo.
nec Mavors illum, per quem valet, occulit ensem;
nec latet in tepido Palladis hasta sinu.
num pudet auratas Phoebum portare sagittas?
clamne solet pharetram ferre Diana suam?
num tegit Alcides nodosae robora clavae?
sub tunica virgam num deus ales habet?
quis Bacchum gracili vestem praetendere thyrso,
quis te celata cum face vidit, Amor?
nec mihi sit crimen, quod mentula semper aperta est:
hoc mihi si telum desit, inermis ero.

X

Insulsissima quid puella rides?
non me Praxiteles Scopasve fecit,
nec sum Phidiaca manu politus;
sed lignum rude vilicus dolavit,
et dixit mihi: 'tu Priapus esto'.
spectas me tamen et subinde rides:
nimirum tibi salsa res videtur
adstans inguinibus columna nostris.

XI

Ne prendare, cave. prenso nec fuste nocebo,
saeva nec incurva vulnera falce dabo:
traiectus conto sic extendere pedali,
ut culum rugas non habuisse putes.

XII

Quaedam iunior Hectoris parente,
Cumaeae soror, ut puto, Sibyllae,
aequalis tibi, quam domum revertens
Theseus repperit in rogo iacentem,
infirmo solet huc gradu venire
rugosasque manus ad astra tollens,
ne desit sibi, mentulam rogare.
hesterna quoque luce dum precatur,
dentem de tribus excreauit unum.
'tolle' inquam 'procul ac iube latere
scissa sub tunica stolaque rufa,
ut semper solet, et timere lucem,

qui tanto patet indecens hiatu,
barbato macer eminente naso,
ut credas Epicuron oscitari.'

XIII

Praecidere puer, moneo: futuere puella:
barbatum furem tertia poena manet.

XIIII

Huc huc, quisquis es, in dei salacis
deverti grave ne puta sacellum.
et si nocte fuit puella tecum,
hac re quod metuas adire, non est.
istuc caelitibus datur severis:
nos vappae sumus et pusilla culti
ruris numina, nos pudore pulso
stamus sub Iove coleis apertis.
ergo quilibet huc licebit intret
nigra fornicis oblitus favilla.

XV

Commisso mihi non satis modestas
quicunque attulerit manus agello,
is me sentiet esse non spadonem.
dicat forsitan haec sibi ipse: 'nemo
hic inter frutices loco remoto
praecisum sciet esse me', sed errat:
magnis testibus ista res agetur.

XVI

Qualibus Hippomenes rapuit Schoeneida pomis,
qualibus Hesperidum nobilis hortus erat,
qualia credibile est spatiantem rure paterno
Nausicaam pleno saepe tulisse sinu,
quale fuit malum quod littera pinxit Aconti,
qua lecta cupido pacta puella viro est:
talia nunc pauper dominus florentis agelli
imposuit mensae, nude Priape, tuae.

XVII

Quid mecum tibi, circitor moleste?
ad me quid prohibes venire furem?
accedat, sine: laxior redibit.

XVIII

Commoditas haec est in nostro maxima pene,
  laxa quod esse mihi femina nulla potest.

XVIIII

Hic quando Telethusa circulatrix,
quae clunem tunica tegente nulla
extis aptius altiusque motat,
crissavit tibi fluctuante lumbo,
sic ut non modo te, Priape, posset,
privignum quoque sed movere Phaedrae.

XX

Fulmina sub Iove sunt; Neptuni fuscina telum;
  ense potens Mars est; hasta, Minerva, tua est;
sutilibus Liber committit proelia thyrsis;
  fertur Apollinea missa sagitta manu;
Herculis armata est invicta dextera clava:
  at me terribilem mentula tenta facit.

XXI

Copia me perdit: tu suffragare rogatus
  indicio nec me prode, Priape, tuo,
quaeque tibi posui tanquam vernacula poma,
  de sacra nulli dixeris esse via.

XXII

Femina si furtum faciet mihi virque puerque,
haec cunnum, caput hic praebeat, ille nates.

XXIII

Quicunque hic violam rosamve carpet
furtivumve olus aut inempta poma,
defectus pueroque feminaque
hac tentigine, quam videtis in me,

rumpatur, precor, usque mentulaque
nequiquam sibi pulset umbilicum.

XXIIII

Hic me custodem fecundi vilicus horti
mandati curam iussit habere loci.
fur habeas poenam, licet indignere 'feram'que
'propter olus' dicas 'hoc ego?' 'propter olus'.

XXV

Hoc sceptrum, quod ab arbore ut recisum est,
nulla iam poterit virere fronde;
sceptrum, quod pathicae petunt puellae,
quod quidam cupiunt tenere reges,
cui dant oscula nobiles cinaedi,
intra viscera furis ibit usque
ad pubem capulumque coleorum.

XXVI

Porro — nam quis erit modus? — Quirites,
aut praecidite seminale membrum,
quod totis mihi noctibus fatigant
vicinae sine fine prurientes
vernis passeribus salaciores,
aut rumpar nec habebitis Priapum.
ipsi cernitis, ecfututus ut sim
confectusque macerque pallidusque,
qui quondam ruber et valens solebam
fures caedere quamlibet valentes.
defecit latus et periculosam
cum tussi miser expuo salivam.

XXVII

Deliciae populi, magno notissima circo
Quintia, vibratas docta movere nates,
cymbala cum crotalis, pruriginis arma, Priapo
ponit et adducta tympana pulsa manu:
pro quibus, ut semper placeat spectantibus, orat,
tentaque ad exemplum sit sua turba dei.

XXVIII

Tu, qui non bene cogitas et aegre
carpendo tibi temperas ab horto,
pedicabere fascino pedali.
quod si tam gravis et molesta poena
non profecerit, altiora tangam.

XXVIIII

Obscoenis, peream, Priape, si non
uti me pudet improbisque verbis.
sed cum tu posito deus pudore
ostendas mihi coleos patentes,
cum cunno mihi mentula est vocanda.

XXX

‘Falce minax et parte tui maiore, Priape,
  ad fontem, quaeso, dic mihi qua sit iter.’
vade per has vites, quarum si carpseris uvas,
  cur aliter sumas, hospes, habebis aquas.

XXXI

Donec proterva nil mei manu carpes,
licebit ipsa sis pudicior Vesta.
sin, haec mei te ventris arma laxabunt,
exire ut ipsa de tuo queas culo.

XXXII

Vvis aridior puella passis,
buxo pallidior novaque cera,
collatas sibi quae suisque membris
formicas facit altiles videri,
cuius viscera non aperta Tuscus
per pellem poterit videre haruspex,
quae suco caret usque putris pumex,
nemo viderit hanc ut expuentem,
quam pro sanguine pulverem scobemque
in venis medici putant habere,
ad me nocte solet venire et affert
pallorem maciemque larualem.
ductor ferreus insulariusque
lanternae videor fricare cornu.

XXXIII

Naidas antiqui Dryadasque habuere Priapi,
et quo tenta dei vena subiret, erat.
nunc adeo nihil est, adeo mea plena libido est,
ut Nymphas omnis interiisse putem.
turpe quidem factu, sed ne tentigine rumpar,
falce mihi posita fiet amica manus.

XXXIIII

Cum sacrum fieret deo salaci,
conducta est pretio puella parvo
communis satis omnibus futura:
quae quot nocte viros peregit una,
tot verpas tibi dedicat salignas.

XXXV

Pedicabere, fur, semel; sed idem
si prensus fueris bis, irrumabo.
quod si tertia furta molieris,
ut poenam patiare et hanc et illam,
pedicaberis irrumaberisque.

XXXVI

Notas habemus quisque corporis formas:
Phoebus comosus, Hercules lacertosus;
trahit figuram virginis tener Bacchus;
Minerva flavo lumine est, Venus paeto;
fronte crinitos Arcadas vides Faunos;
habet decentes nuntius deum plantas;
tutela Lemni dispares movet gressus;
intonsa semper Aesculapio barba est;
nemo est feroci pectorosior Marte:
quod si quis inter haec locus mihi restat,
deus Priapo mentulatior non est.

XXXVII

Cur pictum memori sit in tabella
membrum, quaeritis, unde procreamur?
cum penis mihi forte laesus esset
chirurgique manum miser timerem,
dis me legitimis nimisque magnis,

ut Phoebo puta filioque Phoebi,
curatum dare mentulam verebar.
huic dixi: 'fer opem, Priape, parti,
cuius tu, pater, ipse pars videris:
qua salva sine sectione facta
ponetur tibi picta, quam levaris,
compar consimilisque concolorque.'
promisit fore mentulamque movit
pro nutu deus et rogata fecit.

XXXVIII

Simpliciter tibi me, quodcunque est, dicere oportet,
natura est quoniam semper aperta mihi:
pedicare volo, tu vis decerpere poma;
quod peto, si dederis, quod petis, accipies.

XXXVIIII

Forma Mercurius potest placere,
forma conspiciendus est Apollo,
formosus quoque pingitur Lyaeus,
formosissimus omnium est Cupido.
me pulcra fateor carere forma,
verum mentula luculenta nostra est:
hanc mavult sibi quam deos priores,
si qua est non fatui puella cunni.

XXXX

Nota Suburanas inter Telethusa puellas,
quae, puto, de quaestu libera facta suo est,
cingit inaurata penem tibi, sancte, corona:
hunc pathicae summi numinis instar habent.

XXXXI

Quisquis venerit huc, poeta fiat
et versus mihi dedicet iocosos.
qui non fecerit, inter eruditos
ficosissimus ambulet poetas.

XXXXII

Laetus Aristagoras natis bene vilicus uvis
de cera facta dat tibi poma, deus.

at tu sacrati contentus imagine pomi
fac veros fructus ille, Priape, ferat.

XXXXIII

Nolite omnia, quae loquor, putare
per lusum mihi per iocumque dici.
deprensos ego ter quaterque fures
omnes, ne dubitetis, irrumabo.

XXXXIIII

Velle quid hanc dicas, quamvis sim ligneus, hastam,
oscula dat medio si qua puella mihi?
augure non opus est: 'in me' mihi credite, dixit
'utetur veris usibus hasta rudis.'

XXXXV

Cum quendam rigidus deus videret
ferventi caput ustulare ferro,
ut Maurae similis foret puellae,
'heus' inquit 'tibi dicimus, cinaede,
uras te licet usque torqueasque,
num tandem prior est puella, quaeso,
quam sunt, mentula quos habet, capilli?'

XXXXVI

O non candidior puella Mauro,
sed morbosior omnibus cinaedis,
Pygmaeo brevior gruem timenti,
ursis asperior pilosiorque,
Medis laxior Indicisque braccis,
manes hic licet ut libenter ires:
nam quamvis videar satis paratus,
erucarum opus est decem maniplis,
fossas inguinis ut teram dolemque
cunni vermiculos scaturrientis.

XXXXVII

Quicunque vestrum, qui venitis ad cenam,
libare nullos sustinet mihi versus,
illius uxor aut amica rivalem
lasciviendo languidum, precor, reddat,

et ipse longa nocte dormiat solus
libidinosis incitatus erucis.

XXXXVIII

Quod partem madidam mei videtis,
per quam significor Priapus esse,
non ros est, mihi crede, nec pruina,
sed quod sponte sua solet remitti,
cum mens est pathicae memor puellae.

XXXXVIIII

Tu, quicunque vides circa tectoria nostra
   non nimium casti carmina plena ioci,
versibus obscoenis offendi desine: non est
   mentula subducti nostra supercilii.

L

Quaedam, si placet hoc tibi, Priape,
ficosissima me puella ludit
et nec dat mihi nec negat daturam
causasque invenit usque differendi:
quae si contigerit fruenda nobis,
totam cum paribus, Priape, nostris
cingemus tibi mentulam coronis.

LI

Quid hoc negoti est quave suspicer causa
venire in hortum plurimos meum fures,
cum quisquis in nos incidit, luat poenas
et usque curvos excavetur ad lumbos?
non ficus hic est praeferenda vicinae
uvaeque, quales flava legit Arete,
non mala truncis adserenda Picenis
pirumve, tanto quod periculo captes,
magisque cera luteum nova prunum
sorbumve ventres lubricos moraturum.
praesigne rami nec mei ferunt morum
nucemve longam, quam vocant avellanam,
amygdalumve flore purpureo fulgens.
non brassicarum ferre glorior caules
betasve, quantas hortus educat nullus,

crescensve semper in suum caput porrum.
nec seminosas ad cucurbitas quenquam
ad ocimumve cucumeresque humi fusos
venire credo sessilesve lactucas,
nec ut salaces nocte tollat erucas
mentamque olentem cum salubribus rutis
acresque caepas aliumque fibratum.
quae cuncta quamvis nostro habemus in saepto,
non pauciora proximi ferunt horti.
quibus relictis in mihi laboratum
locum venitis, improbissimi fures:
nimirum apertam convolatis ad poenam,
hoc vos et ipsum, quod minamur, invitat.

LII

Heus tu, non bene qui manum rapacem
mandato mihi contines ab horto,
iam primum stator hic libidinosus
alternis ineundo et exeundo
porta te faciet patentiorem.
accedent duo, qui latus tuentur,
pulcre pensilibus peculiati;
qui cum te male foderint iacentem,
ad partem veniet salax asellus,
nilo deterius mutuniatus.
quare qui sapiet, malum cavebit,
cum tantum sciet esse mentularum.

LIII

Contentus modico Bacchus solet esse racemo,
cum capiant alti vix cita musta lacus,
magnaque fecundis cum messibus area desit,
in Cereris crines una corona datur.
tu quoque, dive minor, maiorum exempla secutus,
quamvis pauca damus, consule poma boni.

LIIII

CD si scribas temonemque insuper addas,
qui medium te vult scindere, pictus erit.

LV

Credere quis posset? falcem quoque — turpe fateri —
de digitis fures subripuere meis.
nec movet amissi me tam iactura pudorque,
quam praebent iustos altera tela metus:
quae si perdidero, patria multabor, et olim
ille tuus civis, Lampsace, Gallus ero.

LVI

Derides quoque, fur, et impudicum
ostendis digitum mihi minanti.
heu heu me miserum, quod ista lignum est,
quae me terribilem facit videri.
mandabo domino tamen salaci,
ut pro me velit irrumare fures.

LVII

Cornix et caries vetusque bustum,
turba putrida facta saeculorum,
quae forsan potuisset esse nutrix
Tithoni Priamique Nestorisque,
illis ni pueris anus fuisset,
ne desim sibi, me rogat, fututor.
quid si nunc roget, ut puella fiat?
si nummos tamen haec habet, puella est.

LVIII

Quicunque nostram fur fefellerit curam,
effeminato verminet procul culo;
quaeque hic proterva carpserit manu poma
puella, nullum reperiat fututorem.

LVIIII

Praedictum tibi ne negare possis:
si fur veneris, impudicus ibis.

LX

Si quot habes versus, tot haberes poma, Priape,
esses antiquo ditior Alcinoo.

LXI

Quid frustra quereris, colone, mecum,
quod quondam bene fructuosa malus
autumnis sterilis duobus adstem?
non me praegravat, ut putas, senectus,
nec sum grandine verberata dura,
nec gemmas modo germine exeuntes
seri frigoris ustulavit aura,
nec venti pluviaeve siccitasve,
quod de se quererer, malum dederunt;
non sturnus mihi graculusve raptor
aut cornix anus aut aquosus anser
aut corvus nocuit siticulosus:
sed quod carmina pessimi poetae
ramis sustineo laboriosis.

LXII

Securi dormite, canes: custodiet hortum
cum sibi dilecta Sirius Erigone.

LXIII

Parum est mihi, quod hic fixi sedem
agente terra per caniculam rimas
siticulosam sustinemus aestatem.
parum, quod imos perfluunt sinus imbres
et in capillos grandines cadunt nostros
rigetque duro barba vincta crystallo.
parum, quod acta sub laboribus luce
parem diebus pervigil traho noctem.
huc adde, quod me terribilem fuste
manus sine arte rusticae dolaverunt,
interque cunctos ultimum deos numen
cucurbitarum ligneus vocor custos.
accedit istis impudentiae signum,
libidinoso tenta pyramis nervo.
ad hanc puella — paene nomen adieci —
solet venire cum suo fututore,
quae tot figuras, quot Philaenis enarrat,
non inventis pruriosa discedit.

LXIIII

Quidam mollior anseris medulla
furatum venit huc amore poenae:
furetur licet usque, non videbo.

LXV

Hic tibi, qui rostro crescentia lilia morsit,
caeditur e tepida victima porcus hara.
ne tamen exanimum facias pecus omne, Priape,
horti sit, facias, ianua clausa tui.

LXVI

Tu, quae ne videas notam virilem,
hinc averteris, ut decet pudicam:
nimirum nisi quod times videre,
intra viscera habere concupiscis.

LXVII

Penelopes primam Didus fac prima sequatur
et primam Cadmi syllaba prima Remi,
quodque fit ex illis, mihi tu deprensus in horto,
fur, dabis: hac poena culpa luenda tua est.

LXVIII

Rusticus indocte si quid dixisse videbor,
da veniam: libros non lego, poma lego.
sed rudis hic dominum totiens audire legentem
cogor Homeriacas edidicique notas.
ille vocat, quod nos ψωλόν, ψολόεντα κεραυνόν:
id quod nos culum, κουλεόν ille vocat.
σμερδαλέον certe nisi res non munda vocatur,
et pediconum mentula merdalea est.
quid? nisi Taenario placuisset Troica cunno
mentula, quod caneret, non habuisset opus.
mentula Tantalidae bene si non nata fuisset,
nil, senior Chryses quod quereretur, erat.
haec eadem socium tenera spoliavit amica,
quaeque erat Aeacidae, maluit esse suam.
ille Pelethroniam cecinit miserabile carmen
ad citharam, cithara tensior ipse sua.
nobilis hinc nata nempe incipit Ilias ira,

principium sacri carminis illa fuit.
altera materia est error fallentis Vlixi;
si verum quaeras, hanc quoque movit amor.
hic legitur radix, de qua flos aureus exit,
quem cum μῶλυ vocat, mentula μῶλυ fuit.
hic legimus Circen Atlantiademque Calypso
grandia Dulichii vasa petisse viri.
huius et Alcinoi mirata est filia membrum
frondenti ramo vix potuisse tegi.
ad vetulam tamen ille suam properabat, et omnis
mens erat in cunno, Penelopea, tuo:
quae sic casta manes, ut iam convivia visas
utque fututorum sit tua plena domus.
e quibus ut scires quicunque valentior esset,
haec es ad arrectos verba locuta procos:
'nemo meo melius nervum tendebat Vlixe,
sive illi laterum seu fuit artis opus.
qui quoniam periit, vos nunc intendite, qualem
esse virum sciero, vir sit ut ille meus.'
hac ego, Penelope, potui tibi lege placere,
illo sed nondum tempore factus eram.

LXVIIII

Cum fici tibi suavitas subibit
et iam porrigere huc manum libebit,
ad me respice, fur, et aestimato,
quot pondo est tibi mentulam cacandum.

LXX

Illusit mihi pauper inquilinus,
qui cum libo aderat molaque fusa,
quorum partibus abditis in ignem
sacro protinus hinc abit peracto.
vicini canis huc subinde venit
nidorem, puto, prosecuta fumi,
quae libamine mentulae comeso
tota nocte mihi litat rigendo.
at vos amplius hoc loco cavete
quicquam ponere, ne famelicorum
ad me turba velit canum venire,
ne dum me colitis meumque numen,
custodes habeatis irrumatos.

LXXI

Si commissa meae carpes pomaria curae,
dulcia quid doleam perdere, doctus eris.

LXXII

Tutelam pomarii, diligens Priape, facito
rubricato furibus minare mutino.

Quod monear, non est, quia si furaberis ipse
grandia mala, tibi bracchia macra dabo.

LXXIII

Obliquis, pathicae, quid me spectatis ocellis?
non stat in inguinibus mentula tenta meis.
quae tamen exanimis nunc est et inutile lignum,
utilis, erucam si dederitis, erit.

LXXIIII

Per medios ibit pueros mediasque puellas
mentula, barbatis non nisi summa petet.

LXXV

Dodone tibi, Iupiter, sacrata est,
Iunoni Samos et Mycena dives,
undae Taenaros aequorisque regi;
Pallas Cecropias tuetur arces,
Delphos Pythius, orbis umbilicum,
Creten Delia Cynthiosque colles,
Faunus Maenalon Arcadumque silvas;
tutela Rhodos est beata Solis,
Gades Herculis humidumque Tibur;
Cyllene celeri deo nivosa,
tardo gratior aestuosa Lemnos;
Hennaeae Cererem nurus frequentant,
raptam Cyzicos ostreosa divam,
formosam Venerem Gnidos Paphosque
. . . .

LXXVI

. . . .
quod sim iam senior meumque canis
cum barba caput albicet capillis:

deprensos ego perforare possum
Tithonum Priamumque Nestoremque.

LXXVII

Immanem stomachum mihi movetis,
qui densam facitis subinde saepem
et fures prohibetis huc adire.
hoc est laedere, dum iuvatis; hoc est
non admittere ad aucupem volucres.
obstructa est via, nec licet iacenti
iactura natis expiare culpam.
ergo qui prius usque et usque et usque
furum scindere podices solebam,
per noctes aliquot diesque cesso.
poenas do quoque, quod satis superque est,
in semenque abeo salaxque quondam
nunc vitam perago — quis hoc putaret? —
ut clusus citharoedus abstinentem.
at vos, ne peream situ senili,
quaeso, desinite esse diligentes
neve imponite fibulam Priapo.

LXXVIII

At di deaeque dentibus tuis escam
negent, amicae cunnilinge vicinae,
per quem puella fortis ante nec mendax
et quae solebat impigro celer passu
ad nos venire, nunc misella landice
vix posse iurat ambulare prae fossis.

LXXVIIII

Priape, quod sis fascino gravis tento,
quod exprobravit hic tibi suo versu
poeta noster, erubescere hoc noli:
non es poeta fascinosior nostro.

LXXX

At non longa bene, at non stat bene mentula crassa
et quam si tractes, crescere posse putes.
me miserum, cupidas fallit mensura puellas:

non habet haec aliud mentula maius eo.
utilior Tydeus qui, si quid credis Homero,
ingenio pugnax, corpore parvus erat.
sed potuit damno nobis novitasque pudorque
esse, repellendus saepius iste mihi.

LXXXI

Dum vivis, sperare decet: tu, rustice custos,
huc ades et nervis, tente Priape, fave.

Berolini apud Weidmannos (K. Reimer)
typis Caroli Schultzii